

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SOSYAL HAKLAR SÜTUNU'NUN AB'NİN SOSYAL MEŞRUIYETİNE ETKİSİ:
BİR GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ**
Yüksek Lisans Tezi

DUYGU BARUT

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SOSYAL HAKLAR SÜTUNU'NUN AB'İN SOSYAL MEŞRUIYETİNE ETKİSİ:
BİR GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ**
Yüksek Lisans Tezi

DUYGU BARUT

Danışman: DR. ÖĞR. ÜYESİ DENİZ TEKİN APAYDIN

İstanbul, 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğüne

Enstitünüz, Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Türkçe / İngilizce Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Duygu Barut**, tarafından hazırlanan, “**Sosyal Haklar Sütunu’nun AB’nin Sosyal Meşruiyetine Etkisi: Bir Girdi – Çıktı Analizi**” başlıklı bu çalışma, **02./12./2019** tarihin de yapılan savunma sınavı sonucunda **OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞUYA BAŞARILI** bulunarak aşağıda isimleri yazılı jüri üyeleri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üy. Deniz Tekin APAYDIN Danışman

.....

Prof.. Dr. Mustafa T. KARAYİĞİT Jüri Üyesi

.....

Doç. Dr. Tolga CANDAN Jüri Üyesi

.....

Onay
Prof. Dr. Muzaffer DARTAN
Müdür

04/12/2019...tarih ve 2019/31 sayılı Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	:	Duygu Barut
Anabilim Dalı	:	Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler
Programı	:	Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler
Tez Danışmanı	:	Dr. Öğr. Üyesi Deniz Tekin Apaydın
Tez Türü ve Tarihi	:	Yüksek Lisans - Aralık 2019
Anahtar Kelimeler	:	Siyasal Meşruiyet, Meşruiyet Krizi, Sosyal Haklar, Sosyal Politika, Sosyal Meşruiyet, Sosyal Haklar Sütunu

ÖZET

SOSYAL HAKLAR SÜTUNU'NUN AB'NİN SOSYAL MEŞRUIYETİNE ETKİSİ: BİR GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ

Siyasal örgütlenmeler varlığını ortaya koymak ve sürdürmek için meşruiyet zeminine dayanmak zorundadırlar. Meşruiyet bireylerin siyasal örgütlenmelere neden destek olacağı ve benimseyeceği sorusunun yanıtıdır. Bu noktada bir siyasal örgütlenme olan AB'nin varlığını sürdürme koşullarını araştırmak gereksinim olmuştur. Çalışmada ilk bölümde meşruiyet kavramı açıklanmış, ulus devletin meşruiyetinin ortaya çıkma sürecinden bahsedilmiştir. Ardından AB'de kurumsal, demokratik ve sosyal meşruiyet açıkları açıklanmıştır. İkinci bölümde sosyal meşruiyetin tesisiyle ilişkili görünen sosyal politika, sosyal vatandaşlık, sosyal haklar ve refah devleti kavramları açıklanarak, AB'nin tarihsel sürecinde sosyal politikaların gelişimden bahsedilmiştir. Son bölümde ise bir hukuksal metin olan Sosyal Haklar Sütunu'nun içeriği ve metin üzerinden sosyal meşruiyetin nasıl tesis edileceğine dair bir girdi-çıkı analizi yapılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Duygu Barut

Field : European Union Politics and International Relations

Programme : European Union Politics and International Relations

Supervisor : Dr.Öğr. Üyesi Deniz Tekin Apaydın

Degree Awarded and Date: Master – December 2019

Keywords : Political Legitimacy, Crisis of Legitimacy, Social Rights, Social Policy, Social Legitimacy, The Pillar of Social Rights

ABSTRACT

EFFECT OF THE EUROPEAN PILLAR OF SOCIAL RIGHTS TO EU'S POLITICAL LEGITIMACY: AN INPUT-OUTPUT ANALYSIS

Political organizations have to be grounded on legitimate bases to set forth and sustain their existence. Legitimacy is the answer to the question that asks why do individuals support and approve political organizations. At this stage, the conditions that help the European Union to sustain its legitimate existence as a political organization, are needed to be researched. In the first chapter of the research, the concept of legitimacy is explained and the rise of the legitimacy of nation state is considered. Then, the EU's legitimacy deficit is set forth from the institutional, democratical and social points of view. In the second chapter, the notions, which seem related to the establishment of social legitimacy, such as social politics, social citizenship, social rights, and the welfare state are explained and especially the development of social politics in EU history is considered. Finally, in the last chapter,

the content of the European Pillar of Social Rights, which is a legal text, is scrutinized and an input-output analysis about how to establish social legitimacy from the point of this text is carried out.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde kıymetli bilgilerini ve vaktini bana ayırarak tezin bu aşamaya gelmesine katkıda bulunan tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Deniz TEKİN APAYDIN'a ve tez jürimde yer alan Sayın Prof. Dr. Mustafa Tayyar KARAYİĞİT ile Sayın Doç. Dr. Tolga CANDAN'a teze yaptıkları katkılardan dolayı teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez çalışmalarım süresince akademik ve manevi desteklerini esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ'a teşekkürlerimi sunarım. Tezin tamamının okumasını yaparak, hem şeklen hem içeriksel katkılar sunan ve tez boyunca daima yanımda olan Arş. Gör. Umut KOLOŞ'a teşekkür ederim. Tez konumu belirleme sürecinde önerdiği kaynaklarla ve desteğiyle yanımda olan arkadaşım Arş. Gör. Efe Can MÜDERRİSOĞLU ve fikirlerini ve dostluğunu esirgemeyen arkadaşım Sercan MUTLU'ya minnet dolu teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, 2019

Duygu BARUT

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AB'NİN SİYASAL MEŞRUIYET SORUNU

I. MEŞRUIYET SORUNU.....	4
II. SİYASAL MEŞRUIYETİN TESİSİ: ULUSAL VE ULUSÜSTÜ DÜZEY.....	10
A. ULUS DEVLETİN MEŞRUIYETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	10
1. Tarihsel Bakış.....	10
2. Meşruiyetin Zorunluluğu: Liberal İhtiyaç ve Hukuksallığın Önemi.....	11
B. BİR ULUSÜSTÜ SİYASAL ÖRGÜTLENME BİÇİMİ OLARAK AB'NİN MEŞRUIYET GEREKSİNİMİ VAR MIDIR?.....	13
III. AB'NİN SİYASAL MEŞRUIYET AÇIĞI.....	16
A. GENEL OLARAK AB'DE MEŞRUIYET AÇIĞI.....	16
B. AB'DE MEŞRUIYET AÇIĞININ İKİ BOYUTU: KURUMSAL VE DEMOKRATİK MEŞRUIYET SORUNU.....	18
C. MEŞRUIYET AÇIĞININ ÜÇÜNCÜ BOYUTU: SOSYAL MEŞRUIYET SORUNU.....	21
1. Avrupa Bütünleşmesi Bağlamında Sosyal Meşruiyet Sorununun Ortaya Konulması.....	22
2. Sosyal Meşruiyet Sorununun Faydacı Bir “Girdi-Çıktı Meşruiyeti” Süreci Üzerinden Anlaşılması: Olası Bir Çözüm?.....	24

a. Faydacı Bakış Açısı ve Önemi.....	24
b. Olası Çözüm?: Sosyal Meşruiyetin Temininde “Girdi-Çıktı Meşruiyeti”	26

İKİNCİ BÖLÜM

AB’NİN SOSYAL MEŞRUIYETİNİN TESİSİNDE SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HAKLAR

I. GENEL OLARAK SOSYAL POLİTİKA KAVRAMI.....	32
II. SOSYAL VATANDAŞLIK KAVRAMININ SOSYAL POLİTİKA VE HAKLAR AÇISINDAN ÖNEMİ VE ETKİSİ.....	33
A. SOSYAL HAKLAR VE SOSYAL POLİTİKA İLE İLİŞKİSİ İÇİNDE SOSYAL VATANDAŞLIK KAVRAMI.....	33
B. SOSYAL VATANDAŞLIK KAVRAMININ VARLIK BULMA VE GELİŞME KOŞULLARI.....	36
C. SOSYAL HAKLARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE ULUSÜSTÜ DÜZEYDE KARŞILANMA GEREKLİLİĞİ.....	38
D. REFAH DEVLETİNİN GELİŞİMİ.....	43
E. TARİHSEL PERSPEKTİFTE AB’NİN SOSYAL BOYUTU.....	48
1. Genel Olarak.....	48
2. Maastricht Antlaşması Öncesi Dönem	51
3. Maastricht Antlaşması Sonrası Dönem.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL HAKLAR SÜTUNU

I. GENEL OLARAK.....	60
II. AB’NİN SOSYAL MODEL YARATMA ÇABASI: GÖTEBORG SOSYAL HAKLAR ZİRVESİ.....	60
III. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN SOSYAL POLİTİKALARININ KİLİT BİLEŞENİ: SOSYAL HAKLAR SÜTUNU.....	63
IV. SOSYAL HAKLAR SÜTUNU’NUN KAPSAMI.....	66
A. Bölüm I: Fırsat Eşitliği ve İşgücü Piyasasına Erişim.....	66
B. Bölüm II: Adil Çalışma Koşulları.....	69
C. Bölüm III: Sosyal Koruma ve Katılım.....	73

V. SÜTUN'UN YAPISINA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRMELER VE MEŞRUIYET.....	78
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	92

KISALTMALAR

age	adı geçen makale
AAET	Avrupa Atom Enerji Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABA	Avrupa Birliği Antlaşması
ABİDA	Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Andlaşma
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı
AMB	Avrupa Merkez Bankası
AP	Avrupa Parlamentosu
AT	Avrupa Topluluğu
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
ATS	Avrupa Tek Senedi
bak.	bakınız
der.	Derleyen
DB	Dünya Bankası
ed.	Editör
EES	Avrupa İstihdam Stratejisi
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Ofisi
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı

IMF	Uluslararası Para Fonu
m.	madde
No.	Numara
s.	sayfa
SHS	Sosyal Haklar Sütunu
SIP	Sosyal Yardım Paketi
ss.	sayfalar
USAK	Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
vd.	ve diğerleri
Vol.	Cilt

SOSYAL HAKLAR SÜTUNU'NUN AB'NİN SOSYAL MEŞRUIYETİNE ETKİSİ: BİR GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ

GİRİŞ

Belirli bir siyasal örgütlenmenin, gerek varlığını kurması, gerekse bunu idame ettirmesi için birtakım gereksinimlerinin olacağı açıktır. Bu gereksinimler, bazen fiziki dünyada, bazense fiziki dünyanın dışında karşılıklarını bulur. Örneğin, bir siyasal örgütlenme olarak ulus-devletin varlık koşulları sayıldığında anılan ve Alman hukuk felsefecisi Georg Jellinek'ten (1851-1911) beri geçerliliği kabul edilen unsurları itibariyle devlet, belirli bir toprak parçasını, yani ülkeyi; bu toprak parçası üzerinde yaşayan bir insan topluluğunu, yani nüfusu ve bir egemenliğin varlığını anlatır¹. Bu unsurlar, hem fiziki dünyada hem de bu fiziki dünya dışındaki alanlarda konumlanır. Aynı örnekten devam edersek; toprak parçası fiziksel bir varlıktır. Nüfus denildiğinde ise hem bir miktar insandan hem de bir soyutlama olarak ulustan bahsedilebilmektedir. Egemenlik de bir yandan *de facto* pratiklere, yani fiili egemenliğe, diğer yandansa *de iure* alana, yani hukuksal egemenliğe göndermede bulunur.

Bu örnek, aslında, “Sosyal Haklar Sütunu”, “AB” ve “Siyasal Meşruiyet” gibi öğeleri içeren çalışmanın kendisine seçtiği soruyla ilgilidir. Ulus-devlet örneği, siyasal örgütlenmelerin fiziki varlık koşullarının yanı sıra, bu koşullarla iç içe geçen fiziki olmayan koşullara da gereksinim duyduğunu uygun biçimde örneklemektedir. Fiziki olmayan bu koşullar arasında, daha ziyade duygusal ya da zihin dünyalarına ait görülen bakış açıları, kabul ve tasdik ağları yahut reddedişler yer alır. Ulus-devlet örneği, bir siyasal örgütlenmeye işaret etmekle, başka siyasal örgütlenmeler için de geçerli olabilecek koşulları düşünmeye yaramaktadır. Bu başka siyasal örgütlenmelerden biri ise Avrupa Birliği'dir. Böylece, bir siyasal örgütlenme olarak AB'nin de fiziki dünya dışından birtakım varlık ve varlığını sürdürme koşullarına gereksinimini soruşturmak mümkün hale gelmektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın soracağı ve araştıracağı soruya yer verilebilir. Söz konusu soru: “AB'nin siyasal meşruiyetinin temininde sosyal politikaların, sosyal hakların ve Sosyal Haklar Sütunu'nun rolü ve etkisi ne olabilir?” sorusudur. Anlaşılacağı gibi soru, AB'nin siyasal meşruiyet gereksinimini, ortaya konulması gereken bir veri olarak ele alır. Öte yandan, söz konusu meşruiyet gereksinimi, kendisini giderecek araçları da çalışmanın ilgi alanına sokmuştur. Söz konusu araç ise, özel olarak, çok yakın geçmişte, 2017 yılında AB liderleri tarafından açıklanan “Sosyal Haklar Sütunu”dur.

¹ Birden Güngören Bulgan, **Georg Jellinek'in Hak ve Devlet Kuramı**, 1.Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, Aralık 2017, s.129 vd.

Ele alınacak soru, beraberinde birtakım başka soruları da getirmektedir. Bu sorulardan ilki, bahsedilen meşruiyetten siyasal anlamda kastedilenin ne olduğudur. Meşruiyetin neyi ifade ettiğine ilişkin sorunun yanıtlanması, siyasal meşruiyet sorununa dair farklı görüşleri de kapsama sokacaktır. Bu farklı görüşler de meşruiyet tipolojilerine dair bir sınıflandırma yapılmasını mümkün kılacaktır. Siyasal meşruiyet kavramının, bu kavram oluşurken ortaya konulan tartışmaların ve bu tartışmalara ilişkin sınıflandırmaların yapılmasının ardından, kavramın içinde olduğu tarihselliğe de değinmek gerekmektedir. Zira modern siyasal meşruiyetin kendi tarihi vardır ve bu tarih, ele alınan kavramın anlaşılması açısından önem taşır.

Meşruiyet kavramına dair incelemenin, çalışma açısından, AB'nin siyasal meşruiyeti sorunsalıyla ilişkilmesi zorunlu gözükmektedir. Burada siyasal meşruiyetin, bir ulusüstü siyasal örgütlenme biçimi olarak AB için de gerekli olup olmadığı şeklinde bir diğer soru ortaya çıkacaktır. Tartışma, AB'nin ne tür bir organizasyon olduğunun biraz daha derinleştirilerek ortaya konulmasını gerektirir. Bu derinleşme ise AB'nin siyasal niteliğinin ayırıcı bir noktadan hareketle tespit edilmesine dayanır. AB'nin siyasal niteliğinin ortaya konulmasında kullanılacak ayırt edici nokta ise, genel olarak siyasal organizasyonları ayırt etmeye yarayan unsurlardan biri olan iktidar unsurudur ve çalışmada bu unsur üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında meşruiyet açığı sorunu ele alınacaktır. Çalışmanın bu aşamadaki kabulü, AB için de geçerli olmak üzere, bir siyasal örgütlenmenin varlığı ve varlığını idamesi için meşruiyete gereksinim duymasının, bu gereksinim karşılanmadığı müddetçe bir açığa, “meşruiyet açığı”na sebebiyet vereceği yönündedir. Meşruiyet açığının varlığı tespiti ise onun nasıl kapatılabileceği sorusunu beraberinde getirmektedir. Çalışmada bu sorunun yanıtı, öncelikle kuramsal bir açıdan verilmeye çalışılacaktır. Bu açının belirlenmesi de, belirli bir tip adalet anlayışının, meşruiyet açığının giderilmesinde kuramsal/araçsal bir rol oynayabileceği düşüncesine dayanacaktır.

Tüm bunlar, çalışmanın kuramsal temelini teşkil etme bakımından önem taşımaktadır. Bu kuramsal temel, çalışmanın geri kalanında izlenecek yolun da zeminini teşkil etmektedir. Çalışmanın geri kalanında da, yine siyasal meşruiyet kavramı, ancak bu kez görece daha somut bir biçimde rehber alınacaktır. Genel olarak meşruiyet ve AB'nin meşruiyet problemleri ile bunlara dair açıklamaları siyasal meşruiyetin tesisi ile birlikte düşünmek, sosyal politikalar ve sosyal haklar üzerinden Sosyal Haklar Sütunu'na bağlanacaktır.

Bu bağın kurulmasında da belirli bir kurgu takip edilecektir. Bu kurguyu oluşturan iki nokta vardır. İlk nokta, sosyal politika kavramıdır. Sosyal politika kavramının genel olarak ortaya konulmasının ardından sıra ikinci noktanın ortaya konulmasına gelecektir. İkinci nokta, sosyal haklar kavramıdır. Bu iki nokta arasındaki ilişkinin ortaya konulmasında ise bir başka kavrama başvurulacaktır. Söz konusu kavram, başına sosyal sıfatı eklenen bir vatandaşlık türü olarak sosyal vatandaşlıktır. Sosyal vatandaşlık kavramı, sosyal politikalar ve sosyal haklar arasındaki ilişkiyi ifade edecektir. Bu nedenle sosyal vatandaşlık kavramının, hem sosyal politikaları hem de sosyal hakları daha net konumlandırabilmek ve kavrayabilmek için, varlık bulma ve gelişme koşullarına bakılması faydalı olacaktır. Bu aşamada “Refah Devleti” de çalışmaya dahil edilecektir. Zira Refah devleti, ortaya çıkışındaki toplumsal dinamiklere de değinecek biçimde ele alındığında, sosyal politikalar ve sosyal haklara dair açıklamanın biraz daha netleşmesini sağlayabilecektir.

Çalışmanın kuramsal zemininin ve sosyal politika, sosyal haklar ve bunlarla ilişki içindeki sosyal vatandaşlık kavramlarının ortaya konulmasının ardından AB müktesebatı, Sosyal Haklar Sütunu öncesindeki bir AB sosyal haklar tarihçesi şeklinde sunulmaya çalışılacaktır. Bunu takiben ise Sütun incelenecektir. Sütun’un incelenmesi, onu ortaya çıkaran çabalara değinmeyi gerekli kılmaktadır. Bu çabalar bir sosyal model yaratma yönünde ilerlemiştir ve somut olarak “Göteborg Sosyal Haklar Zirvesi”nde en görünür biçimini almıştır. Bu nedenle çalışmada bu zirveye dair de incelemeye yer verilmiştir. Bunun ardından ise Sütun, belirli bir metodolojiyle ele alınmaya çalışılacaktır. Bu inceleme, Sütun bir hukuk metni olduğu için, hukuk mantığı çerçevesinde yapılacaktır. Bu nedenle Sütun, onu oluşturan bölümler bakımından parçalara ayrılarak ve her bir parça da kendi içinde değerlendirilerek incelenecektir. Yine, Sütun yeni bir hukuksal düzenleme olduğu nispette, onu önceki düzenlemelerden ayıranın ya da eski düzenlemelerle ortaklaştırmanın ne olduğunu da belirtmek, analizin bir bileşenini oluşturacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AB'İN SİYASAL MEŞRUIYET SORUNU

I. MEŞRUIYET SORUNU

Siyaset biliminin temelinde yer alan iktidar ilişkileri tartışılırken en çok atıf yapılan konulardan biri meşruiyet olmuştur. Meşruiyet, iktidarın varoluş nedenini saptamak açısından önemli bir araçtır. İktidarlar varlığını ortaya koymak ve sürdürmek için yasalara dayanan hak ve ödevlerin bireyler ve toplumun tamamında benimsendiği; normlara riayet edildiği bir ortam temin etmek zorundadır. Bu teminin sağlandığı ölçüde iktidar, meşruiyetini sağlayacak ve sürdürdüğü ölçüde de varlığını koruyabilecektir. Dolayısıyla iktidar, egemenlik, devlet ve siyasetin konuşulduğu her alan aynı zamanda meşruiyete ilişkindir.²

Meşruiyet kavramının İngilizcedeki karşılığı olan “*legitimacy*”, Latince “*legitimus*” kelimesinden türetilmiştir. Meşruiyet, kavramsal açıdan fiillerin, karşılıklı etkileşimlerin ve savların toplumsal boyutta kabul edilmesini mümkün kılacak hukuksal, akla uygun, zorunlu, etik ve makul gerekçelerle temellendirilmesi olarak tanımlanabilir.³

Cohen, bireylerin hangi durumlarda siyasal iktidarın varlığını kabul ettiklerine dair sorunla ilgilenir.⁴ Kişilerin iktidarın varlığına duyduğu güven ve güvensizliğin nasıl oluştuğuna ilişkin bir yanıt bulmaya çalışır. Bu noktada meşruiyet, insanların siyasal iktidara ne sebeple biat edeceği sorusunun yanıtıdır.⁵

Meşruiyet tartışmalarında önemli yer tutan düşünürlerden Weber ise meşruiyeti, muhataplarının çoğunluğu tarafından bir düzene rıza gösterilmesi ve onlar tarafından bu düzenin bağlayıcı kabul edilmesi şeklinde tarif etmektedir.⁶

Vatandaşların rıza göstermesi üzerinden tarif edildiği nispette, meşruluğun kabul görmesinde bireylerin inanışlarının da önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu itibarla meşruiyet, yönetme hakkı kapsamında inanışların uyumlulaşması şeklinde de ifade edilebilmektedir.⁷ Zira meşruiyet “*şeri*” ve “*şeriat*” kavramlarından türetilen bir sıfat ve “*şer'i olan*” yani, yasalara uygun olan anlamında da kullanılmaktadır. Buradaki asıl vurgu “uygun olma” üzerinedir. Karşılıklı bir ilişkinin taraflarca yadırganmadan uygun görülmesi veya razı

² Halis Çetin, “Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 58, Sayı: 3, Yıl: 2003, s. 62.

³ Roberto Cipriani, “The Sociology of Legitimation”, **Current Sociology**, 5/2, Yıl: 1987, s. 1.

⁴ Ronald Cohen, “Introduction”, Ronald/TOLAND, D. Judith (Ed.), **State Formation and Political Legitimacy** (1 - 36), Oxford: Transaction Books, 1988, s. 2.

⁵ Davut Dursun, **Siyaset Bilimi**, 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, Ekim 2018, s. 110.

⁶ Max Weber, **Sosyolojinin Temel Kavramları**, 3. Baskı, İstanbul: Yarı Yayınları, 2012, s.108.

⁷ Carl Friedrich, **Sınırlı Devlet**, 2. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları, 2014, s. 186-188; Levent Gönenç, **Prospects for Constitutionalism in Post-Communist Countries Law in Eastern Europe Law**, Londra: Martinus Nijhoff Publishers, 1. Baskı, 2002, s. 22.

olunması şeklinde belirtilebilir. Dolayısıyla meşruiyetin karşılıklı benimsemeyi temel alan bir anlama sahip olduğu ileri sürülebilir.⁸

Öztürk, Habermas'a göre meşruiyetin, siyasal sistemin kabul edilme ve benimsenme kabiliyeti olduğuna işaret eder. Bu itibarla ona göre, meşruiyetin amaçlarından biri, bireylerin düzene rıza göstermelerini sağlamak üzere, kendilerine mevcut durumlarından daha esenlikli bir yaşam vaadi sunulmasıdır.⁹ Habermas'ın düşüncesinin bir benzerini ise Flathman'da görürüz; zira Flathman, meşruiyeti, yasaların adil olması, gerçekleştirdiği işlemlerin sosyal yapıyla uyumluluğu, işlemlerinin hedefe uygun veya yararlı olması ve özgürlüğü amaçlaması açısından değerlendirir.¹⁰ Buradan hareketle her iki görüşün de ortaklaştığı noktanın, bireylerin kendilerini daha iyi yaşam koşullarına ulaştıracak iktidarlara rıza göstereceği düşüncesi olduğunu düşünebiliriz. Öyle ki, gerek Habermas'ın esenlikli yaşam vurgusu, gerek Flathman'ın çeşitli açılara işaret eden yaklaşımı, toplamda insan yaşamının bireysel ve toplumsal bakımdan iyileştirilmesi koşulları ile ilgilidir.

Sayılan işlevlerinin yanı sıra meşruiyet, bir toplumdaki toplumsal, politik ve iktisadi normların ve kurumsallaşmaların doğruluğu yönündeki inanın devamlılık elde etmeye başlamasını da sağlar.¹¹ Lipset de benzer şekilde toplumda kurumsallaşmaya duyulan güveninin meşruiyeti sağlamadaki rolüne vurgu yapar.¹² Bu açıdan politik güçlerin sosyal yapıyı inşa etmelerinin neden, ne uğruna ne gibi kurallar kapsamında gerçekleştiğinin saptanabilmesi ya da bu hususu duyurarak toplumun rızasını kazanmayı amaçlaması da meşruiyetin temel özellikleri arasındadır.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan bu işlevler ve hedefler kapsamında politik güç; politik, sosyal ve iktisadi konuları ferdi hâkimiyetinde, bireysel olarak belirlediği meşruluk yasası kapsamında tekrar kurmayı amaçlar. Muktedir, politik yapıyla bütünleşmiş vatandaşlardan kurulu sosyal yapı kurulmasını hedefler yine bu yönde bir meşruiyet kurmaya çabalar. Dolayısıyla siyasi güç sahibi, her daim bir meşruiyet arayışındadır.

Meşruiyet anlayışının farklılaşmaya başladığı dönem modern devletin ortaya çıkması olarak kabul edilebilir.¹³ Bu değişimin anlaşılmasında siyasal iktidarların kaynağını nereden aldıklarına bakmak faydalı olabilecektir. Modern devlet öncesi siyasal iktidarlar kaynağını

---

⁸ Cemil Oktay, **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, 1. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003; s. 8; Namık Kemal Öztürk ve Ahmet Şenol Ok, "Siyasal Meşruiyet Düşüncesinin Evrimi", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 484, 2017, s. 274.

⁹ Öztürk ve Ok, s. 297

¹⁰ Flathman'ın yaklaşımı için bkz. Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu...*, s. 67.

¹¹ Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu...*, s. 65.

¹² Seymour Martin Lipset, **Political Man, The Social Basis of Politics**, New York: Doubleday, 1959, s.77.

¹³ Ozan Erözden, "Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet", Cemal Bâli Akal (Haz.), **Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite** içinde (63-80), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2014, s.67.

dinsel, mitolojik ve geleneksel meşruiyet anlayışlarına dayandırırken,¹⁴ modern devletle birlikte meşruluğun kaynağı egemenlik düşüncesine dayanmaya başlamıştır.¹⁵

Modern meşruiyet tipolojilerinin değerlendirilmesinde farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu tipolojileri, çoğunlukla Yeni Çağ düşünürlerinin toplum sözleşmesi modellerinde görmek mümkündür ve bu modeller, bireysel haklar ile ilgili de bir temel teşkil etmektedir.¹⁶

Bunlardan ilki, güç ve güvenlik arayışına dayanan “Kurucu-Devletçi Meşruiyet” anlayışıdır. Modern meşruiyet kavramının tanımının saptanmasını muktedirin mutlak, nüfuz sahibi ve yeknesak bulunması gerekliliğine dayandıran İtalyan siyaset düşünürü Niccolo Machiavelli ve İngiliz filozof Thomas Hobbes, devlet kavramını ve devlet kavramına dayanan meşruluğu kuramsallaştıran ilk düşünürler olarak bu görüşü temellendirmişlerdir. Machiavelli’yle, yeni toplum geleneği başarı, güç ve güvenliğe öncelik veren yeni bir insan tipolojisi üzerine inşa edilmiştir.¹⁷ Machiavelli iktidarı korkunun esas olduğu bir güç kullanma aracına indirir.¹⁸ Meşrulaştırma biçimleri değişse bile en önemli şey gücün varlığıdır.¹⁹

Modern devlet, asıl olarak egemenlik düşüncesine dayanır.²⁰ Egemenlik, Bodin’in tanımıyla “bütün vatandaşlar ve tebaa üzerinde kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidardır.²¹” Machiavelli’ye göre egemenlik kavramının esas prensibi politik gücün birlik ve bütünlüğüdür.²² İktidarın güç ilişkilerini meşrulaştırması için egemenlik kavramına başvurulmuştur²³. Machiavelli’nin düşüncelerine göre, egemenliğin meşruluk prensipleri etik ve küresel değer yargılarından münezzehtir. Muktediri teftiş edecek, kısıtlayacak herhangi bir fikri, maddi ya da etik unsur bulunmamaktadır.²⁴ Dolayısıyla iktidarın varlığını sürdürmesinde her türlü araç meşru sayılacaktır.

“Kurucu-Devletçi Meşruiyet” anlayışı ve “Sosyal Sözleşmeci” teorisyenlerden olan Hobbes, mutlak kurucu gücü ve mutlak bir iktidar yapısını savunur. Üstün bir güçle donatılan

¹⁴ Halis Çetin, “Egemenlik ve Hukuk İlişkisi Üzerine”, *C.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2002, s. 2.

¹⁵ Erözden, *Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet*, s.68-70.

¹⁶ Zira siyaset bilimi literatüründe bu sosyal sözleşme temelli model, dünyanın bu bölgesinde liberal demokrasinin öncelikle gelişimin bir gerekçesi olarak sıklıkla irdelenmektedir. Esasen, sosyal sözleşmeye dayalı bu ilişki, müteakip yıllarda, ulus devlet modeli içinde çok daha fazla gelişecek olan bireysel hakların da başlangıcını teşkil eder (Bak. Levent Kırval, *Avrupa Birliği Nereye Koşuyor?*, 1. Baskı, İstanbul: Derin Yayınları, 2011, s. 41).

¹⁷ Niccole Machiavelli, *Prens*, 1. Baskı, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 41.

¹⁸ Machiavelli, s. 96.

¹⁹ Cemal Bâli Akal, “Machiavelli, Makyavelizm ve Meşruiyet Sorunu”, Cemal Bâli Akal (Haz.), *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite* içinde (26-42), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2014, s. 38.

²⁰ Erözden, *Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet*, s. 68.

²¹ Jean Bodin, *The Six Bookes of a Common Weale*, Richard Knolles (çev.), Londra: Impensis G. Bishop, 1606, s. 84.

²² Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu*, s. 74.

²³ Akal, *Machiavelli, Makyavelizm ve Meşruiyet Sorunu*, s. 41.

²⁴ Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu*, s. 74.

bu iktidar sözleşmeyle bağlı değildir ve hiçbir şekilde sınırlandırılmamıştır.²⁵ Hobbes'a göre kişilerin ve kişilerin kurduğu toplumun doğal ortamı güvensizlik ve kaosa dayanmaktadır.²⁶ Kısaca “insan insanın kurdudur (homo homini lupus)”. Bireylerin bu doğal kaos ortamından kurtulmak için bir iktidara ihtiyacı vardır.²⁷ Bu iktidar ise Leviathan (Ölümlü Tanrı), yani devlettir. Bireyler yetkilerini devrettikleri devleti meşru bir egemen olarak kabul ederler.²⁸ Bireylerin tüm hak ve yetkilerini devretmelerinin altında barış ve güvenliğin yatması vardır ki bunu da rasyonel olan bireylerin çıkarlarına en uygun düşeni seçmesiyle “faydacı” olarak sayabilmek mümkündür.²⁹

Çetin'e göre Hobbes, meşruiyete devletin kuruluş aşamasında gerek olduğunu, devlet kurulduktan sonra ise siyasal iktidarın sınırlandırılabilme korkusundan dolayı meşruiyet aranmayacağını söyler.³⁰ Dolayısıyla bireyler kendi iradeleriyle oluşturdukları iktidarı sınırsız hak ve yetkilerle donatmıştır.³¹ Bu sınırsızlık bireylerin iktidarın meşruiyetini sorgulama haklarını ellerinden alır. Hobbes'a göre egemenlik “*bireysel kudretlerin toplamını egemenin kendi iradesine göre kullanmak yetkisidir*”.³² Hobbes devletin meşruiyeti bu egemen tanımıyla ilişkilendirir. Hatta tartışmalı olmakla birlikte, bir görüşe göre Hobbes'un kuramında egemene karşı tebaasının direnme hakkı dahi mevcut değildir³³ ve bu bakımdan egemenin meşruiyeti, demirden bir zırhla güvencelenmiş gözükmektedir.

Meşruiyet tipolojilerinin değerlendirilmesinde ortaya çıkan farklı yaklaşımlardan ikincisi ise, iktidarın meşruluğunun zemininde sosyal yapının rızasının bulunmasına ihtiyaç olduğu düşüncesine dayalı ve modern zamandaki ilk savunucusu Jean Jacques Rousseau olan “Sosyal Meşruiyet Kuramı”dır. “Sosyal meşruiyet” ifadesi, geniş bir açıdan bakıldığında temel hak ve özgürlükler alanına da bir göndermeyi içermeye olasıdır barındırır da Rousseau, genel irade ve ulusal egemenlik prensibi gibi meşruluk kurallarını temellendirdiği birey devlet etkileşimlerini bireysel hak ve özgürlük alanlarını ortadan kaldıracı bir biçimde değerlendirir.³⁴ Bu prensipler kapsamında bireyleri ve siyasal iktidarı uzlaştıran toplum “genel irade” anlayışını ortaya koyar. Genel irade toplumun tamamının üzerinde uzlaşmasıyla ortaya çıktığı varsayılan bir sosyal sözleşme ile kurulacaktır.³⁵ Bireylerin kendi iyiliğinden başka bir şey istemeyeceğini varsayan

²⁵ Yasemin Işıқтаç, **Hukuk Felsefesi**, 5. Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2018, s.148.

²⁶ Thomas Hobbes, **Leviathan**, 1. Baskı, İstanbul: YapıKredi Yayınları, 1993, s.93.

²⁷ Adnan Güriz, **Hukuk Felsefesi**, 8. Baskı, Ankara: A.Ü.H.F Yayınları, 1987, s.196.

²⁸ Işıқтаç, **Hukuk Felsefesi**, 2018, s.149.

²⁹ Işıқтаç, **Hukuk Felsefesi**, 2018, s.151.

³⁰ Çetin, **Siyasetin Evrensel Sorunu**, s. 75.

³¹ Halil İbrahim Aydın ve Veysel Ayhan, “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması”, **C.Ü İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt. 5, Sayı. 1, 2004, s.76.

³² Hobbes, s. 68.

³³ Yasemin Işıқтаç, **Hukuk Felsefesi**, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2015, s.151.

³⁴ Çetin, **Siyasetin Evrensel Sorunu...**, s. 78.

³⁵ Işıқтаç, **Hukuk Felsefesi**, 2018, s.169-170.

Rousseau, genel iradenin toplumun faydasını gözeteceğini dolayısıyla daima doğru ve yanılmaz olduğunu söyler.³⁶ Böylece meşruiyet tartışması, biat alanını da muktedir alanını da, kurallarını önceden belirleyen unsur olan genel irade dolayısıyla bir tür toplumsal eşitlik anlayışına varır. “Sosyal Meşruiyet Kuramı”nda daha önceki yaklaşımlardan farklılaşan tek husus muktedirin kurucu niteliğinin devlete değil topluma dayalı olmasıdır.³⁷ Meşruluk açısından bu çalışmada önemli olan ise siyasal iktidarın meşruluğunu bu uzlaşmadan yani “sosyal sözleşme”den almasıdır.³⁸ Rousseau, bireysel hak ve özgürlüklerin vazgeçilmezliğinden bahsetmemiştir,³⁹ oysa aşağıda bahsedeceğimiz üzere Locke’un temsil ettiği “Bireyci-Sınırlayıcı Meşruiyet” anlayışında durum tam tersidir. Dolayısıyla siyasal iktidarın yalnızca güce, toplumun tümünün kabülünün de yalnızca biat etmeye indirildiği yapıda meşruluk bir çeşit boyun eğme mukavelesi şeklinde değerlendirilmektedir ve “Kurucu-Devletçi” anlayışta gördüğümüz, meşruluğun birinci ve aynı zamanda son defa tesis edilmesi düşüncesi burada da sürdürülmektedir.⁴⁰

Meşruluk tipolojilerinin değerlendirilmesinde ortaya çıkan farklı yaklaşımlardan üçüncü ve sonuncusu modernite döneminde egemenliğin ve meşruluğun mutlak olarak tanımlanmasına ilk karşı çıkan ve John Locke’un savunduğu özgürlük ve hukuk arayışına dayanan “Bireyci-Sınırlayıcı Meşruiyet” yaklaşımıdır. Locke’a göre egemenlik ve meşruluk teorilerinin temelinde bireylerin doğal haklarını korumak üzere kurulmuş bir devlet düşüncesi bulunmaktadır.⁴¹ Locke’un teorik mülhazalarında bunu görebileceğimiz ilk yer, bireyi ve onun emeğini, kapitalist toplumsal formasyonun sert çekirdeğini oluşturan mülkiyet hakkıyla ilişkilendiren emek-mülkiyet teorisidir.⁴² Locke, mülkiyet hakkının doğal durumda var olduğunu ve aynı şekilde topluma aktarılmış bir hak olarak tanımlar.⁴³ Locke’a göre politik güç “mülkiyeti düzenlemek ve korumak için ölüm cezası ve dolayısıyla bundan daha az şiddetli cezalar verebilen yasalar koymak, bu yasaları uygulamak ve devleti yabancılara işleyeceği zararlardan esirgemek için topluluğun gücünü kullanmak, bütün bunları da yalnızca kamunun iyiliği uğruna yapmak hakkı”dır.⁴⁴ Bu vurgu, Locke’da mülkiyet düşüncesi bireyin sarf ettiği

---

³⁶ Güriz, *Hukuk Felsefesi*, s. 194-195.

³⁷ Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu...*, s. 79.

³⁸ Oktay Uygun, **Devlet Teorisi**, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2014, s.239.

³⁹ Güriz, *Hukuk Felsefesi*, s.196.

⁴⁰ Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu...*, s. 78-79.

⁴¹ Locke’un yaklaşımı için bkz. Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi*, 2018, s.158.

⁴² Locke’un emek mülkiyet teorisine göre mülk edinme ancak ve ancak bireyin çabasına bağlıdır. Bu bağlamda insanın çabası yani çalışması dışında mülk edinimini sağlayacak bir sözleşme, yasa yahut otorite yoktur. Locke’un emek mülkiyet teorisine ilişkin açıklama için bak. Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi*, 2018, s.163.

⁴³ Locke’un yaklaşımı için bkz. Güriz, *Hukuk Felsefesi*, s. 187.

⁴⁴ John Locke, **Second Treatise Of The Government**, 1. Baskı, İstanbul: Gece Yayınları, s. 167.

emek ile ilişkilendirildiği ölçüde, onun bireyci bakış açısının ilk görünümü olarak kabul edilebilecek hâldedir.

Locke’u “Bireyci-Sınırlayıcı Meşruiyet” düşüncesini modern savunucusu kılan tali teorik mülahazası, zamanın realitelerinin ötesinde görünen biçimde, meşruluğun dayanağının sosyal biat olduğu ve fakat bunun yalnızca politik gücün tesisi aşamasında olmayıp egemenin bütün eylemlerinde ve yasalarında aranması gerekliliğine ilişkindir.⁴⁵ Locke'un düşüncesine göre tarih boyunca hiçbir iktidar sahibin toplumun tasdik etme özgürlüğüne dayandırılmış gerçek tasdiki bulunmadan meşruluk elde edemez ve hakkaniyete aykırı biçimde zorlayıcı davranışlarda da bulunamaz.⁴⁶ Locke’un bu yaklaşımı, yine Hobbes ve Rousseau’dan farklı olarak, egemene karşı halka direnme hakkını kuramsal olarak tanımasıyla sonuçlanmıştır.⁴⁷

Anlaşıldığı üzere, Locke’da temsillendiği nispette “Bireyci-Sınırlayıcı Meşruiyet” anlayışında, meşruluk arayışı evvelki meşruluk düşüncelerinin tek yanlılığına ve statikliğinin aksine birey ve devlet arasında etkileşim içinde ve dinamik bir yapıdadır.⁴⁸ “Bireyci-Sınırlayıcı Meşruiyet” anlayışında Hobbes’un mutlak iktidar görüşünün aksine Locke’ta iktidarın sınırlı olduğu düşüncesi vardır.⁴⁹ Siyasal iktidarın varlık sebebi bireysel özgürlüklerin egemene karşı korunmasıdır.⁵⁰ Liberal demokrasi geleneğinin savunucularından olan Locke, bu korumanın kaynağını insanların doğuştan eşit olması ve bu eşitliğin güvence altına alınmasının ise devletin yükümlülüğü olduğu savını ortaya koyar.⁵¹ Bireylerin iktidara biatında özgürlüklerinin korunacağı, yani özünde kendine mutluluk getireceği düşüncesi, aslında Hobbes’ta da görüldüğü gibi Locke’un da faydacı bir bakış açısıyla baktığını söylemek mümkün olabilir.⁵²

Hulasa “Bireyci-Sınırlayıcı Meşruiyet”, sosyal ve politik çekişme konuları arasında denetim ve konsensüs, hürriyet ve hak arayışıdır. Güç kullanma tekeli ile toplumun hür ve adalet içinde hayat sürmesi istencinin uyumlulaştırılmasıdır. Bu husus için “Bireyci-Sınırlayıcı Meşruiyet” Lipson'un da vurguladığı biçimde; “*siyasal iktidarın güç kullanma tekeline, halk tarafından temel bir anlaşmaya dayalı olarak muvafakat verilmesidir*”.⁵³ Bunların tümünden önemli olan bu izne bir sefere özgü biçimde kurucu güç için bir onay olarak değil egemenin bütün fikir ve davranışlarının daimi kontrolünün tesisi için gerek duyulmasıdır. Bu kapsamda meşruluk, politik gücün daimi ferdi öncelik ve sosyal kabul denetiminde hareketini dışa vurur.

⁴⁵ Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu...*, s. 82.

⁴⁶ Locke, s. 182-184.

⁴⁷ Işıktaç, *Hukuk Felsefesi*, 2018, s.163.

⁴⁸ Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu...*, s. 82.

⁴⁹ Uygun, *Devlet Teorisi*, s.223.

⁵⁰ Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu...*, s. 81.

⁵¹ Işıktaç, *Hukuk Felsefesi*, 2018, s.158.

⁵² William Sahahikan, *Felsefe Tarihi*, Aziz Yardımlı (çev.), İstanbul: İdea Yayınları, 1995, s.147.

⁵³ Leslie Lipson, *Politika Biliminin Temel Sorunları*, Tuncer Karamustafaoğlu (çev.), Ankara: Birlik Yayıncılık, 1986, s. 84.

II. SİYASAL MEŞRUIYETİN TESİSİ: ULUSAL VE ULUSÜSTÜ DÜZEY

A. ULUS DEVLETİN MEŞRUIYETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

1. Tarihsel Bakış

Modern siyasal gelişmenin en önemli aşaması olarak, “ulus devletin” kuruluşu kabul edilmektedir. Özellikle son iki yüzyılda siyasal mücadele ulus-devlet üzerinden şekillenmiş, devletler bu alanda başarı gösterdikleri ölçüde siyasal gelişme düzeyinde önemli aşamalar kaydetmişlerdir.⁵⁴

Ulus devletin ortaya çıkış sürecinin tarihselliğine bakıldığında, onun meşruiyet ihtiyacının nasıl hasıl olduğuna dair de bir fikir sahibi olunabilir. 16. Yüzyıl’dan itibaren Avrupa’da geleneksel hükümdarların siyasal otoritesi önemli ölçüde sorgulanmaya başlamış, ekonomik anlamda güçlü, yeni bir toplumsal sınıf olan burjuvazi, bilhassa piyasada serbestleşmenin sağlanması amacıyla, mevcut monarşilere karşı mücadeleye girişmiştir.⁵⁵ Örneğin, esas itibarıyla din savaşları olarak nitelendirilen “Otuz Yıl Savaşları”nın ardından imzalanan ve modern uluslararası hukukun ve ilişkilerin miladı olduğu düşünülen⁵⁶ 1648 tarihli Westphalia Antlaşması’nı takip eden dönemde, devletlerin oluşturduğu uluslararası sistem oluşmaya başlamıştır.⁵⁷ Ulus devlet yapılarının kurumsallaşmasının ilk aşamaları da asıl olarak bu dönemde belirginleşir. Vergilendirme sisteminin kurumsallaşması, önemli şehirler arasındaki ulaşım yollarının ve Avrupa’nın çeşitli bölgeleri arasındaki iletişim imkânlarının gelişmesi, merkezi ulus devlet yapısının gelişiminin ilk işaretlerini oluşturur. Geleneksel, yani modern öncesi yapıların halka hizmet vermede yetersiz kalmaları ve kitlelerin karar alma mekanizmalarına dâhil edilme yönündeki taleplerinin artması ise ulus devletlerin güç kazanmasının yolunu açmış,⁵⁸ onların meşruiyet dayanağı arayışlarını da azamileştirmiştir. Modern uluslararası sistemde temelde bu yeni ulus devlet modeli ortaya çıkmıştır.⁵⁹

Görüldüğü gibi, tarih boyunca ulus devletlerin meşruiyet kazanmaları, kademeli bir süreçten geçmiş ve günümüze gelmiştir. Günümüzdeki haliyle meşruiyetin temini, esas olarak yönetilenlerin rızasının elde edilmesi ve yeniden üretilmesi sayesinde olmaktadır.⁶⁰ Zira merkezi otoritelerin ortaya çıktıkları erken dönemlerde, bireylerin otoriteyi kabullerini sağlamak için baskı yapılmaya başlanmışsa da, zamanla muvafakat ve rızanın ulus devletlerin işleyişinde ve meşruiyet kazanmalarında tarihsel olarak en önemli faktör olduğu anlaşılmıştır.

⁵⁴ Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, 9. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2005, s.193.

⁵⁵ Kıral, s. 39-40.

⁵⁶ Aksi görüş için bak. Benno Teschke, **1648 Söylencesi: Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu**, Bülent Şimşek (çev.), İstanbul: Can Yayınları, 2017.

⁵⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, 20. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2010, s.101.

⁵⁸ Kıral, s. 40-41.

⁵⁹ Verda Yiğit, “1648 Vestefalya Barışından 1815 Viyana Kongresine Kadarki Dönemde Uluslararası Sistemin Dönüşümü”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kadir Has Üniversitesi SBE, 2008), s. 13.

⁶⁰ Dursun, s. 111.

Ulus egemenliğine dayalı iktidarların bireylerin onayını yani, meşruiyetlerini kaybetmemeleri için bireylerin özgürlüklerini ihlal etmesi durumunda iktidar organlarını sınırlandıracak sosyal ve siyasal kurumsallaşmasının bulunması gerekmektedir.⁶¹ Bununla birlikte, ulus devletlerin kurumsallaşması birey muvafakati karar alma mekanizmalarının merkezine yerleşmeye başlamıştır.⁶²

2. Meşruiyetin Zorunluluğu: Liberal İhtiyaç ve Hukuksallığın Önemi

Yukarıda, meşruiyet tipolojilerine yer verirken aktarılanlara bakılırsa, Yeni Çağ düşünürlerinin kuramlarıyla beraber bir siyasal örgütlenme olarak devletin, yeni bir meşruiyet teminine duyduğu gereksinim anlaşılabilir. Gerçekten de, toplum sözleşmesi modelleri yalnızca devletin kuruluşuna dair bir açıklama sunmakla kalmamakta ve devletler, gerek kuruluş aşamasında, gerekse Locke'da olduğu gibi, varlıklarını sürdürdükleri müddetçe belirli bir meşruiyet teminine ihtiyaç duymaktadır.

Bu ihtiyaç, büyük ölçüde kapitalist toplumsal formasyonun ve liberal düşüncenin doğuş ve gelişim süreçleriyle birlikte okunabilir. Ulus formunun oluşumunda iki önemli unsurun olduğunu söylenebilir. Bunlardan ilki ekonomik gelişmelerin etkisi olduğu sav, ikincisi ise sınıfsal ayrışma unsurudur.⁶³ Ekonomik gelişme, yani endüstriyel topluma geçiş ise bu çalışma açısından önemlidir. 17.Yüzyılda merkantalist ekonominin gelişimine bağlı olarak zengin toplumların daha güçlü olabileceğinden güçlü, merkezi ve ulusal devletlere ulaşmak Batı Avrupa toplumlarının en önemli hedeflerinden biri olmuştur.⁶⁴ Zira modern toplumun ortaya çıkış ortamı, liberal kamusalılıkta görülen iktidar paylaşımında yeni bir modeli öne çıkarmıştır. Kapitalist ilişkilerin yerleşmesiyle birlikte ise merkezi güçlü bir iktidarın oluştuğunu söylemek mümkündür.⁶⁵ Bu, tek merkezli olan iktidarın, sermaye sahipliğinin yaygınlığı ölçüsünde birden fazla merkez arasında paylaşılmasının talep edildiği bir süreçtir.⁶⁶ Feodal dönemden modern döneme geçişte meşruiyetin kaynağı yöneticinin şahsından alınıp, soyut bir meşruiyet algısına, yani egemenliğe doğru evrilmiştir.⁶⁷ Bu egemenlik anlayışı önceki bölümde bahsettiğimiz üzere bireysel hak ve özgürlüklerin siyasal iktidara karşı korunmasını temel alan,

⁶¹ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 17. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2017, s. 275.

⁶² Kırval, s. 40. Soyluluk, Tanrı ve diğer metafizik temellendirmelerin yerini, ulus devletin seküler ve katılımcı kurumları almaya başlar. Bunun yanında bu kurumların, ortaya çıkmalarından itibaren meşru yapılar olarak algılandığını söylemek zordur. İnsanlar çok uzun yıllar boyu kendi yerel ve toplumsal yapılarına, krallarına ve yöneticilerine karşı aidiyet hislerini bu dönemlerde korumuşlardır. Ulusal kimliğe sahip olma ve belirli bir ulusa ait olma hissi ise, yeni gelişen devlet kurumları ve özellikle modelin hizmet sağlama niteliği sayesinde ancak sonraki yıllarda gelişebilmiştir (bak. Kırval, s. 41).

⁶³ Ozan Erözden, *Ulus Devlet*, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, Ocak 2008 s. 66.

⁶⁴ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s.275.

⁶⁵ Erözden, *Ulus Devlet*, s. 27.

⁶⁶ Mehmet Tefik Özcan, *Modern Toplum ve Hukuk Devleti*, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, Temmuz 2008, s. 194.

⁶⁷ Erözden, *Ulus Devlet*, s. 44.

yeni bir yönetim anlayışına yani ulus devletin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁶⁸ Özünde siyasal iktidarın sınırlandırılması düşüncesini barındıran “sosyal sözleşme” ve bu sınırlamayı kurumsal boyuta taşıyan “anayasalı hükümet” liberal bakış açısına dayanmaktadır.⁶⁹ Zira liberalizm siyasal boyutunu bireysel hakların güvencelenmesi ve iktidarın anayasalarla sınırlandırılması oluşturmuştur.⁷⁰ Liberalizmin Avrupa’da kurumsallaşmasını yine bu gelişmeler ışığında yorumlamak mümkündür.⁷¹ Liberal demokrasiler, iktidarın sahip olduğu gücün keyfi ve kontrol dışı özelliklerini engelleyip kamuoyunun çıkar, tercih ve arzularına uygun biçimde kullanılmasını sağlayarak meşruiyetini sürekli kılabilir. Liberal demokrasilerin bu işlevi, iki temel araç vasıtasıyla başarılır. İlk aşamada bu rejimler anayasa şeklini alan temel ve güçlü kurallar belirler. Anayasalar ile bireysel özgürlüklerin korunması ve devletin gücünün sınırlandırılması sağlanır. İkinci olarak ise liberal demokrasiler düzenli aralıklarla tekrarlanan, açık ve rekabetçi seçimler sayesinde halka rızasını ifade etme imkânı sunar. Bu açıdan bakıldığında, meşruiyet yönetilenlerin iradi ve akılcı itaatine dayanmaktadır ve hükümet kamuoyu baskılarına cevap verebildiği ölçüde meşrudur.⁷²

Tarihsel bir olgu olarak, kapitalizmin erken dönemlerinde demokrasinin bir gereği olan çoğunluğun rızası gibi bir durumun dikkate alınmıyor oluşu, ancak münhasıran liberalizmin temel ilkelerinin gözetilmesine dikkat edildiği görülmektedir. Bu koşullarda, geleneksel toplumun statü toplumu olduğu ve dinsel inançla desteklenmiş şekilde bireylere düzene uymanın ahlaki edim olarak dayatıldığı koşulların sona ermesinden sonra, toplumsal ilişkiler alanını hukuk üzerinden tarif edildiği bir duruma ulaşılmıştır. Bu, kapitalist toplumun meşruluğunun ancak ve ancak hukuk aracılığıyla temin edilmesi anlamına gelebilecektir. Dolayısıyla liberaller için hukuk devletin önemi asıl olarak piyasa mekanizmasının sürdürülmesidir.⁷³ Hukuk devleti olarak ifade ettiğimiz bu yaşam tarzı, toplum algısının hukuksal bir tasarım üzerinden yapıldığı koşulları açığa vurur.⁷⁴

Burada hukuk devleti anlayışı içerisinde özetlenen meşruiyet ve hukuka dayalı yönetim modelinin tümünün ortak noktası, kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak, hem sosyal hayatı minimum politik takdir etkisiyle sürdürmenin, hem de meşruluğu seküler bir hukuk sistemine dayanarak temin ve yeniden inşa etmenin zorunlu hale gelmesidir.⁷⁵ Örneğin anayasalar, iktidarı kurala bağlı hale getirerek mevcut rejime meşruiyet kazandırır. Anayasacılık

⁶⁸ Kırval, s. 44.

⁶⁹ Mustafa Erdoğan, **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, Ekim 1998, s. 8.

⁷⁰ Oya Okan, **Batı Düşüncesinde Liberalizm ve Tarihi Koşulları**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001, s. 13.

⁷¹ Kırval, s. 44.

⁷² Andrew Heywood, **Siyaset Teorisine Giriş**, 8. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2000, s. 174.

⁷³ Erdoğan, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, s. 28.

⁷⁴ Özcan, s. 195, 196.

⁷⁵ Özcan, s. 200.

biçimi açısından adeta ulus devlettekine benzer bir siyasi düzeninin olduğundan bahsedilebilecektir.⁸⁰

Ancak bu noktada sorulması gereken bir soru vardır: AB'nin ulus devletlerdekine benzer siyasal meşruiyet gereksinimi var mıdır? Buna ilişkin olarak, Birlik'in temelde hükümetlerarası bir yapı olarak meşruiyetini üye devletlerden aldığını öne süren görüşler olduğu gibi, AB'nin bir "düzenleyici devlet" (*regulatory state*) olmadığı için meşruiyet sorunu olmadığını öne sürenler de bulunmaktadır.⁸¹ .Bu konuyla ilgili bir tartışmaya girmek, kısaca da olsa, bu çalışma açısından önemli gözükmektedir. Zira eğer bir meşruiyet sorunu yoksa, AB için Sosyal Haklar Sütünü'nun da buna etkisinden bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Burada AB'nin siyasal meşruiyet ihtiyacının olup olmadığı sorusuna yanıt, onun ne tür bir organizasyon olduğu sorusunun yanıtlanması ile birlikte verilebilir. Şimdiye kadar gördüğümüz üzere, devlet, belirli bir iktidar yoğunlaşmasına işaret eder.⁸² Dolayısıyla, devlet formuyla tam olarak uyuşsun uyuşmasın, siyasal meşruiyet ihtiyacı olan organizasyonların, aslında bir iktidar öbeği olduğunu ifade edebiliriz. Bu noktada, iktidar mefhumu ile ilgili kısa bir açıklama yapmayı da gerekli buluyoruz.

Genel geçer olma anlamında, belirli bir iktidar tanımlamasının mevcudiyetinden bahsetmek güçtür. Birbirinden farklı iktidar tanımlarının görülmesinde, tasvirlerin dayandığı fikri yapının tesiri ve biçimlendirmesinin etkisi vardır.⁸³ Sartori iktidarın siyasal bir kavram olduğunu ve ancak siyasal bakımdan açıklanabileceğini söylemektedir.⁸⁴ Örneğin davranışsal anlayışta, politik serüvenlerin ve etkileşimlerinin öncelikli olarak bir 'karar mekanizması' problemi biçiminde kişilerin önceliklerindeki etkisi değerlendirilirken, ferdi anlayışlar 'fayda' istencinden harekete geçmektedir.⁸⁵

Diğer bazı yazarlar, siyasal iktidarın ancak karmaşık yapıları toplumlarda ortaya çıktığını, basit ve ilkel gruplarda görülen iktidarın siyasal iktidar niteliği olmadığını belirtmektedirler. Örneğin Weber' göre siyasal iktidar ancak bu karmaşık yapıları toplum bütünü içinde anlamlı bir

---

⁸⁰ Özdemir, *Avrupa Mantiği*, s. 381.

⁸¹ Sanem Baykal, "Avrupa Birliğinin Geleceği: Meşruiyet Sorunu, Anayasalaşma Süreci ve Bütünleşmenin Nihai Hedefi Üzerine", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, s. 131.

⁸² Burada Nicos Poulantzas'ın kapitalist devlete dair yaklaşımı akla gelmektedir. Yaklaşımında Poulantzas, kapitalist devleti, belirli bir toplumsal formasyondaki çeşitli düzeyler arasındaki çelişkilerin, daha doğru bir ifadeyle o toplumsal formasyonda yer tutan ve aralarında mücadelenin sürdüğü sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin, yani iktidar ilişkilerinin konsantre olduğu bir birim (Poulantzas'ın yaklaşımı hakkında bak. Ali Yalçın Göymen ve Gökhan Demir, "Yapısalcılıktan İlişkiselliğe Poulantzas'ın Devlet Kuramı", *Alternatif Politika*, Cilt 9, Sayı 1, 2017, s.35, 60) olarak sunar. Şu halde devlet denildiğinde, aslında bir güç ve iktidar mücadelesi ve yoğunlaşması anlaşılmalıdır.

⁸³ Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu...*, s. 62.

⁸⁴ Sartori'nin görüşleri için bak. Umur Koloş, **Foucault, İktidar ve Hukuk: Modern Hukukun Soybilimi**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, Ekim 2016, s.100.

⁸⁵ Çetin, *Siyasetin Evrensel Sorunu...*, s. 61, 62.

biçimde tanımlanabilir.⁸⁶ Bu yeni sosyolojik yaklaşım çerçevesinde politika ilminin geniş anlamda gözlem alanı sosyal kurum içinde güç, tahakküm ve egemenlik etkileşimlerinin hukuki ve maddi zor kullanmaya başvuru zemininde kurdukları politik yapıya; sahip olunan maddi değerler ve moral değerlerin paylaşımı fonksiyonunu yüklenmiş bu politik yapı şahsını kapsayan diğer toplumsal ve maddi yapılar arasındaki etkileşimler tümeline dayanmaktadır.⁸⁷

İktidarın sosyal kademedeki değerlendirilmesi bugün yalnızca iktidarın kuvvetiyle alakalı bulunmamaktadır. Politik ve iktisadi yapılar ve bu yapıların meydana getirdiği gruplaşmalar devlet uhdesinde ya da özel sektör uhdesinde olmasına bakılmaksızın, egemenin biçimlenmesine şekil veren hususların en önemlilerinden biridir.⁸⁸

Şu halde, siyasal organizasyonu ve hukuki yapısıyla beraber AB'nin, bir devlet olmasa da, yukarıdaki iktidar kavrayışları etrafında kendisine bir yer bulabileceği ifade edilebilir. Zira AB de, muhatapları üzerinde belirli karar verme mekanizmalarını haiz, belirli yönetici bileşenlere sahip, arzu edilen sonuçların elde edilebilmesi için etki üreten, karmaşık yapıya sahip bir makro toplumsallığa hitap eden bir siyasal iktidar olarak görülebilecek bir yapıdadır. Siyasal iktidar ister toplumun etken kaldığı, ister toplumdan ayrık olarak kurumsallaştığı sosyal yapı türünde görülsün meşruiyeti sağlamak için belirli bir yasal zemine gönderme yapması zaruridir.⁸⁹

Tüm bu açıklamalar, kısaca, AB'nin ulusüstü bir siyasal örgütlenme biçimi olarak belirli bir meşruiyet gereksinimi duymasının, kuramsal ve hatta pratik anlamda mevzu olduğu sonucuna varmayı mümkün kılmaktadır. Zira AB, bir siyasal örgütlenme biçimi olarak düşünüldüğünde, bünyesinde belirli iktidar ilişkilerini, mücadelelerini ve yoğunlaşmasını barındırmaktadır. Dolayısıyla, her ne kadar bir ulus devlet olmasa da, farklı ve kendine özgü usullerle sağlanacak belirli bir meşruiyet zemininin ve bu meşruiyetin de sürdürülebilirliğinin AB'nin ihtiyacı olduğu tespitini yapmak mümkündür.

Ulus devletlerin halkların rızasını alabilmiş en önemli siyasal örgütlenmedir.⁹⁰ Birlik 'in meşruiyet arayışında ulus devletlerin deneyiminden faydalanması çıkarına olsa da bu tüm boyutlarıyla uygulamaya çalışmak eksiklik barındıracaktır. Zira Birlik'in kendine has yapısı, meşruiyet sürecinin de yine kendine özgü yöntemlerle çözüm üretmesini gerektirecektir.⁹¹ AB'nin siyasal meşruiyeti, onun çok boyutlu bir denklem içindeki konumuyla birlikte düşünülmelidir. Avrupa entegrasyon süreci, tıpkı ulus devletlerin ortaya çıkışı gibi esaslı bir

⁸⁶ Weber'in görüşleri için bak. Koloş, s. 94.

⁸⁷ Çam, s. 39.

⁸⁸ Ahmet Naki Yücekök, **Siyasetin Toplumsal Tabanı**, 1. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1987, s. 5.

⁸⁹ Cemal Bâli Akal, **Yasa ve Kılıç**, 2. Baskı, Ankara: Engin Yayıncılık, 1995, s. 9.

⁹⁰ Kırval, s. 24.

⁹¹ Baykal, s. 148.

dönüşüm olarak yorumlanabilir ve bu dönüşümün, üç temel eksen etrafında şekillendiğini söyleyebiliriz: yeni bir egemenlik anlayışı, yeni bir meşruiyet algısı, ve ortak kimlik inşası.⁹² Görüldüğü gibi, AB'nin meşruiyet sorunsalı, birden fazla eksen barındıran bu bütünleşme olgusu çerçevesinde okunmaktadır. Devletler egemenliklerini paylaşmak istemede çekingen davransalar da, daha paylaşımcı bir sürece girilmiştir. Devletleri paylaşım sürecine iten temel motivasyon ise ekonomik refah seviyelerini arttırmak olduğunu söylemek mümkündür.⁹³

Şimdiye kadar, ulus devlet modeli içindeki karşılıklarından ulusüstü düzeye değin siyasal meşruiyet sorununa, bir ulusüstü siyasal organizasyon olarak AB'nin meşruiyet gereksinimine ve son olarak da bu meşruiyet gereksiniminin içinde yer tuttuğu çok eksenli Avrupa bütünleşmesi olgusuna değinmiş olduk. Ancak, ulus devlet olmasa da, ulusüstü bir siyasal örgütlenme olarak AB'nin ihtiyaç duyduğu siyasal meşruiyetin hangi eksenleri barındıran bir düzlemde yer tuttuğuna varan bir açıklama dizgesi, Birlik'in sorunsuz bir siyasal meşruiyet ahvalini barındırdığı anlamına gelmemektedir. Bilakis, AB'nin ihtiyaç duyduğu ve çok eksenli bir zeminde yer tutan meşruiyet ihtiyacının “açık” verdiğine dair mülahalalara rastlandığını görmek mümkündür. Şimdi söz konusu mülahalalara dair bir açıklamaya yer verilmesi, çalışmada yapılacak olmalıdır.

III. AB'NİN SİYASAL MEŞRUIYET AÇIĞI

A. GENEL OLARAK AB'DE MEŞRUIYET AÇIĞI

Bugün AB'yi ulus devletlerin halen içinde yer aldığı, bütünleşme sürecinin artarak devam ettiği bir bölgesel kuruluştur. Tüm sosyal bilimcilerin üzerinde uzlaştığı nokta, yeni bir yerleşik bürokrasinin⁹⁴ kendisini korumaya başlayacağı üzerinedir. Bunun yanı sıra, toplumlar yeni bir siyasal sistem kurmak için bir araya geldiklerinde, üyelerinin güçlerinin öneminden bağımsız, üst seviyede resmi bir karar alma merkezi oluşturacaklardır.⁹⁵

Yeni kurulan bir toplumsal oluşumun ve yerleşik bürokrasinin, o toplumun üyelerinin güçleri ne olursa olsun zamanla güç kazanan bir karar alma merkezine sahip olması değinisi, söz konusu toplumsallığın bir bütünlük arzetmesi açısından önemli gözükmektedir. Örneğin Hans Morgenthau'ya göre bir “topluluk”, kendine ait bir bütünleşme modeli, iç yapısı ve

---

⁹² Özdemir, *Avrupa Mantiği*, s. 383.

⁹³ Özdemir, *Avrupa Mantiği*, s. 383.

⁹⁴ Buradaki bürokrasi vurgusu, bürokrasinin modern siyasal örgütlenmelerdeki oynadığı ve Weber'den beri açıklayıcılığı tartışılmaz olan rolü ile ilgilidir. Yukarıdaki açıklamalarla bağlantılı biçimde ele alındığında denilebilir ki, gelişmemiş ilkel toplumların çoğunda güç örgütlenmiş ve birleşmiş değildir. Hâlbuki devlette meşru güç kullanma tekeli vardır ve devletin eylemleri de, bu nedenle, her zaman otoriterdir. Ulus devletlerin kurulması, ulusla özdeşleşen ve toplumdaki otoriteyi merkezileştiren bu oluşum, siyasal yapının büyümesi, farklılaşması ve uzmanlaşması ile somut bir görünüm kazanır. Buradan hareketle, siyasal grubun kaynakları ve kişileri denetleyebilmesi için örgütsel biçimler de gereklidir ve bunların en çok öne çıkanı ise bürokrasi olarak gözükmektedir (bak. Çam, s. 195).

⁹⁵ Kırval, s. 31.

korunan sınırları bulunan sosyal bir bütünlüktür.⁹⁶ Bu topluluklar kendi siyasal sistemini kurgulayabilse de, zamanla bu yeni topluluğun yapıları, üyelerinin ötesinde kendi sistemini oluşturmaya başlayacaktır.⁹⁷

Üyeleri için politikalar belirlemeye çalışan bir ulusüstü siyasi birlik, kurulduktan sonra beraberinde meşruiyet sorununu, başka bir ifadeyle “meşruiyet açığı”nı da getirir.AB, vatandaşlarının günlük hayatlarına ve üye devletlerin politika alanlarına müdahale etmektedir.⁹⁸ Ancak bireylerin yaşamlarına açıkça etki eden bu siyasi yapının içine dahil olmak konusunda yeterli motivasyonun olmadığı gözükmemektedir. Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılım oranı, 1979 yılından beri, istikrarlı biçimde düşme eğilimi göstermektedir. 1979 seçimlerinde %62 olan katılım oranı, 1984’te %59, 1989’da %58 ve 1994’te %57 olmuştur. 1999’dan 2014 seçimlerine kadar ise katılım oranı %50’den %43’e kadar düşmüştür.⁹⁹ 2019 seçimlerinde ise katılım oranı yükseliş göstermiş ve %50,66’ya çıkmıştır.¹⁰⁰ Parlamento seçimlerine katılım oranının düşük olmasının halen AB kurumlarının meşruluğunun önemli ölçüde sorgulandığını göstermektedir. Bu noktada seçimlere katılım oranının düşük olmasıyla kurumların teşkili konusunda meşruiyet tartışmaları doğmaktadır. Diğer yandan ise kurumların yetki ve sorumluluk tanımları halkı seçimlere gitmeye karşı isteksizleştirmektedir.

Avrupa Birliği’nin meşruiyetini sorgulatan toplumsal-siyasal/demokratik unsurlar vardır.¹⁰¹ AB’de meşruiyet açığı durumu, “meşruiyet açığı işaretleri” olarak telakki edilebilecek üç farklı boyuttan kavranabilecek durumdadır. Bu boyutlar, hukuksal değil ama toplumsal – siyasal/demokratik meşruiyet alanlarında karşılaşıldığını ifade ettiğimiz sorunlar söylemiyle bağlantılı görülebilecek biçimde, “Sosyal Meşruiyet Sorunu”, “Kurumsal Meşruiyet Sorunu” ve “Demokrasi Sorunu” şeklinde sunulabilir. Bu üç boyut, toplamda, AB’nin siyasal meşruiyeti sorununu oluşturmaktadır. Ancak bunlardan sosyal meşruiyet sorunu, diğer sorun alanlarındansa, daha fazla odağımıza yerleşecektir. Bu, kurumsal yahut demokratik meşruiyet alanlarının sosyal meşruiyet alanından daha az önemli oluşundan değil, konumuz olan Sosyal Haklar Sütünü’nün, demokratik yahut siyasal meşruiyet alanından ziyade, sosyal meşruiyet alanıyla ilgili olduğunu düşünmemizden dolayıdır. Sosyal meşruiyet sorununu daha geniş biçimde odağa almadan önceyse, kısaca da olsa, kurumsal ve demokratik meşruiyet hususlarından bahsedeceğiz.

---

⁹⁶ Hans Morgenthau, **Politics Among Nations**, New York: McGraw Hill, 1992, s.29.

⁹⁷ Kırval, s.31.

⁹⁸ Kırval, s.31-32.

⁹⁹ Veriler için bkz. Hacı Mehmet Boyraz, Oğuz Güngörmez ve Furkan Onur Kavukçu, **Aşırı Sağ ve Brexit’in Gölgesinde 2019 Avrupa Parlamentosu Seçimleri**, İstanbul: Seta Yayınları, 2019, s.9, Grafik 1.

¹⁰⁰ European Parliament, 2019 European election results, 2019, <https://election-results.eu/turnout/> (Erişim Tarihi: 24.11.2019).

¹⁰¹ Baykal, s. 137.

B. AB'DE MEŞRUIYET AÇIĞININ İKİ BOYUTU: KURUMSAL VE DEMOKRATİK MEŞRUIYET SORUNU

AB bütünleşme sürecinde 1990'lı yıllara gelene kadar meşruiyet tartışması gündeme gelmemiştir.¹⁰² 90'lı yıllardan sonra AET'in kademeli olarak evrimleşmesiyle birlikte, giderek daha fazla kamu politikası alanı ulusal yetki alanından Topluluğa aktarılmıştır.¹⁰³ Üye devletlerin egemenlik yetkilerinin devri entegrasyon projesini hiç olmadığı kadar tartışmalı hale getirmiştir.¹⁰⁴ Maastricht'ten sonra Birliğin meşruiyeti ve demokratik temelleri sorgulanmaya başlanmış, "demokrasi açığı" olarak adlandırılan yeni bir tartışma alanı ortaya çıkmıştır.¹⁰⁵ Bu noktada yetkilerin kullanımı demokratik ilkelere uygun ise halkın egemenlik kaybından ziyade sadece yetkiyi kullanan kurumların değiştiği söylenebilir. Dolayısıyla yalnızca üye devletlerin yetki kaybından söz edilebilir.¹⁰⁶

AB'nin siyasal meşruiyeti sorununun ilk iki boyutu olan kurumsal ve demokratik meşruiyet sorunları, aslında iç içe geçmiş bir görünüm arz eder. Bununla ilgili olarak yer verilebilecek bir tespit, kıta entegrasyonunu tehlikeye düşüren demokrasi eksikliği probleminin esasen kurumsal eksikliklerden, özelde ise Avrupa Parlamentosunun kurumsal etki eksiliğinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir.¹⁰⁷ Bu perspektife göre, AB'nin mevcut demokrasi açığı, AP'nin üye devlet yurttaşlarınca doğrudan seçilen tek kurum olmasına rağmen, kurumun demokratik bir temsil niteliğine tam olarak haiz olmayışından kaynaklanmaktadır.¹⁰⁸ AB'nin demokrasi açığı, kurumsal eksiklikle birlikte ele alınabilecek biçimde, Birliğin yürütme mekanizmasının parlamento denetimine yeteri ölçüde tabi olmayışından ve bununla birlikte, ulusal karar alma yetkilerinin AB seviyesine (*intergovernmental*) aktarılmış olmasından kaynaklanır.¹⁰⁹ Yasama mekanizmasının bütünleşme sürecindeki konumuna dair çözüm önerisi olarak ise temelde iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki Avrupa Parlamentosunun ulusal parlamentoların yetkileriyle donatılmasını savunan federalist görüşken, ikincisi ancak ulusal parlamentolar aracılığıyla demokrasi açığının kapatılacağını savunan realist görüştür.¹¹⁰

¹⁰² Marcus Horeth, "No Way Out for the Beast? The Unsolved Legitimacy Problem of European Governance", **Journal of European Public Policy**, Vol. 6, No. 2, Haziran 1999, s. 252.

¹⁰³ Karlheinz Neunreither, *The Democratic Deficit of the European Union: Towards Closer Cooperation between the European Parliament and the National Parliaments*, **Government and Opposition**, (Mart 2014), s. 300.

¹⁰⁴ Wolfgang Wessels and Udo Diedrichs, *A New Kind of Legitimacy for a New Kind of Parliament - The Evolution of the European Parliament*, **European Integration Papers**, Vol. 1, No. 6, (Mart 2002), s. 47.

¹⁰⁵ Joseph H. H. Weiler, Ulrich R. Haltern and Franz Christian Mayer, *European Democracy and Its Critique*, **West European Politics**, Vol. 18, Nu. 3, (1995) s. 6.

¹⁰⁶ Özdemir, *Avrupa Mantığı*, s. 387.

¹⁰⁷ Neunreither, s. 299.

¹⁰⁸ Wessels and Diedrichs, s. 50.

¹⁰⁹ Wessels and Diedrichs, s. 50.

¹¹⁰ Federalistlere göre demokrasi açığının çözümü için Avrupa Parlamentosunun iki temel yetkisi olmalıdır. Bunlardan ilki Avrupa Birliğinin yürütme organı olan Komisyonun atanmasında ve denetiminde münhasır yetkili olması, ikincisi ise AP'nin tıpkı ulusal parlamentolar gibi hak ve yetkilerle donatılarak, bu yetkisini Bakanlar

Avrupa Parlamentosundan çıkan kurumsal değişim reformlarına dair neredeyse bütün öneriler, özünde federalist nitelikte olmuş ve hem Bakanlar Konseyine hem de Komisyona karşı yetkiler arttırılarak demokrasi açığı giderilmeye çalışılmıştır.¹¹¹ Dolayısıyla AB bütünleşme sorunlarının çözümünü federal sistemde aranmasını savunanların sayısı az değildir. Scharpf'a göreyse bu durum, AB'yi bir gün federalizm fikri ile baş başa bırakabilir.¹¹²

Birçok siyaset teorisyeni için kilit sorulardan biri, Avrupa "demos"unun iradesinin AB karar alma sürecinde nasıl daha iyi uygulanabileceğine ilişkindir. Halk iradesinin temsil edildiği parlamentolar demokratik meşruiyetin adeta sembolü olarak görülmektedir.¹¹³ Bundan hareketle Avrupa'daki meşru düzen hakkındaki tartışmaların odağında halk tarafından doğrudan seçilen tek AB Kurumu olan Avrupa Parlamentosu yer almaktadır.¹¹⁴ Bu çerçevede, demokrasi açığının kapatılmasında basit bir mantık izleyenler, Parlamantonun yasama yetkilerinin arttırılmasını, AB'nin meşruiyeti sorununa en iyi çözüm olarak sunmaktadırlar.¹¹⁵ Ancak durum, bu kadar basit bir çözümü kabul etmek için çok karmaşıktır. Bu, sadece Avrupa Parlamentosuna daha fazla yetki verilerek düzeltilebileceği düşünülen bir "demokrasi açığı" meselesi değildir. Parlamento açığının yanı sıra yasama ve yürütme yetkileriyle donatılmış Konseyin şeffaflıktan yoksun uygulamalarının olması demokrasi açıklarından gösterilmektedir.¹¹⁶ Zweifel, Konseyin kapalı oturumlarla toplanmasını alınan kararların güvenilirliği açısından kuşku yaratabileceğinden bahsetmektedir.¹¹⁷ Avrupa düzeyindeki demokratik mekanizmaların AB'nin meşruiyet kazanabileceği yollardan yalnızca biri olduğu aklımızda tutulmalıdır.¹¹⁸ Her ne kadar kurumsal meşruiyet açığı demokrasi açığının önemli bir unsuru olsa da bundan ibaret değildir. Weiler demokrasi açığı probleminin ileride bahsedeceğimiz toplumsal boyutu eklenmesi gerektiğini belirtmektedir.¹¹⁹ Buna ek olarak

---

Konseyi ile paylaşmasıdır. Realist kurama göre meşruiyetin sorunu ancak ulus devletin meşruiyet paradigmalarından yararlanılarak çözülebilir. Bunun yanında ulus devletlerin meşruiyet sembolü olan ulusal parlamentoları temsil eden oluşan bir senato kurulmasını çözüm önerisi olarak sunmaktadırlar. (Ayrıntılı bilgi için bak. Sinem Akgül Açıkmeşe, "Avrupa Birliği'nde Demokratik Meşruiyet Sorunu", **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 2, No: 4, 2003, s. 26-31)

¹¹¹ Philippe C. Schmitter, "Imagining the Future of the Euro-Polity with the Help of New Concepts", Fritz W. Scharpf, Gary Marks, Philippe C. Schmitter and Wolfgang Streeck (haz.), **Governance in the European Union** içinde, 2. Baskı, Londra: SAGE Publications, 1998, s. 148.

¹¹² Schmitter, 148.

¹¹³ Wessels and Diedrichs, s. 46.

¹¹⁴ Horeth, s. 250.

¹¹⁵ Frank Decker, "Governance Beyond the Nation State: Reflections on the Democratic Deficit of the EU", **Journal of European Public Policy**, Vol. 9, No. 2, (Nisan 2002), s. 256-257.

¹¹⁶ Thomas D. Zweifel, "Who is without sin cast the first stone: the EU's democratic deficit in comparison", **Journal of European Public Policy**, Vol. 9, Nu. 5, 2002, s. 823.

¹¹⁷ Zweifel, s. 817.

¹¹⁸ Horeth, s. 251.

¹¹⁹ Weiler'in görüşü için bkz. Açıkmeşe, s. 36.

Avrupa siyasi partilerinin ve Avrupa medyasının AB’de yapılan çalışmaların Avrupa halkına tarafsız ve önyargısız aktarmaması ve AB vatandaşlığı ile eksiklikler de eklenenebilecektir.¹²⁰

Avrupa Parlamentosunun güçlendirilmesine yönelik çalışmalar asıl olarak 1970’li yılların ortasında başlamıştır. Bunlardan ilki 1979 yılında Parlamento üyelerinin doğrudan halk tarafından seçilmesidir. Avrupa Ekonomik Topluluğunu Avrupa Birliğine dönüştüren 1992 yılında imzalanan Avrupa Birliği Antlaşmasında Avrupa Parlamentosunun yetkilerini artıran en önemli metinlerden biri olduğu söylenebilir. “Ortak karar usulü”, Maastricht Antlaşmasının getirdiği en önemli değişikliklerden bir tanesidir. Bu usulle birlikte Avrupa Parlamentosu Bakanlar Konseyi ile birlikte yasama mekanizmasında ortak karar alıcı duruma gelmiştir. Her ne kadar Avrupa Parlamentosu bu usulle bir Topluluk tasarrufu çıkarmaya tek başına yetkili olmasa da, yasama sürecini durdurma yetkisi elde etmiştir.¹²¹ Maastricht Antlaşması 226. maddesine¹²² göre Parlamento’ya araştırma komisyonları oluşturarak denetleme yetkisinin verilmesi Parlamentosunun yetkilerinin güçlendirildiği bir başka yenilik olmuştur. Maastricht Antlaşması ile Avrupa Parlamentosu’nun Avrupa Birliği sistemi içindeki konumunu ve rolünü güçlendirmiştir.

Demokrasi açığının giderilmesi sürecinde son güncel antlaşma olan Lizbon Antlaşması getirdiği esaslı yeniliklerle dikkat çekmektedir. Güneş’e göre bu yenilikleri dört başlık altında toplayabiliriz. Bunlar: Birliğin organları vasıtasıyla temsil, Avrupa Parlamentosunun güçlendirilmesi, ulusal parlamentoların etkisinin artırılması ve vatandaş girişimidir.¹²³ Antlaşmaya demokratik ilkelerle ilgili (ABA madde 9-12) ilk kez başlık eklenmiştir. Birlik vatandaşlarının tümünün demokratik yaşama katılma hakkına sahip olduğu, kararların mümkün olduğu kadar açık ve vatandaşa en yakın şekilde alınacağı Avrupa düzeyindeki siyasi partilerin, Avrupa siyasi bilincinin oluşturulmasına ve Birlik vatandaşlarının iradesinin ifade edilmesine katkıda bulunacağına dair maddeler eklenmiştir. Lizbon Antlaşmasıyla Parlamentosunun yasama yetkileri arttırılmış, neredeyse Konseyle denk düzeye gelmiştir.¹²⁴ ABİDA’nın 289. maddesine göre olağan yasama usulü, Komisyon’un önerisi üzerine, Avrupa Parlamentosu ve Konsey

¹²⁰ Neunreither, s. 300.

¹²¹ Ahmet Mithat Güneş, **Avrupa Birliği Hukukuna Giriş**, 4. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2019, s. 21.

¹²² “Madde 226, Avrupa Parlamentosu, görevlerini yerine getirirken, üye tam sayısının dörtte birinin talebi üzerine, diğer kurum veya organlara Antlaşmalar’da verilen yetkilere hâle gelmeksizin, Birlik hukukunun uygulanmasında hukuka aykırılık veya kötü yönetim iddialarını araştırmak üzere, bu iddiaların henüz bir mahkeme tarafından incelenmekte olması ve yargı sürecinin tamamlanmamış olması durumları hariç, geçici bir soruşturma komitesi kurabilir. Geçici soruşturma komitesinin mevcudiyeti, raporunu sunduktan sonra sona erer. Soruşturma hakkının kullanılmasına ilişkin ayrıntılı hükümler, özel yasama usulü uyarınca hareket eden Avrupa Parlamentosu tarafından, Konsey ve Komisyon’un muvafakatini aldıktan sonra, tüzükler vasıtasıyla resen tespit edilir.”

¹²³ Ahmet Mithat Güneş, “Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt. 12, Sayı. 1-2, s. 766 vd.

¹²⁴ Erhan Ayaz “Avrupa Birliği Anayasalaşma Süreci ve Lizbon Antlaşması’nın Demokrasi Açığı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt. 11, Sayı. 55, Şubat 2018, s.222.

tarafından bir tüzük, direktif veya kararın ortaklaşa kabulünü ifade eder. Ortak karar alma usulü burada asıl kural haline getirilmiştir.¹²⁵ Konseyin üye devletleri, Parlatentonun ise halkı temsil eden yapısıyla karar alma sürecindeki önemi, üye devletler ve halkın çıkarları arasında denge gözetici bir mekanizmanın oluşturmalarına katkısıdır.¹²⁶ Bunun yanında Parlamento Komisyona karşı da siyaseten güçlendirilmiştir.¹²⁷ ABA'nın 17. maddesine göre Avrupa Birliği Zirvesi, Avrupa Parlamentosu seçimlerini göz önünde tutarak, Avrupa Parlamentosu'na, Komisyon Başkanlığı için aday önerecektir. ABA 12. maddesinde ulusal parlamentolara Birliğin iyi işleyişine etkin olarak katkıda bulunacağına dair fırsatlar sunulmuştur. Böylece ulusal parlamentoların AB'nin karar alma sürecine daha aktif katılması sağlanarak hem kurumların hem de AB tasarruflarının meşruluğu güçlendirilebilecektir.¹²⁸ Antlaşmanın getirdiği yeniliklerden birisi de doğrudan demokrasi ilkesine örnek gösterilebilecek bir değişiklik olan vatandaş girişimidir.¹²⁹ ABA 11. maddesine göre "kayda değer sayıdaki üye devletten en az bir milyon Birlik vatandaşı, Antlaşmalar'ın uygulanması amacıyla Birliğin bir hukuki tasarrufunun gerekli olduğunu düşündükleri konularda, Avrupa Komisyonu'nu yetkileri çerçevesinde her türlü uygun öneriyi sunmaya davet etme girişiminde bulunabilir". Yukarıda Konseyin oturumlarının kapalı yapılmasına dair eleştirilerden bahsedilmişti. ABA 16. maddesiyle gelen yeniliklerden biri de Konseyin taslak bir yasama tasarrufu üzerinde görüşürken ve oylama yaparken kamuya açık olarak toplanacağına ilişkindir. Tüm bu bilgiler ışığında Birliğin daha şeffaf ve demokratik bir yapıya ulaşma gayreti olduğu görülse de, daha önce de ifade edildiği üzere demokrasi açığının giderilmesinde sadece normatif düzenlemelerin yeterli olamayacağı da açıktır.

C. MEŞRUIYET AÇIĞININ ÜÇÜNCÜ BOYUTU: SOSYAL MEŞRUIYET SORUNU

AB'nin meşruiyet açığı denildiğinde, konumuzla daha ilgili görüldüğünü düşündüğümüz sorun alanı, sosyal meşruiyete ilişkin olmaktadır. Zira Sosyal Haklar Sütunu, adından da anlaşılacağı üzere, esas itibarıyla toplumsal alanla ilgilidir, yani Avrupa halkı nezdinde anlamını bulmaktadır.

Buradaki sorunu ise belirli bir örgü üzerinden ele almaya çalışılacaktır. Bu ele alış örgüsünün ilk ayağını, sosyal meşruiyetten ve bunun eksik oluşundan anlaşılması gerekenin ne olduğuna, yani bunun anlamına dair bir açıklama oluşturacaktır. Ardından, sosyal meşruiyet probleminin kavranışında ve belki de giderilmesinde işlevsel olabilecek bir sistemik

¹²⁵ Güneş, *Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği*, s.758.

¹²⁶ Cenap Çakmak, *Avrupa Birliği Hukuku*, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, Şubat 2017, s. 72-73.

¹²⁷ Çakmak, s.139.

¹²⁸ Çakmak, s.146.

¹²⁹ Güneş, *Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği*, s.768.

mekanizmanın, “girdi-çıkı meşruyetinin” ortaya konulmasına çalışılacaktır. Tüm bunlarla ilgili çerçeveyi ise, yukarıda Birlik’in siyasal meşruyetinin çok eksenli kavranışındaki kritik görüntüsüne işaret ettiğimiz Avrupa bütünleşmesi oluşturmaktadır. Zira Avrupa bütünleşmesi, sosyal meşruyet ile ilgili açıklamalar için de önemli bir zemin sunmaktadır.

1. Avrupa Bütünleşmesi Bağlamında Sosyal Meşruyet Sorununun Ortaya Konulması

Birlik’in Avrupa halkının sadakatini ve desteğini elde edebilmesi, vatandaşları tarafından başarılı ve faydalı olarak değerlendirilmesine bağlı olduğu gibi, kazanım ve başarıları da ancak süreçlerin demokratik ve meşru kabul edilmesiyle mümkündür.¹³⁰ Bu durum, Avrupa bütünleşmesi konteksti ile yakından ilişkili olarak, Birlik’in sosyal meşruyeti sorununa bağlanır. Burada sosyal meşruyet, Birlik’in, Avrupa halkı nezdinde kabul görmesi, onaylanması ve Birlik’e ve Birlik’in yönetsel, programatik, siyasal ve pratik edimlerine rıza gösterilmesi anlamına gelmektedir. Her ne kadar kıta entegrasyonu, ortaya çıkmasıyla bir tür seçkinler atılımı biçimde tasarlanmışsa da, sosyal meşruyet ile ilgili olacak biçimde, toplumların dâhili ve desteğiyle entegrasyonun pozitif etkilerinin gündelik iktisadi, politik ve toplumsal yaşamda hissedilmesinin ardından kendi kendine ve pragmatist anlayışla edinileceği düşüncesi de başlangıçta genel inancıya uygundur. Fakat şahsını ve kazanımlarını yurttaşlarına gerekli olduğuna uygun biçimde açıklayamayan bu yapının bu biçimde kendiliğinden bir kabul alamayacağı, özellikle Maastricht Antlaşmasının ardından gelişen süreçte, açık biçimde meydana çıkmıştır.¹³¹

Burada bir sorun, Avrupa halkı diye bir kavramın geçerli olup olmadığına ilişkindir. 1993 tarihli “Maastricht” kararında Alman Anayasa Mahkemesi "*No Demos*" şeklinde anılan savı kapsamında kıta toplumunun mevcudiyetinden bahsedilemeyeceğini belirtmiştir.¹³² Alman Anayasa Mahkemesi’ne göre Avrupa Birliği “*bugün içinde ya da hâlihazırda*” ne öznel ne de nesnel unsurlar açısından bir “*halk*”a sahip değildir; dolayısıyla Birlik düzeyinde demokrasi de mümkün değildir.¹³³ Ancak Federalizm savunucuları Mahkeme’nin bu ilamını eleştirerek, belli prensiplere uyum gösteren kıta *demos*’u olduğunu savunmaktadırlar. Zweifel’in de belirttiği gibi Avrupa halkı kavramının dayanağının etnokültürel öğeler olmayıp, kavram yerine vatandaşlık zeminine dayanan bir toplumun oluşturulması,¹³⁴ söz konusu görüşü destekler görünmektedir.

---

¹³⁰ Baykal, s. 137.

¹³¹ Baykal, s. 135.

¹³² Açıkmeye, s. 36.

¹³³ Baykal, s. 131.

¹³⁴ Açıkmeye, s. 37.

Bir Avrupa halkının mevcudiyeti önermesini veri aldığımızda, veri alınan Avrupa halkının entegrasyona destek vermediğinin, Parlamento seçimlerine düşük iştiraktan, AB kurucu antlaşma revizyonlarına dair halk oylamalarındaki olumsuz havaya kadar kolaylıkla anlaşıldığını ifade edebiliriz. Karar mekanizmaları şeffaf bulunmayan bir yönetim ilişkisini bünyesinde bulunduran yapıya toplum teveccüh etmemektedir,¹³⁵ çünkü toplum bu süreci anlayamamaktadır. Ayrıca halk, ancak kendisine en yakın düzeyde kararların alındığı bir sistemle kendini özdeşleştirecektir. Buna rağmen bir sistem şeffaf, yerinden yönetim ilkesine dayalı, basitçe anlaşılır nitelikte bulursa da toplum desteği sağlayamayabilir; bu sebeple de demokrasi açığı ve meşruluğa dair birtakım sorunlar yaşayabilir.¹³⁶ Öyleyse halkın desteğinin sağlanmasının ana koşulu nedir sorusu, burada hayat bulmaktadır. Buna ilişkin bir cevap, halkın yalnızca kendisine *yarar sağlayan* bir siyasaya destek vereceği yönündedir. Literatürde bu anlayış çıktı (*output*) meşruiyeti veya pragmatist (*utilitarian*) düşünce biçiminde tanımlanmaktadır. David Beetham ve Christopher Lord'un düşünceleri doğrultusunda, bu faydacı düşünce bütünleşme serüveninin tamamında karşımıza çıkmaktadır.¹³⁷ Bu görüş çerçevesinde bir siyasal sistemin meşruiyeti, halkın hedeflerine ulaşmasını sağlamasıyla ilintilidir. Bir başka deyişle, siyasal sistem halkın tercihleriyle doğru orantılı bir *çıkıtı* vermelidir. Halk ancak kendisine istihdam olanağı, iktisadi atılım veya politik denklik gibi çıkarlar sağlayan nitelikteki oluşuma teveccüh edecektir. Kıta bütünleşmesinin en kritik problemi, halkın, entegrasyon sürecinin topluma sağlayacağı yararları bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Tops'a politikanın içeriği açısından başarılı olmak için iyi bir etkileşimli prosedürün gerekli olduğunu, ancak bu prosedürün kalitesinin başarı için kendi başına yeterli olmadığını savunuyor. Başka bir deyişle: insanların tercihlerinin ne olduğunu bilmek için girdi meşruiyetine ihtiyaç vardır, ancak bu çıktı tarafında meşruiyet garantisi değildir.¹³⁸ Ayrıca, Avrupa bütünleşmesinin de vaadettiklerini gerçekleştirmekte çok başarılı olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Halk; işsizlik, suç, çatışmalar ve Birlik'in dünya genelindeki konumuna ilişkin olarak etkin rol aldığı kanaatinde değildir. Sonuç olarak, kıta toplumunun fonksiyonel birtakım sebeplere dayalı olarak ve yine toplum adına herhangi bir pozitif kazanım umudu mevcut olmadığından uyum aşamalarına teveccüh etmemesi entegrasyona dair demokratik etksikliği temel nedenidir.¹³⁹

---

¹³⁵ Juliet Lodge, "Transparency and Democratic Legitimacy", **Journal of Common Market Studies**, Vol. 32, Nu. 3, (Eylül 1994), s. 330, 331.

¹³⁶ Açıkmeşe, s. 38.

¹³⁷ David Beetham ve Christopher Lord, **The Legitimation of Power**, 1. Baskı, London: Palgrave, 1991.

¹³⁸ P. W. Tops'un görüşleri için bkz. Mijke Boedeltje and Juul Cornips, *Input and output legitimacy in interactive governance*, **NIG Annual Work Conference 2004**, Rotterdam, 19 Ekim 2004, s. 7.

¹³⁹ Açıkmeşe, s. 38.

Bugün için Birlik'in kıta toplumunu aksiyona iterek ve kıtalılık tanımıyla denkleşmesini tesis edecek tasarımlara, amaçlara, yaklaşımlara gereksinimi tırmanarak sürmektedir. Birlik'in yeni amaç ve tasarımları yerinde biçimde saptayıp hayata geçirmekte sağlayacağı kazanım da ileriki günlerini de netleştirecektir. Birlik, ulus-devleti aşkın fakat onun yerine geçme amacı bulunmayan, üye ulus-devletlerarasındaki sağlam koordinasyon ve entegrasyonu amaçlayan bir barış, esenlik ve adalet tasarısı şeklinde sürdüğüncə kazanım şansı ve daimliği söz edilebilir bulunacaktır. Bu hedefle, Birlik hem yurttaşlarına daha yüksek dâhil olma imkânı tesis ederek girdi meşruluğunu güçlendirmek, hem de etkili işleyen yapıyı geliştirerek performans/çıktı meşruiyetini sağlamak zorundadır.¹⁴⁰

2. Sosyal Meşruiyet Sorununun Faydacı Bir “Girdi-Çıktı Meşruiyeti” Süreci Üzerinden Anlaşılması: Olası Bir Çözüm?

a. Faydacı Bakış Açısı ve Önemi

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, gerek kurumsal gerekse demokratik meşruiyet açıkları ve bunların çözümleriyle birlikte anılabileceğini gördüğümüz sosyal meşruiyet açığı sorununun, aslında Avrupa halkının kendisine yarar sağlayacak bir siyasaya destek vereceği ve bu faydacı zihniyetin, bütünleşme sürecinin tamamında karşımıza çıktığı tespitlerinden hareketle, faydacı bir bakış açısıyla anlamlandırılmakta olduğunu gözlemleyebiliriz. Bu faydacı bakış açısını ise, Birlik'in bir siyasal örgütlenme olması hasebiyle, siyasal sistemlerdeki “girdi-çıktı” işleyişiyle ilişkilendirmek mümkün görünmektedir. Öyleyse, bu anlamda, sosyal meşruiyet sorununun faydacı bir “girdi-çıktı meşruiyeti” süreci olarak nasıl ortaya konulup anlaşılabilirliğine ve giderilebileceğine dair bir dizi açıklamada bulunulabilir.

Bunun için, öncelikle, faydacı bakış açısına bakmak gerekmektedir. Fayda, soyut bir terimdir. Bir şeyin, bir kötülükten korunmak veya bir iyilik sağlamak yolundaki eğilimi veya özelliğini dile getirir.¹⁴¹ Bentham'a göre “*Kötülük; acı, ıstırap veya ıstırapın sebebidir, iyilik ise, haz veya hazzın sebebidir*”.¹⁴² Faydacılık, refah temelli postülatlara dayanan bir anlayıştır.¹⁴³ Bentham, hem bireylerin hem toplumun refahlarını artırıcı eylemlerinin kendi faydalarına uygunluğu ölçüsünde isteyeceklerini belirtir.¹⁴⁴ Ancak bu uygunluğun ölçütünün neye göre belirleneceği muğlaktır. Haz ve acı kavramlarından yola çıkarak bu uygunluk oluşturmaya çalışılsa da objektif bir mutluluk kriterinin belirlenmesi bir hayli zor

¹⁴⁰ Baykal, s. 152.

¹⁴¹ Adnan Güriz, **Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No. 184, 1963, s. 46.

¹⁴² Jeremy Bentham, **Yasamanın İlkeleri**, Barkın Asal (çev.), 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2017, s.2.

¹⁴³ Ülker Yükselbaba, **Liberal Dağıtıcı Adalet Tartışmaları: Bentham, Mill, Rawls, Dworkin ve Nozick**, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2016, s. 14.

¹⁴⁴ Bentham, s. 2.

gözükmektedir.¹⁴⁵ Dolayısıyla bireylerin refahlarının temin edilmesinde faydacılığın dağıtıcı adalet ilkelerine başvurulduğunu görebiliriz.¹⁴⁶

Modern anlamda, liberalizmle birlikte anlaşılan faydacılık, liberal adalet ilkeleriyle ilişkilendirilir. Bu aynı zamanda, bir sosyal adalet sorunudur ve sosyal adalet de, sosyal meşruiyetin önemli temin edicilerindedir. Faydacılığın liberal adalet kuramlarıyla ilişkisine biraz daha derinlemesine bakıldığında, bireylerin farklı yaşam beklentilerine rağmen, kendileri için en iyi koşulları belirleyecek unsurların dağıtıcı adalet ilkeleriyle ilişkilendirildiğini görebilmekteyiz.¹⁴⁷ Dağıtım için adalet ilkelerinin belirlenmesi hususunda Bentham ve Mill'in öne sürdüğü sosyal fayda ilkesinden bakılabilir.¹⁴⁸ Mill'e göre adaletin dağıtılmasında yine toplumun faydası belirleyici olmalıdır.¹⁴⁹ Mill, devletin müdahalesine karşı çıkmasına rağmen, sosyal fayda ilkesi çerçevesinde devletin düzenleyiciliğini ve denetleyiciliğini kabul eder.¹⁵⁰ Bir önceki bölümde yer verdiğimiz üzere liberal demokrasiler bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması için hukuk aracılığıyla kurumsal mekanizmaların oluşturulduğu sistemlerdir. Dolayısıyla bireylerin hak ve özgürlüklerini güvenceleyen mekanizmanın, faydacılığın temel prensiplerinden biri olan “en çok sayıda insanın en çok mutluluğu”nun hedeflenerek liberal adalet kuramlarının temeline oturtulabilecektir.

Toplumsal adaletin temini ile faydacılığın ilişkisi, başlangıcından itibaren faydacılığın, yoksulların acılarıyla yakından ilgilenmesi üzerinden kurulabilir. Örneğin, Bentham ilk refah programını önermesiyle bilinir. Bentham, hukukun amaçlarından birinin de bireylerin refahlarının artırılması olduğunu söyler.¹⁵¹ Modern toplumsal yapının oluşturulmasında hukuku araçsallaştıran Bentham, toplumsal reformların ve sosyal politikanın faydacılık perspektifiyle ele alınmasından yanadır.¹⁵² Benzer şekilde Mill de, faydacılığın politik yansımalarının toplumun refahını artırmayı amaçladığını söyler.¹⁵³ Dolayısıyla, faydacı yaklaşımın toplumsal adalet temasına duyduğu ilgi, onu sosyal meşruiyet sorunsalı bağlamında ele almanın uygun bir başka gerekçesini oluşturmaktadır. Faydacı teorinin öncüsü olarak kabul edilen David Hume, siyasal iktidarların faydalı olması ölçüsünde meşru kabul edileceklerini savunur.¹⁵⁴ O halde faydacı teorinin halen liberal adalet algısını şekillendirmeye devam ettiğini de düşünürsek¹⁵⁵ bireylerin

---

¹⁴⁵ Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi*, 2018, s. 229.

¹⁴⁶ Yükselbaba, s. 14 vd.

¹⁴⁷ Yükselbaba, s. 4.

¹⁴⁸ Güriz, *Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk*, s.162.

¹⁴⁹ John Stuart Mill, **Faydacılık**, Şahap Nazmi Coşkunlar (çev.), Ankara: Milli Eğitim Yayınları, 1946, s. 99-100.

¹⁵⁰ Muzaffer Dülger, “John Stuart Mill’de Bireysel ve Toplumsal Fayda”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, 2014), s.147.

¹⁵¹ Güriz, *Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk*, s. 74.

¹⁵² Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi*, 2018, s. 224; Yükselbaba, s. 9.

¹⁵³ Dülger, s. 52.

¹⁵⁴ Güriz, *Hukuk Felsefesi*, s.239.

¹⁵⁵ Işıқтаç, *Hukuk Felsefesi*, 2018, s. 229.

siyasal iktidarlara itaatinin adalet duygusunu temin ettikleri ölçüde başarılı sayılabileceğinden bahsetmek mümkün olabilecektir.

b. Olası Çözüm?: Sosyal Meşruiyetin Temininde “Girdi-Çıktı Meşruiyeti”

Faydacı yaklaşımın, AB'nin sosyal meşruiyet açığının anlaşılmasında ve giderilmesinde oynayabileceği rol ise, Birlik bir siyasal örgütlenme olduğundan, siyasal örgütlenme sistemlerinin işleyişinde önemli bir açıklayıcılık barındıran “girdi-çıktı” mekanizması ve meşruiyeti üzerinden tarif edilebilir.

Genel olarak girdi meşruluğu, temsiliyet vasıtasıyla fonksiyonel ve sorunların etkileşim ve pazarlıkla belirli biçimde yurttaşların dileklerinin öne çıkarılmasını vurgulamaktadır. Çıktı meşruluğuyse yurttaşların değer yargılarını, aidiyetini göstermekte ve projeleri etkili biçimde aksiyonunu gerektirmektedir. Girdi meşruluğu özetle toplumca basit idare, çıktı meşruluğunuyse toplum için idare biçimde tasvir etmek mümkündür.¹⁵⁶

“Girdi-çıktı meşruiyeti” meselesini biraz daha açmak için kendisinden bahsedilmesi gereken önemli bir isim, Fritz W. Scharpf'dır. Scharpf'a göre meşruiyet, “girdi” ve “çıktı” meşruiyeti ayrımında temellenir. Bunlardan ilki, yönetimin halk tarafından gerçekleştirilmesi anlamına gelir ve alınan siyasal kararların meşruiyetini halkın iradesine dayanmada bulur.¹⁵⁷ Bu itibarla girdi meşruiyeti, siyasi kararların vatandaşların tercihleriyle oluşturulmuş mekanizmalar veya prosedürler gerektirdiğini ortaya koyar. Örneğin modern demokratik sistemlerdeki parlamentoların varlığı, girdi meşruiyetinin, üyeleri seçim yoluyla belirlenmiş bu organlar aracılığıyla sağlandığı anlamına gelmektedir.¹⁵⁸ Ayrımın ikinci parçasını oluşturan çıktı meşruiyetinde ise siyasal sistemlerin halk için yönetilmesine göndermede bulunmaktadır. Boedeltje'nin aktarımına göre, Scharpf, çıktı meşruiyeti, hükümet performansının etkin olduğu ölçüde, yani sistemin hükümetin temel işlevlerini yerine getirdiği ölçüde var olacağını savunur.¹⁵⁹ Öte yandan, Scharpf, demokratik prosedürün etkili sonuçlar üretememesi durumunda demokrasinin “boş bir ritüel” olacağını söylemekle birlikte, faydacı bakış açısını da uyan bir biçimde çıktı meşruiyetinin “vatandaşların topluca umursadığı hedeflere ulaşma” ölçüsünde sağlanacağını savunmaktadır.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Arzu Demirel, “Euro Krizi ve Avrupa Birliğinin Demokratik Meşruiyeti”, *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 16, No: 2, (2017), s. 33.

¹⁵⁷ Bu noktada Habermas'ın ismini zikretmek uygun olsa gerektir. Habermas'ın müzakereci demokrasi modeli tarafından ön plana çıkarılan ve bireyler arasındaki rasyonel iletişimin sonucu olarak siyasal sürece katılım ve nihayetinde ortak bir fikre varma çağdaş demokrasinin en temel ilkelerinden kabul edilmektedir. Yani bireylerin kendi çıkarlarını ve önceliklerini en iyi bildiği, bunları açıkça ifade edebildiği ve bu çerçevede diğer bireylerle iletişime geçtiği, bunu takip eden bir müzakere sonucunda da ortak ilkelerin belirlendiği durumdur (bak. Ateş, s. 4).

¹⁵⁸ Scharpf'ın görüşleri için bkz. Boedeltje, s. 2.

¹⁵⁹ Boedeltje and Cornips, s. 5-6.

¹⁶⁰ Boedeltje and Cornips, s. 2.

Çıktı meşruiyetinin bir görünümü olarak yararlı sonuçlar da, aslında, siyasal otorite ve bu otoritenin kararlarında aranacak meşruiyeti, yurttaşların ereklerini realize etme ve sorunlarını çözüme ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, onların mutluluğuna sunulan katkı ile bağlantılandırmıştır. Bu bakımdan “Yararlı Sonuçlar”, Scharpf’in çıktı meşruiyeti olarak sunduğuna denk düşer. Öyle ki, girdi meşruiyeti boyutu, yani yurttaşların siyasal kararların alınması sürecine katılması yeterli görülmemekte ve kamu yararı odaklı bir yaklaşıma gereksinim duyulmaktadır. Kamu yararı odaklı yaklaşım, yurttaşların müşterek refahlarının ve genel olarak da halkın mutluluğuna yapılan katkıya göndermede bulunur. Başka bir deyişle politika çıktılarının sosyal problemleri etkin bir şekilde çözüme başarılı olmasının derecesini ifade eder.¹⁶¹ Bu yaklaşım uyarınca, yurttaşların istihdam edilmesinde yüksek oranların yakalanması, iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesi ve bunların yanı sıra ekolojik korumanın da sağlanması önem arz etmektedir.¹⁶²

İşte bu nokta, Birlik’in sosyal meşruiyetinin, girdi-çıkıtı temelli şekilde temin edilmesinde önemli hale gelmektedir. Eğer sosyal meşruiyet, toplumun ortak kural ve kurumların adil olduğuna yönelik inancına dayanıyorsa ve bu, aynı zamanda maddi ve kurumsal anlamda adil bir çerçevenin oluşturulması suretiyle toplumun adalet duygusunun tatmin edilmesiyle ilişkiliyse, sistemin çıktılarının da bu inancı ve tatmini temin edecek bir niteliği barındırması özel bir ilgiyi hak etmektedir. Burada sosyal meşruiyet, adalet kavramı ile eşitlenmekte¹⁶³ ve kamu yararı odaklı meşruiyet yaklaşımının göndermede bulunduğu çıktı meşruiyeti, adaleti ve sosyal meşruiyeti temin eden bir görünüme bürünmektedir. Ancak belirli bir dereceye kadar adalet ve demokratik değerler vurgulansa da vatandaşlar kendi hedeflerine ulaşma yönünde bazı demokratik değerleri de feda etmeye istekli olabilmektedir.¹⁶⁴ Örneğin, halk için iş imkânları yaratılması ve temel haklarının güvencelenmesi örneklerinde olduğu gibi direkt fayda verecek birtakım imkânların kurulmasına bağlıdır. Çıkarlarına ve taleplerine uygun düşecek bir bütünleşme sürecine toplum, teorik açıdan, otomatik tevaccüh edecek; sistemin demokratik yapısının meşruiyeti de bu suretle temin edilecektir.¹⁶⁵

Girdi-çıkıtı meşruiyetini anlatırken kendisinden bahsedilmesi gereken diğer isimler ise Lord ve Beetham’dır. Meşruiyetin girdi kısmını “siyasal eşitlik, demokratiklik, kamusal kontrol, ortak kimlik duygusu” gibi konular oluştururken çıktı kısmının ise “vatandaşların

---

¹⁶¹ Boedeltje and Cornips, s. 6.

¹⁶² Dilek Yiğit, “Avrupa Komisyonu’nun Meşruiyeti ve Siyasi Sorumluluğu”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 2, 2013, s. 80.

¹⁶³ Zira literatür tarandığında normatif meşruiyet ile adalet konseptlerinin birbirlerine göndermede bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu bakımdan meşruiyet, adaletin asgari ölçütüdür. Bu ise, yalnızca adil bir yetkenin meşruiyeti karşılayacak kabul edilme unsurunu karşıladığı anlamına gelmektedir (bak. Yiğit, s.77-78).

¹⁶⁴ Boedeltje and Cornips, s. 14.

¹⁶⁵ Açıkmeşe, s. 45.

ihtiyaçlarını karşılama ve değerlerini temsil etme performansı, yani sorun çözme kapasitesi” oluşturduğunu belirtmektedirler.¹⁶⁶ Girdi-çıkıtı meşruiyetinin bir başka görünümü ise Beetham’ın öne sürdüğü “performans meşruiyeti”dir. Beetham’a göre performans meşruiyetinin iki unsuru bulunmaktadır. Bunlar: Ulaşılabacak kriterler hakkında konsensüsün oluşması ve onlara ulaşmak için yeterli kurumsal kapasitedir. Beetham konsensüsün sağlanmasında sivil sosyal ve ekonomik hakların korunması yoluyla sağlanabileceğini öne sürmektedir.¹⁶⁷ Sosyal ve ekonomik haklar Batı demokrasilerinde politik rekabetin bir parçasıdır. Özellikle ekonomik hakların doğaları gereği sorunlu olması sosyal ve ekonomik hakların korunması bakımından siyasi süreçler açısından zor gözükmektedir. Avrupa Birliği özeline baktığımızda üye devletlerin bir yandan sosyal ve ekonomik hakların korunmasına yönelik yoğun taleplerinin olduğunu, ancak bir yandan da serbest piyasa ekonomisinin devamlılığı için çaba gösterdiklerini görmekteyiz.¹⁶⁸ Gehlen devletlerin tüketicilere sınırsız mal ve hizmet sunan ekonomik sistemleri kabul ederek yeni “toplumsal mutlulukçu” yeni bir meşruiyet anlayışını kavramını ortaya koymuştur.¹⁶⁹ Ekonomik başarısızlığın dünyanın çoğu yerinde siyasal iktidarların ciddi bir meşruiyet kaybına uğrayacağını belirtmektedir.¹⁷⁰ Beetham, Birliğin meşruiyetini sağlama gayretinde oldukça sosyal ve ekonomik hakları göz ardı edemeyeceğinden bahsetmektedir.¹⁷¹ Tüm bunlardan hareketle Birliğin piyasa ekonomisi ve vatandaşlarının haklarını düzenlerken denge gözetmesi zorunlu gözükmektedir.

“Girdi-çıkıtı” mekanizması ve bu mekanizma üzerinden anlaşılabilir “girdi-çıkıtı” meşruiyeti, toplumların siyasal ve sosyal düzenlerinin istikrarı ile de ilgilidir. Siyasal sistemin devamlılığı ve ilerlemesini mümkün kılan pratiğin temelini sosyal etki-tepki etkileşimi yani, girdi-çıkıtı mekanizmasıyla açıklamak mümkün olabilir.¹⁷² Politik yapı tarafından süzgeçten geçirilen girdilerin yeniden sosyal yapıya çıkıtı şeklinde nakledilmesi siyasal sistemin mekanizmasını ve formülünü oluşturur.¹⁷³ Politik yaşam, oldukça karmaşık bir süreç neticesi bahsedilen “girdi”lerin “çıkıtı” durumuna transformize edildiği bir yapı içerisinde konumunu edinir.¹⁷⁴ Bu manada politik yaşam, belli yapının içerisinde bulunan ve bu yapının tesirlerine

---

¹⁶⁶ Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, 1. Baskı, İstanbul: İTO Yayınları, 2007, s. 396.

¹⁶⁷ Beetham and Lord, s.122.

¹⁶⁸ Beetham and Lord, s.104.

¹⁶⁹ Gehlen’in düşünceleri için bkz. Gianfranco Poggi, **Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım**, 5. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 156.

¹⁷⁰ Beetham and Lord, s.104

¹⁷¹ Beetham and Lord, s.122.

¹⁷² Ersin Kalaycıoğlu, **Çağdaş Siyasal Bilim: Teori Olgu ve Süreçler**, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1984, s. 50.

¹⁷³ Abdullah Dinçkol, “Siyasal Sistem Kuramı Çerçevesinde Kamu Yönetimi Alt Sistemi (Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı)”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, Sayı. 6, 2004, s. 66-67.

¹⁷⁴ Ahmet Burak Çağlar, “Politikayın Bilimselleştirilmesi: David Easton ve Siyaset Biliminde Yöntem Tartışmaları”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesi, SBE, 2018), s. 56.

açık bulunup şahsı da işbu kapsamı dönüştüren bir davranışsal sistemdir. Bir sosyal yapı içindeki politik ilişkiler ve davranışlar başlıca bir sistem oluştururlar.¹⁷⁵

“Girdi-çıkıtı” konusunun, siyasal sistemin meşruiyetinin sürdürülebilir, istikrarlı ve dinamik bir biçimde temin edilmesiyle ilgili olarak ele alınmasından bahsedildiğinde, siyasal alanı bir sistem olarak kavrayan David Easton’a değinmeden yapılacak açıklamalar, eksiklik barındıracaktır. Zira Easton’un açıklamaları, bu sistemin işleyişinde girdilerin çıktılara dönüşmesi ve ardından çıktılardan da birer girdi kaynağı olması hakkında elverişli bir dönüşümün materyallerini sunar gözükmektedir. Girdiler, talep ve desteklerden oluşmaktadır. Talepler, otoriteyi harekete geçiren fikir ve düşüncelerdir.¹⁷⁶ Easton’a göre talepler, bireylerin yaşamlarını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu sosyal gereksinimleri de belirtmektedir.¹⁷⁷ Bu anlamda, sendikaların yasama organlarından kendi yararlarına bir yasa çıkarmalarını istemeleri bir girdi olarak telakki edilebilir.¹⁷⁸ Destekler ise bireylerin otoritelerin etkinliğini sürdürebilmesi için gereken enerji ve kaynakların temin etmesidir.¹⁷⁹ Çıktılar ise, otoritenin girdilere karşı oluşturduğu bağlayıcı kararlar ve eylemlerdir.¹⁸⁰ Otoritelere destek sağlandığı ölçüde çıktı üretilecek ve aynı zamanda bu çıktılar bağlayıcı olarak kabul edilebilecektir.¹⁸¹ Taleplerin karşılandığı ölçüde yani çıktılara dönüşmesi nispetinde halkın otoriteye olan desteği de artacaktır.

Taleplerin yanı sıra, siyasal bir sistemin çevre sistemler tarafından asgari düzeyde de olsa benimsenmesi, onun varlığını sürdürmesinde önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Başka deyişle, taleplerin bir girdi olarak sisteme dâhil olması ve bunların belirli biçimlerde, örneğin bir haklar manzumesi şeklinde çıktılarını vermesi, talepleri karşılanan çevre unsurların sistemi benimsemelerini, yani ona destek olmak biçiminde bir girdi daha sunmalarını sağlayacaktır.¹⁸² Bir sistemin kendisine dâhil olan girdilere yanıt vermesiyle ortaya çıkan çıktılar, daha sonra sistem dışındaki öteki toplumsal sistemlerde otoriter bir değişiklik yarattıkları nispette sisteme dâhil olacak yeni girdileri de etkileyecektir.¹⁸³ Bu geri dönüşüm, geri bildirim (*feed back*) olarak nitelendirilmektedir. Geri bildirim, siyasal sistemin girdileri ile çıktıları arasındaki cereyanı kesintisiz hale getiren, çevre ile sistemi birbiriyle rabıtalandıran,¹⁸⁴ tabiri caizse dinamizm unsurudur. Yukarıdaki açıklamalar da dikkate alındığında geri bildirim

¹⁷⁵ Yücekök, s. 12.

¹⁷⁶ David Easton, *A System Analysis of Political Life*, New York: John Wiley and Sons, 1965, s. 88.

¹⁷⁷ Çam, s.151.

¹⁷⁸ Çam, s.151.

¹⁷⁹ Easton, s.153.

¹⁸⁰ Yüksel Taşkın, “Siyaset Nedir?”, Yüksel Taşkın (ed.), *Siyaset* içinde (ss. 19-49), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 44.

¹⁸¹ Kalaycıoğlu, s. 58-59.

¹⁸² Kalaycıoğlu, s. 59.

¹⁸³ Kalaycıoğlu s. 51.

¹⁸⁴ Çam, s. 158.

mekanizmasının, sistemin bütününe etkileyen, onun homo-statik bir yapıya dinamik bir şekilde sahip olmasını sağlayan bir unsur olduğunu düşünebiliriz.

Öyleyse, bir sistemin, kendisine girdi olarak dâhil olan talepleri karşılamaının, onun varlığını sürdürülebilir, istikrarlı ve dinamik biçimde muhafaza etmesiyle de ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁵ Avrupa halkının talepleri (girdiler), belirli şekillerde (çıkıtı olarak) karşılığını buldukça ve bu çıktılarının talep edenlerin gereksinimlerini karşılamaı nispetinde sistemin benimsenmesi mümkün olacaktır. Zira sosyal yapıdaki sosyal ve iktisadi şartlardan ötürü ortaya çıkan edinimler ve istençler “talepler” şeklinde politik yapıya iletilir ve talepler “girdi” vasfında yapıca süzgeçten geçirilir.¹⁸⁶ Siyasal sistem içinde girdilerin çıktılara dönüştürüldüğü ve destek gördüğü ölçüde, sistem üzerindeki gerilimler azalacak, otoritenin meşruluğunu sağlamaına ise bir dayanak oluşturacaktır.¹⁸⁷ Hükümetin performansı çıkıtı meşruiyeti için bir gösterge olarak işlev görebilecektir.¹⁸⁸

Easton’un sistem analizi aynı zamanda liberal demokrasilerin varlığını sürdürmesinde ve meşruluğunu pekiştirmesinde bir yöntem olarak okumak mümkün olabilir.¹⁸⁹ Yine siyasal sistem üzerine çalışmalar yapmış bir başka isim Gabriel A. Almond’a göre, sistem analizinde yer alan taleplerin karşılanmasının, otoriteye ilişkin olarak otoritenin meşruluğunu güçlendireceğini savunur.¹⁹⁰

Sosyal baskılar ve şartlar “girdiler” vasıtasıyla politik yapının çalışmasına biçim sağlayıp dönüştürürler.¹⁹¹ Girdiler, Avrupa halkının ihtiyaçlarına işaret ediyorsa, çıktılar bu ihtiyaçların karşılanması demektir. Dolayısıyla bu ihtiyaçların karşılanması bireyleri tatmin ettiği ölçüde sisteme verilen destek artacaktır.¹⁹² Karşılanan ihtiyaçlar ise sisteme benimseme şeklindeki geri bildirimler olarak tekrar dâhil olacak ve sosyal meşruiyetin sağlanmasında, en azından teorik olarak, rol oynayacaktır. Netice itibariyle, Avrupa Birliği’nin sosyal meşruiyetinin temin edilmesinde, Avrupa halkının ihtiyaçlarına işaret eden taleplerin, yani girdilerin karşılanmasının ve bu karşılama da çıkıtı olarak nitelendirilebildiği ölçüde, girdi-çıkıtı dengesinin sağlanmasının önemi ortaya çıkmıştır. Burada önemli bir vurguyu ise söz konusu sosyal meşruiyetin, Avrupa halkı bileşenlerinin çıkarlarını temin eden bir adalet kurgusuyla, yani Avrupa halkının faydasına olacak bir şekilde gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, faydacı kuramla kurulan teorik bağlantı neticesinde sosyal meşruiyet açığının, Avrupa

---

¹⁸⁵ Yücekök, s.38.

¹⁸⁶ Yücekök, s.39.

¹⁸⁷ Çağlar, s. 57.

¹⁸⁸ Russell J. Dalton, “Political support in advanced industrial societies”, Pippa Norris (ed.), **Critical Citizens: Global Support for Democratic Government** içinde (57-77), Oxford: Oxford University Press, 1999, s. 59.

¹⁸⁹ Taşkın s. 44.

¹⁹⁰ Almond’un yaklaşımı için bkz. Kalaycıoğlu, s. 41.

¹⁹¹ Yücekök, 41.

¹⁹² Easton, s. 267-268.

halkının, faydasına olan bir sistemi benimseyecek, onu kabul edip rıza gösterecek oluşuyla ilişkili olarak kapatılmaya çalışılabileceğini ifade edebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

AB'NİN SOSYAL MEŞRUIYETİNİN TESİSİNDE SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HAKLAR

I. GENEL OLARAK SOSYAL POLİTİKA KAVRAMI

Sosyal politika kavramının tarihsel süreçte kazandığı anlamın sürekli değişmesi kapsayıcı genel bir tanım yapılmasını zorlaştırmaktadır.¹⁹³ İlk ortaya çıktığı koşullara bakıldığında “sosyal politika”, kapitalist sistemde sınıflar arası eşitsizliği azaltmayı ve mevcut sistemin sürekliliğini sağlamayı amaçlayan bir politika¹⁹⁴ olarak tanımlanabilmektedir. Başka bir şekilde sosyal politika, toplumun farklı sosyal tabakalarında yaşayan insanların birbirinden farklılaşan sosyal sorunlarını çözmeyi, toplumun tamamının sosyal refah seviyesini arttırmayı ve refahı yaygınlaştırmayı amaçlayan uygulamalar ve tedbirler bütünü olarak da tanımlanmaktadır.¹⁹⁵

Sosyal politikaların bilimsel açıdan ele alınmasında önemli görülen yazarlar arasında gösterilen Thomas Humphrey Marshall'a göre sosyal politikalar, toplumu oluşturan kişilere hizmet ve fayda sağlayarak bireylerin refah düzeyinin gelişimini amaçlayan, bu etkiyi doğrudan ortaya koyan ve devlet eliyle yürütülen politikalar yekûnudur.¹⁹⁶ Sosyal güvence, toplumsal yardımlar, tıbbi ve toplumsal dayanışma sunumları ve barınma-konut politikası esas alınan konulardır.¹⁹⁷

Sosyal politika konusunda önemli sayılan diğer bir düşünür olan Titmuss'un fikri ise “*sosyal politika, çalışan sınıflar, emekliler, kadın ve çocuklar gibi zayıf gruplar için, fayda veya refah amaçlı bir yaklaşımla, daha fazla refahın ve daha fazla faydanın sağlanmasında bir araçtır.*”¹⁹⁸ Bahsedilen yaklaşımda sosyal politika, fayda dağılımında adaletin sağlanması misyonunu yüklenmekte ve edinimlerin tekrar dağıtılmasında temel fonksiyonları yerine getiren bir politika aracı olarak görülmektedir.¹⁹⁹

Bu tanımlama girişimlerinden de anlaşıldığı üzere sosyal politikalar, içerik itibarıyla yalnızca işçilerin haklarıyla sınırlı kalmayan, toplumu oluşturan tüm sınıfların refahlarını hedefleyen geniş bir kapsamda ele alınabilir.²⁰⁰ Dolayısıyla toplumun her kesimini kapsayan onların istihdam koşullarını iyileştirmekten, tüketici haklarını korumaya, olumsuz barınma ve

¹⁹³ Aysen Tokol, **Uluslararası Sosyal Politika**, 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, Eylül 1995, s. 1.

¹⁹⁴ Mesut Gülmez, **Uluslararası Sosyal Politika**, 1. Baskı, Ankara: TODAİE Yayıncılık, Mayıs 2000, s. 1.

¹⁹⁵ Pınar Uyan Semerci, “Avrupa Birliği ve Sosyal Politika”, Ayhan Kaya, Senem Aydın-Düzgüt, Yaprak Gürsoy, Özge Onursal (Der.), **Avrupa Birliği'ne Giriş, Tarih, Kurumlar ve Politikalar** içinde (201-212), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 201.

¹⁹⁶ Dilek Akbaş, **Avrupa Birliği Sosyal Politikası**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi SBE, 2009), s. 6.

¹⁹⁷ Akbaş, s. 6.

¹⁹⁸ Titmuss'tan aktaran Akbaş, s. 6.

¹⁹⁹ İsmet Galip Yolcuoğlu, “Türkiye’de Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt. 23, Sayı 2, Ekim 2012, s. 150.

²⁰⁰ Cahit Talas, **Sosyal Politika**, Yenilenmiş 3. Baskı, Birinci Kitap, Ankara: Sevinç Matbaası, 1967, s. 6

çevre koşullarını ortadan kaldırılmasından, yaşlılık ve çocukluk dönemindeki karşılaşılabilecek zorluklara kadar her türlü mesleki, fiziki ve sosyal risklere karşı korunmasını hedefleyen sosyal politika anlayışından bahsediliriz.²⁰¹

Belirtmek gerekir ki, sosyal politikacılık, kapitalizmin meydana getirdiği sorunları, parlamenter demokrasiyi temel alarak ve hâlihazırda oturmuş sistem içindeki demokratik kurumların yapısını da korumayı amaç edinerek çözmeye çalışan ve bu itibarla sosyalist görüşten ilham alınmış olsa da bu yaklaşımdan ziyade sosyal reformist bir tutuma denk düşen bir kategori olarak gözükmektedir.²⁰² Sosyal politika yaklaşımı, kapitalist toplumsal formasyonun sert çekirdeğini oluşturan unsurlardan belki de en başta geleni olan özel mülkiyet rejiminin özüne müdahale etmeden, sosyal reformlarla sosyal güvenliği, sosyal adaleti ve sosyal barışı sağlamayı, sosyal demokrasiye ve süreçte giderek daha öte bir amaç olarak belirlenen ekonomik demokrasiye erişmeyi hedeflemektedir.²⁰³

Sosyal politikaların toplumu bir arada tutma ve entegre fonksiyonu, kolay ulaşılabilecek bir hedef olmasa da küresel düzeyde ele alınarak eşitlik ve adalet anlayışının oluşturulmasında daha geniş ve kapsamlı bir boyutta ele alınabilir.²⁰⁴

II. SOSYAL VATANDAŞLIK KAVRAMININ SOSYAL POLİTİKA VE HAKLAR AÇISINDAN ÖNEMİ VE ETKİSİ

A. SOSYAL HAKLAR VE SOSYAL POLİTİKA İLE İLİŞKİSİ İÇİNDE SOSYAL VATANDAŞLIK KAVRAMI

Sosyal politikaların gelişim göstermesinde sosyal vatandaşlık kavramının etkisinin olduğunu ifade etmek mümkündür. Zira sosyal vatandaşlık kavramı ve kategorisi, sosyal politikaların muhatabı olacak belirli bir insan tipini, vatandaşlık gibi hem tabi olan hem de tabi olduğu mercie/mercilere karşı birtakım sosyal hak taleplerinde ve iddialarında bulunabileceği kurgulanan bir öznellik kipine sokarak ayırt etmektedir. Dolayısıyla sosyal vatandaşlık, sosyal hakları ve talepleriyle belirli bir özneyi gerek kuramsal gerekse pratik anlamda dolaşıma sokmaktadır.²⁰⁵ Bu anlamda sosyal vatandaşlık, sosyal haklar ve sosyal politikalarla ilgilidir. Bunlar arasındaki ilişkiyi şöyle ifade etmek mümkündür: Sosyal haklar, birey ve toplumla ilgilidir. Birey ve bireylerden oluşan toplum, belirli birtakım sosyal hak ve güvencelere sahiptir yahut olması gerekir. Sosyal politikalar ise, bu politikaları ortaya koyan merciler açısından ele alındığında, siyasal iktidarlar ile ilgilidir. Başka deyişle, sosyal politikalar, sosyal haklara

---

²⁰¹ Şişman, s. 10-11.

²⁰² Meryem Koray, Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak, Çalışma ve Toplum Dergisi, Cilt. 4, Sayı. 15, 2007, s.30.

²⁰³ Hasan Sami Güven, **Sosyal Politikanın Temelleri**, 2.Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1997, s. 18.

²⁰⁴ Meryem Koray ve Alper Topçuoğlu, **Sosyal Politika**, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, s. 30-31.

²⁰⁵ Mustafa Necati Çoban, **Demokrasi ve Refah: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme**, 1. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2019, s. 89 vd.

uygun ve onları koruyacak, geliştirecek biçimde siyasal iktidarın ürettiği politikalar²⁰⁶. Sosyal vatandaşlık ise sosyal politikalar ile sosyal haklar arasındaki köprü statüdür. Vatandaşlık, hem birtakım haklara hem de birtakım yükümlülüklerle sahip olmak anlamına geldiğinden, burada sunduğumuz kurgudaki haliyle sosyal vatandaşlık da, hem sosyal haklara sahip olmak hem de sosyal politikalara muhatap olmak demektir. Bunlar arasında, sosyal hakların daima sosyal politikanın odağında bulunması²⁰⁷ ve sosyal vatandaşlığın oluşumunda sosyal politikalardan olabildiğince faydalanılıyor olması²⁰⁸ türünden bir ilişki de mevcuttur.

Söz konusu kavram ve kategorinin ortaya konulması bakımından, İngiliz refah devleti anlayışının ilk ve önemli kuramcılarında da sayılan Marshall'ın kuramsal modellemesine yer verilebilir. Zira Marshall, vatandaşlığın unsurlarına ve çeşitli boyutlarına dayalı bir model kurgulamıştır ve sosyal vatandaşlığı da içeren bu modele göre vatandaşlık kavramı üç ana başlık halinde değerlendirilmiştir. Bu başlıklar, kişisel haklarla ilgili olarak “sivil vatandaşlık”; vatandaşların ulusal parlamentolarda temsilini sağlayan politik katılım hakkı kazandığı “politik vatandaşlık”, ve sosyal haklar aracılığıyla medeni bir insan olarak toplumun geneline egemen olan standartların altında olmayan bir şekilde yaşama hakkını garanti eden “sosyal vatandaşlık”tır.²⁰⁹

Vatandaşlığın sivil görünümü 18. Yüzyıl'da burjuvazinin ortaya çıkışıyla ilk kez fikir dünyasında yer almıştır ve bu haliyle bireysel hürriyet için gerekli olan ifade hürriyeti, mülkiyet edinme hakları, akit serbestisi ve adalet arama hürriyetlerinden ibarettir.²¹⁰ Mülkiyete ve ticarete dair hakların ve güvencelerin, günümüz vatandaşlığının tarihi temelini oluşturduğu ve Marshall'ın sivil vatandaşlık olarak tanımladığı vatandaşlık çeşidini meydana getirdiği ileri sürülebilir.²¹¹ Ancak sivil haklar bireylerin kapitalist ekonomi içerisinde bağımsız hareket edeceği varsayımıyla hareket etmiş bireyleri koruyacak sosyal önlemlerin alınması öngörmemiştir.²¹² Politik haklar ise medeni hakların gelişiminden sonra 19. Yüzyılda tanınmaya ve yerleşmeye başlamıştır. Politik vatandaşlık demokratik katılım hakkını, seçme ve

---

²⁰⁶ John McCormick, **Avrupa Birliği Siyaseti**, 1. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2015, s. 453.

²⁰⁷ Abdülkadir Şenkal, “Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramlaştırılması Arayışı”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 17, Yıl: 2012, s.65.

²⁰⁸ Abdülkadir Şenkal, **Küreselleşme Sürecinde ‘Sosyal Politika’**, 3. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2011, s. 228.

²⁰⁹ Alev Özkazanç, “Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 64, Sayı: 1, Yıl: 2009, s.254.

²¹⁰ Thomas Humprey Marshall, **Class, Citizenship and Social Development**, USA: Anchor Books, 1965, s. 75-78.

²¹¹ Joe Foweraker and Todd Landman, **Citizenship Rights and Social Movements**, 1. Baskı, Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 6; Sarıipek, s. 71.

²¹² Marshall'ın görüşleri için bak. İrem Burcu Özkan, “19. Yüzyıldan Günümüze Hukuki ve Siyasi Bir Kavram Olarak Vatandaşlığın Dönüşümü”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 127.

seçilme özgürlüğünü içermektedir.²¹³ Demokratik oylamalar vatandaşlığın bu yönü için kilit noktada yer almaktadır. Özetle, politik vatandaşlık siyasal sisteme dair siyasal hak ve ödevlere değinmekte olduğudur.²¹⁴

Marshall, 20. Yüzyıl'ın vatandaşlık düşüncesinin gelişim ve dönüşüm sürecine sağladığı nihai etkinin sosyal haklara dayalı olduğunu ileri sürmüştür. Sosyal vatandaşlık, bir devletin vatandaşlarının refaha dair hak ve yükümlülüklerine değinerek vatandaşlığın tanımlanmasına dayanır. Bununla en doğrudan ilişkili politik fonksiyonlar, sosyal hizmetler ve eğitim sistemidir.²¹⁵ Vatandaşlığın bahsedilen sosyo-ekonomik yönü sosyolojik bir perspektifle vatandaşlar arasındaki etkileşimlere ve siyasal alanlara dâhil olma haklarına da atıfta bulunur.²¹⁶ Marshall'ın yurttaşlık tasvirinde en kritik hususlardan biri olarak kabul edilen unsur onun eşitlik hipotezidir. Marshall'ın eşitlik anlayışına göre toplumu oluşturan bireyler hak ve ödevler açısından birbirlerine eşit konumdadırlar.²¹⁷ Diğer bir deyişle, sosyal vatandaşlık anlayışı en başta refah devletinin tabiiyetinde bulunan bütün vatandaşlarının eşit olmasından yola çıkarak toplumsal uyumun ve entegrasyonunu destekleme seviyesinin değerlendirilmesi manasına gelmektedir.²¹⁸

Marshall'ın tasvir ettiği bu üç tür vatandaşlık başlığının temelinde, eşitlik ve sosyal adaletin etki-tepki mekanizması yer almaktadır.²¹⁹ Marshall, vatandaşlık kurumunun sivil ve politik haklarla donatılmış olsa da sosyal haklardan yoksun haliyle sosyal eşitsizliğin giderilmesinde yeterli olmayacağını iddia etmektedir.²²⁰ Belirtmek gerekir ki burdaki eşitsizlik en başta sınıf adaletsizliği iken sonrasında sosyal açıdan dezavantajlı grupları da içine alacak şekilde genişlemiştir.²²¹ Dolayısıyla sosyal haklarla, kapitalist piyasa süreçlerinde gelirin adil dağıtılması ve toplumdaki sosyoekonomik farklılıkların azaltılması amaçlanmaktadır.²²² Marshall kapitalist ekonomi ve liberal demokrasinin bir arada yürütülmesini sağlayan aracın refah devleti uygulamalarından geçeceğini söylemektedir.²²³ Sosyal vatandaşlığın hayata geçirilmesi için uygun şartları sağlayan mekanizmanın da yine refah devleti pratiklerinden

---

²¹³ Sezgin Seymen Çebi, **Sosyal Adalet: Tarihsel ve Kuramsal Bir Bakış**, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, Ekim 2012, s. 374.

²¹⁴ Doğa Başar Sarıpek, "Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 2, Yıl: 2006, s. 72.

²¹⁵ Marshall, s. 78.

²¹⁶ Sarıpek, s. 73.

²¹⁷ Bilge Ercan, "Avrupa Bütünleşmesinde Avrupa Sosyal Politikası'nın Rolü ve Avrupa Vatandaşlığı İlişkisi", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.163.

²¹⁸ Sarıpek, s. 75.

²¹⁹ Sarıpek, s. 71.

²²⁰ Marshall'ın görüşleri için bak. Özkan, s. 127.

²²¹ Ercan, s. 163.

²²² Çebi, s. 374.

²²³ Ercan, s.164.

geçtiğini söylemek mümkün olabilecektir.²²⁴ Diğer taraftan sosyal vatandaşlık kavramı, liberal demokrasilerin sınırları belirli ve asgari rolünün ötesinde birtakım taleplerde bulunabilmeyi de anlatmaktadır; sosyal, kültürel, iktisadi ve siyasi yaşama etkin ve tam katılımı ve sosyal adalete ve insan haklarına saygı gösterileceğine dair bağlanımı kapsamaktadır. Daha özce bir ifade ile sosyal yaşama ve toplumsal mekanizmaya tam katılımın sürdürülmesine ilişkin güvenceleri kapsamına alır.²²⁵

B. SOSYAL VATANDAŞLIK KAVRAMININ VARLIK BULMA VE GELİŞME KOŞULLARI

Piyasa kapitalizminin sınırsızlığını savunan yaklaşımların bütün yurttaşların hürriyeti olarak görülebilecek toplumsal destek ve sosyal güvenceleri teminat altına almaktaki eksikliği, sosyal dengesizliklerin ortaya çıkmasına sebep teşkil etmiştir. Pazardaki bulunan dengesizliklerse devlet tarafından toplumsal istikrarın sağlanabilmesi ve toplumsal bölünmelerin önlenmesi adına, sosyal vatandaşlık haklarının ortaya çıkardığı toplumsal sadakat ve kitlesel bağlılıkla giderilmek mecburiyetinde kalmıştır.²²⁶ Marshall, devletin sosyal politikalar ile ilgili kurumlarını, refahın kapitalizm ve demokrasiden farklı ve fakat potansiyel açıdan bunlarla çelişki durumunda da olduğunu ileri sürerek, demokratik politik mekanizma ile eşitliksiz iktisadi sistem arasındaki çatışmayı dizginleyen kurumlar olarak tanımlamıştır.²²⁷ Marshall'ın hipotezine göre, demokratik refah kapitalizmi yaklaşımının temel amaçları arasında, ulus-devletin vatandaşların denk hukuki statülerinin korunmasını sağlayacağı ön kabulü de yer almaktadır.²²⁸ Anlaşılacağı üzere hukuksal statülere gereksinim, başka deyişle hukuk güvencesi, sosyal haklar ve sosyal vatandaşlık açısından da aranılan bir destektir.

Vatandaşlık anlayışında aşınmaya neden olan bir başka durum ise, yine milli refah devleti üstündeki görünür kısıtlamalarla alakalıdır. Bilhassa giderek globalleşen küresel ekonomik yapının vatandaşlığa etkisi de bu bilgiler doğrultusunda değerlendirilmelidir. Bu yönden ele alındığında, iktisadi globalleşme toplum ile iktidar arasındaki mülki bağların, uluslararası sınırların değerini azaltmakta ve böylelikle klasik vatandaşlığın temellerini de tamamen yıkmaya da, onları zedelemekte ve zayıflatmaktadır.²²⁹ Geçmişin aksine erkin ulus-devletlerden ayrılarak, çok-uluslu ticaret şirketleri ve Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB)

---

²²⁴ Ercan, s. 159.

²²⁵ Sariipek, s. 74.

²²⁶ Sariipek, s.69.

²²⁷ John Harris, "State Social Work and Social Citizenship in Britain: From Clientelism to Consumerism", **British Journal of Social Work**, Vol. 29, 1999, s. 915.

²²⁸ Hartley Dean, "Social Policy and Human Rights: Re-thinking the Engagement", **Social Policy & Society**, Vol. 7: (1), 2008, s. 2; Şenkal, *Sosyal Politika ve Sosyal Haklar*, s. 65.

²²⁹ Sariipek, s. 79.

gibi uluslararası yapılanmalara aktarıldığı yönünde iddialar mevcuttur.²³⁰ Dolayısıyla ulus devletlerin ekonomik yetkilerini ulus-üstü kurumlara devretmeye başlaması, onun bölgesel anlaşmalar ve küresel örgütler vasıtasıyla aşındırılmasına sebep olmaktadır.²³¹ Bu kapsamda örneğin, Avrupa'da da benzer biçimde güçler ulus-devletlerden Avrupalılaştırma veya Sosyal Avrupa deyişleriyle Birlik'e doğru nakledilmektedir.²³²

Marshall'ın vatandaşlık tasvirinde yer alan “*bir topluluk üyesi olmak*” hali, daha fazla “*mahalli refah devletleri*” ya da “*lokal vatandaşlık*” şeklinde lokale dikkat vermeyi de öne çıkarmaktadır. Ulus devletlerin bir takım yetki ve sorumluluklarını ulus-altı olarak nitelendirilen yerel örgütlenmelere devredimesi²³³ vatandaşlık kavramının aşınmasının bir başka boyutudur. Bu yönde, bir kısım mahallileşmeci yazarlar, mahalli otonominin vatandaşlığın temel bir yönü olduğunu iddia ederler.²³⁴ Özetle, ulusal refah devletlerinin en gösterişli zamanlarının, özünün boşaltılması ile geçmiş kaldığı söylenilebilir.²³⁵ Artık, kısıtlı ve dahası şartlı refah politikaları daha mahalli kapsamlı olarak tasarlanmaktadır. Merkezi refah politikalarının terk ettiği yerini, birden fazla politika kümesi almaktadır.

Klasik vatandaşlık anlayışındaki anlam kaybı ve muhteva aşınmasının başka bir sebebi de, günümüzde global yaşamımızda silaha dayanan gücün tarihsel önemini kaybetmesi ve fetihlerin kabul görmemesidir.²³⁶ Mahalli askeri birlikler yerini teknoloji ve sanayinin önem kazandığı küresel güçlerin etkisine bırakmıştır.²³⁷ Geline nokta insanın rolünü asgari düzeye indiren ve üst düzey teknoloji ve kitle imha gücü içeren silahlara başvurulmaktadır. Bu durum da devletlerin milli güvenliğe ilişkin hamleleri için vatansever bireylerin emeğine ve arzusuna duyduğu ihtiyacı azaltmaktadır. Doğal kaynaklar üzerindeki askeri amaçlı istekler daha çok globalleşmenin koşullarına değinerek makul hale getirilir ve bu sebeple tarihsel sürecin tipik bir vatandaşının bakış açısını şekillendiren yaşamsal şans ve utanç öyküleri içeren mücadeleleriyle özdeşleşen hatıralardan ve politik efsanelerden faydalanma imkânı kalmaz.²³⁸

Buraya kadar yapılan açıklamalar kapsamında ortaya çıkan ve vurgulanabilecek konu vatandaşlığın, özel olarak da sosyal vatandaşlığın tasvir edilişi farklılaştığıdır. Aşırı bağımlılığa ve hoşgörüyeye sebep olmak yönüyle eleştirilmesine karşın vatandaşlık hakları, modern yönetim anlayışında merkez araçlardır; toplumsal kaynakların adaletli dağıtılmasında ve

---

²³⁰ Martin Powell, “The Hidden History of Social Citizenship”, **Citizenship Studies**, Vol. 6, No: 3, 2002, s. 238.

²³¹ Özkan, s. 166.

²³² Powell, s. 239.

²³³ Özkan, s.166-167.

²³⁴ Sariipek, s. 83.

²³⁵ Powell, s. 240.

²³⁶ Sariipek, s.81.

²³⁷ Burcu Özkan, s.108.

²³⁸ Sariipek, s. 82; Richard Falk, “The Decline of Citizenship in an Era of Globalization, **Citizenship Studies**, Vol. 4, No: 1, 2000, s. 9.

sosyal düzenin sürdürülmesinde önemli bir konuma sahiptir.²³⁹ Öte yandan, post-modern psikolojik yapıya da uygun biçimde, günümüzde bazı çevrelerde dikkat çekici bir şekilde “dünya vatandaşı”, “Avrupa vatandaşı” şeklindeki kavramlardan bahsetmek baskın bir popüler kültür haline gelmiştir. Netice itibariyle, mülki sınırların saydamlaşması ya da genişlemesinin vatandaşlık kavramına en önemli etkisi, vatandaşlık kavramının sadakat ve bağlılık yönünü aşındırması olacaktır.²⁴⁰

Şüphesiz günümüzdeki pratiklerin bir yanı geleneklerle ve toplumsal yardımseverlik yönüyle ilişkilendirilebilir; fakat modern anlamda sosyal politika, kişisel inisiyatifler yerine sosyal adalet fikrine ve lütuftan ziyade hak eksenine dayandırıldığı gibi, bunlar gelip geçici ve gönüllülük esasına dayanan dar kapsamlı pratiklerin aksine kalıcı ve yaygın uygulamalar şeklindedir.²⁴¹

İşte, sosyal politika kavramı bugün kullanılan anlamında, önemli ölçüde 20. Yüzyıl’ın bir vak’ası ve temelinde demokratik ilerlemelere, toplum üyesinin “sosyal vatandaşlık” hakkına dayalı bir olgu olarak gözükmetedir.²⁴² Buna karşın, sağ ve sol görüşler, vatandaşlık noktasına geldiğinde değişen politik yaklaşımlara rağmen, Marshall ile aynı tanımlama dilini kullanmışlardır.²⁴³

C. SOSYAL HAKLARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE ULUSÜSTÜ DÜZEYDE KARŞILANMA GEREKLİLİĞİ

Bireysel hakların temininde ve güvencelemesinde burjuvazinin oynadığı ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere bunları yeniden üretmesini de kapsayan rol, toplumsal hareketlerin ve hareketliliğin birtakım hakların ortaya çıkışını koşullamasına örnek oluşturmaktadır. Örneğin, 16. Yüzyıl’dan itibaren merkantilist ekonomik anlayış çerçevesinde gelişim gösteren ve ilerleyen zamanda Avrupa kıtasında önemli ölçekte bir güç elde eden burjuvazi, gelişimini sürdürmek amacıyla, bir taraftan üretimde ve ticarete serbestleşme istemekte, diğer taraftan da iktisadi gücünü politik güce aktarmanın yolunu aramaktaydı. Bu sebeple burjuvazi kendi istencini meşrulaştıracak düşünsel külliyyatı ‘evrensel insan hakları’ yaklaşımından alırken, bu fikir sistemini ise ‘doğal haklar’ öğretisine dayandırıyordu.²⁴⁴ Örneğin doğal haklar yaklaşımında önde gelen düşünürlerden olan ve çalışmanın birinci bölümünde ele aldığımız

---

²³⁹ Sarıipek, s. 83.

²⁴⁰ Sarıipek, s. 80.

²⁴¹ Koray, *Sosyal Politika*, s. 42.

²⁴² Koray, *Sosyal Politika*, s. 32.

²⁴³ Harris, s. 926.

²⁴⁴ Rıdvan Küçükali ve Hasibe Akbaş, “Bir Haklılaştırma Zemini Olarak Doğal Hukuk”, **MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt. 3, Nisan 2016, s.71.

Locke, aynı tür ve olağan varlıkların aynı tabii faydalara sahip olmalarından, hiç kimsenin bir diğerine kulluk etmeden yaşama hakkından bahsetmişti.²⁴⁵

17. ve 18. Yüzyılda burjuva sınıfının kendi ihtiyaçlarını karşılamak adına meşruluğunu güçlendirecek fikrinsel altyapının birtakım hak ve özgürlüklerle birlikte karşılama gayesi²⁴⁶ daha önce ifade edilmişti. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi, doğal haklar savını liberal özgürlük anlayışına somut biçimde dönüştüren bujuvazinin oluşturduğu temel bildiri olacaktı.²⁴⁷ Örneğin 1789 Fransız Bidirisi'nin 2. maddesi 'Her siyasal toplumun amacı, insanın doğal ve zamanaşımı ile kaybedilemeyen haklarını korumaktır. Bu haklar; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir.' diyerek doğal hukuk yaklaşımı içerisinde ele aldığı ortaya koymuştur. Ancak bu hak ve özgürlüklerden sadece belli bir grup yararlanıyordu ve özgürlüklerin aslında herkesi kapsamadığı anlaşılmaya başlamıştı.²⁴⁸ 19. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise sanayi devriminin ortaya çıkardığı proletaryanın toplumsal sorunlara karşı verdiği mücadeleler burjuvazinin yarattığı soyut hak ve özgürlüklerin sorgulanmaya başlamasına öncülük etmiştir.²⁴⁹ 1848 Devrimi²⁵⁰ sosyal hakların somut olarak ele alındığı ilk yasal belge olan 1848 Fransız Anayasasını yaratacaktı. 1789 Fransız Bildirisinin aksine insanların doğuştan sahip oldukları hakları korumayla kısıtlı kalınamayacağı, devletin ekonomik ve sosyal koşulları iyileştirici sorumluluk almasına yönelik bir anlayış geliştirmiştir.²⁵¹ 1848 Anayasası devletin vatandaşların refahını artırma görevi olduğunu, parasız ilköğrenim, meslek eğitimi, kimsesiz çocuklara yardım gibi birçok düzenleme ile sosyal hukuk anlayışını yansıtan bir belge olmuştur.²⁵² Ancak belirtmek gerekir ki devletin sorumlulukları artmış olsa da bu sorumlulukların yerine getirilmesini sağlayacak hak kavramı henüz oluşmuş değildir.²⁵³

Devletin toplumsal hayata müdahalesini haklı gören bu anlayışın 1.Dünya Savaşına kadar birkaç anayasa dışında varlık bulamadığını da söylemek mümkündür.²⁵⁴ Savaş sonrası ise karşılaşılan ekonomik zorluklar ve savaşın yıkıcı etkilerini onarmak adına devletler anayasalarını sosyal boyutu da gözetenek yeni baştan yaratma sürecine girmişlerdir.²⁵⁵

²⁴⁵ Bertrand Russell, **Batı Felsefesi Tarihi**, İstanbul: Say Yayınları, 1983, s. 610.

²⁴⁶ Bülent Tanör, **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, 1. Baskı, İstanbul: May Yayınları, Şubat 1978, s.46-47.

²⁴⁷ Nihat Bulut, **Sanayi Devriminden Küreselleşmeye: Sosyal Haklar**, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, Haziran 2009, s. 40.

²⁴⁸ Hakan Karakehya, "Sosyal Hakların Toplumsal Düzenin Devamlılığına Etkisi", **SİHUS IV**, 13-14 Kasım 2014, ss. 200.

²⁴⁹ Özge Yücel Dericiler, **Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri: Refah Devletin Krizi Ekseninde Bir İnceleme**, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, Aralık 2014, s. 29.

²⁵⁰ Ayntılı bilgi için bkz. Gaston Martin, **1848 Devrimi**, Sevim Belli (çev.), Ankara: Anadolu Yayınları, 1967.

²⁵¹ Bulut, s. 53.

²⁵² Münici Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2013, s. 53-54.

²⁵³ Ayferi Göze, **Sosyal Devlet Sistemi**, 1. Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976, s. 137.

²⁵⁴ Dericiler, s. 36.

²⁵⁵ Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s.54.

Bunlardan ilki hem sosyal haklara hem de bireysel hak ve özgürlüklere geniş çaplı yer veren 1917 tarihli Meksika Birleşik Devletleri Anayasasıdır.²⁵⁶ Yine 1919 tarihli Alman Cumhuriyeti (Weimar) Anayasası devletin “hizmet eden” ve “koruyucu” rolünü vurgulayan ve devlete vatandaşların refahını artırıcı sorumluluk yükleyen bir belge niteliğindedir.²⁵⁷ 2. Dünya Savaşından sonra ise kurulacak yeni düzeninin hukuksal, siyasal ve sosyal altyapısını oluşturacak yapıda, sosyal hakların geniş ölçüde yer aldığını ve yasallaşma sürecinin hız kazandığını görmekteyiz.²⁵⁸ Sosyal ve ekonomik haklara en çok yer veren anayasaların 1946 tarihli Fransız Anayasası ve 1948 tarihli İtalyan Anayasası olduğunu söyleyebiliriz.²⁵⁹

Sosyal politikalar ve hakların gündeme gelişinde de yine bir toplumsal hareketliliğin mevcudiyetinden bahsedilebilir. Bu hareketlilik, sosyal politikaların ilerlemesinde sosyo-ekonomik hakların ihdasının da büyük rol oynamasıyla sonuçlanacak biçimde gelişmiştir. Her ne kadar sosyo-ekonomik haklara dair tartışmalar günümüzde dahi sona ermiş değilse de, önce yaşama hakkı, mülk edinme hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, iktisadi serbesti olarak örneklenebilen hak ve özgürlüklerle başlayan temel insan hakları konseptinin zamanla ona eşlik eden siyasal haklar ve sosyal haklar ile donatılması mecburiyeti ortaya çıkmıştır.²⁶⁰ Bu, büyük oranda, Hobsbawm’ın ifadesini kullanırsak “Altın Çağ” olarak nitelendirilen ve 20. Yüzyıl’ın ikinci yarısının başlarından son çeyreğinin hemen öncesine kadar süren iktisadi büyüme süreci ile ilgilidir.²⁶¹ Bu büyüme, fordist üretim ve birikim tarzıyla beraber, çalışan sınıfların artan üretim hacmine paralel olarak ücretlerinde artışa, kitlesel refaha ve bunların sermayenin verimliliğine temel oluşturmasına neden olmuştur.²⁶² Çalışan sınıfların refah seviyesindeki artış, kayıtlı ve ücretli işçiliği kapsam itibarıyla genişletmişken²⁶³ “ücret ilişkisinin genelleştirilmesi ve aile biçiminin değişmesi, örneğin hastalık, işsizlik ve yaşlılıkta kolektif koruma önlemleri gerektiren, kitlesel sosyal risklere”²⁶⁴ de yol açmıştır. Fordist üretim tarzı ve birikim rejimi, bu risklerle mücadele eden işçi örgütlenmelerinin sosyal devleti genişletmede başarılı olması ardından istikrar kazanırken, toplumsal ortaklığa dayanan konsensüs, devletin sosyal ve iktisadi müdahale faaliyetlerini de genişletmiştir.²⁶⁵ Dolayısıyla, sosyal hakların ortaya çıkış sürecinde bir toplumsal ilişki türü olan sermayenin birikim tarzında görülen yeni biçimlenmenin ve bunun yine toplumsal alana etkilerinin rol oynadığı ileri sürülebilecektir.

²⁵⁶ Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, s.55.

²⁵⁷ Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, s.55.

²⁵⁸ Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, s. 57.

²⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bak. Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, s. 58-59.

²⁶⁰ Koray ve Topçuoğlu, *Sosyal Politika*, s. 91.

²⁶¹ bak. Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl, Aşırılikler Çağı: 1914-1991**, Yavuz Alogan (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996, s. 299 vd.

²⁶² Joachim Hirsch, **Materyalist Devlet Teorisi**, Levent Bakaç (çev.), İstanbul: Alan Yayıncılık, 2011, s. 121.

²⁶³ Hirsch, s. 122.

²⁶⁴ Hirsch, s. 123.

²⁶⁵ Hirsch, s. 123-124.

Sosyal hakların ortaya çıkışı, şimdiye kadarki anlatımda, daha ziyade ulus-devlet eksenli bir biçimde ele alınmış gözükmektedir. Bu tarihçeyle beraber ele alınması gereken ve eleştirel bir bakış açısını yansıtan bir soru, sosyal politikaların iktisadi küreselleşmeyle birlikte sürdürülüp sürdürülemeyeceğine ilişkindir.²⁶⁶ Bu soruya dair olumsuz öngörülerini destekleyen düşüncelerden dolayı, sosyal politikalar hakkında şüpheler yoğunlaşmaktadır. Bunlardan başka, günümüzde sosyal politika konularına ulusüstü düzeyde küresel yaklaşım imkânlarının mevcut olup olmadığı hususu tartışılmıştır.²⁶⁷

Bu tartışmalar, modern dönemlerde toplumsal siyaset alanında zemin bulan ve bütün bireyleri kapsamına alan, kişinin esenlik içerisinde hayatını sürdürme hürriyeti ismini verebileceğimiz kavrama bir başka açıdan bakılmasıyla gerçekleştirilebilir. Günümüzde yaygın görüş sivil, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel hakların insan hakları kategorisinde sayıldığıdır.²⁶⁸ Sosyal hakların temel haklar içinde bulunduğu ve insanca yaşamın minimum şartlarını ancak bu bütünlük içinde değerlendirilebileceği ileri sürülmektedir.²⁶⁹ Buna ek olarak 2000 yılında duyurulan “İnsani Gelişim Raporu”nda dünyada düşük gelirlilik, istihdam sorunları, sağlık ve eğitim gibi sosyal hakların gereken önemi görmediği ve bu hakların temel insan hakları arasında sayılmasının zaruri olduğu vurgulanmıştır.²⁷⁰ Ancak yine de bu hakların birbirlerine karşı konumu teorik olarak tartışma konusu olmuş, insan haklarının bölünmezliği ilkesi sıkça vurgulansa da fikir birliğine varılamamıştır.²⁷¹ Hatta sosyal hakların insan hakları içinde sayılamayacağına ilişkin görüşlerin yaygınlık kazandığından da bahsedilebilmektedir.²⁷² Bunda, özellikle 1970’lerden sonra gelişen neo-liberal anlayışa uyarınca devletlerin müdahale alanının daraltılması hatta tamamen ortadan kaldırılmasının savunulduğu bir ortamda sosyal hakların da devlet eliyle korunması fikrinin zayıflamasının²⁷³ etkisi vardır.

Ancak küreselleşme süreciyle birlikte, uluslararası ilişkilere dair klasik Westphalian paradigmada bir değişiklik olmuştur. Bu paradigmada egemenlik, uluslararası toplumu oluşturan devletlerin birbirlerine eşitliği düşüncesinden doğar ve bu eşit devletler özerk bir

---

²⁶⁶ Şenkal, *Sosyal Politika ve Sosyal Haklar*, s. 66.

²⁶⁷ Peter Taylor Gooby, “Welfare State Regimes and Welfare Citizenship”, *Journal of European Social Policy*, Vol. 1(2), 1991, s. 94; Şenkal, *Sosyal Politika ve Sosyal Haklar*, s. 66.

²⁶⁸ Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 5. Baskı, Ankara: Orion Kitabevi, Ocak 2009 s. 50.

²⁶⁹ David Beetham ve Kevin Boyle, *Demokrasinin Temelleri*, Vahit Bıçak (çev.), Ankara: Liberte Yayınları, 1998, s.102.

²⁷⁰ Şenkal, *Sosyal Politika ve Sosyal Haklar*, s. 68, 69.

²⁷¹ Dericiler, s. 126.

²⁷² Uygun, sosyal hakların insan hakkı sayılamayacağına dair iddiaları dört temel başlıkta değerlendirir. Bunlar: İnsan haklarının negatif haklar olduğu iddiası, pozitif nitelikteki hakların evrensel olmadığı iddiası, birinci kuşak hakların üstün haklar olduğu iddiası ve ikinci kuşak hakların birinci kuşak hakları tahrip ettiği iddiasıdır. (Bak. Uygun, *Devlet Teorisi*, s. 534-539).

²⁷³ Uygun, *Devlet Teorisi*, s. 534.

karar verme iradesine haiz hukuk süjeleri olarak kabul edilir.²⁷⁴ İkinci Dünya Savaşının bitimine kadar süren bu egemenlik anlayışı aynı zamanda insan haklarının devletlerin tekeline olduğu ve küresel düzeye taşınmadığı dönemdir.²⁷⁵ Ancak savaş sonrasında, devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin normatif olarak düzenlenmesi ve bunun için uluslararası mekanizmaların kurulması zorunlu kılınmıştır.²⁷⁶ Bu zorunluluk, kendisini insan hakları alanında da göstermiş, BM şartı ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi insan haklarının küresel düzeyde korunmaya başladığı en önemli gelişmelerden sayılmıştır. Öte yandan her ne kadar hukukten bağlayıcı olmasa da Bildiri'nin çalışma hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi sosyal hakları da kapsaması²⁷⁷ ve Bildiri'de yer alan her bir hakkın eşit derecede öneme sahip olması²⁷⁸ sosyal hakların da insan hakkı olarak kabul edildiğine de karine teşkil etmektedir.

Her ne kadar iktisadi küreselleşmenin özellikle sosyal haklar açısından yarattığı hasardan bahsedilebilse de,²⁷⁹ insan haklarının küresel düzeyde korunmasının, insan haklarından kabul edilebilecek olan sosyal haklar için de etkili olabileceği düşünülebilir. Zira, küreselleşmenin tek etkisi iktisadi alanda sayılabilecek ve sosyal haklar açısından olumsuz görülen gelişmelerden ibaret olmak durumunda değildir. Bu bakımdan, iktisadi politikaların yanı sıra, sosyal politikaların geliştirilmesi için de küreselleşme bir fırsat olabilir. Örneğin Dericiler'e göre; "... küreselleşen yalnızca iktisadi politikalar değildir; hak temelli sosyal politikaların küreselleşmesi için yürütülen çalışmaların ve sosyal haklara ilişkin küreselleşen sivil hareketlerin varlığı, hakların hukuki statüsünü güçlendirme yolunda da önemli katkılar sağlamaktadır."²⁸⁰ Sosyal politikaların küreselleşmesi için yürütülen çalışmalardan birine rneği, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Konseyi'nin 1990'lı yıllarda IMF ve DB'nin faaliyet ve politikalarında insan hakları gündeminin de bir yer edinmesini sağlama yönündeki girişimi oluşturur.²⁸¹ Küreselleşme koşullarında böylesi bir etkiyi BM gibi bir örgütlenme dışında, bir ulus-devletin ise yaratamayacağı düşünülmektedir.²⁸² Bunun yanı sıra, sosyal hak sorunlarının artık tekil devletlerin kendi sorunları olmaktan çıkıp, diğer devletleri de ilgilendiren sorunlar haline gelmesi ve bu devletlerin ortaklaşa hareket etmelerini

²⁷⁴ Hacer Soykan Adaoğlu, "Küreselleşme ve Egemenlik Kavramının Değişmesine Yol Açan Etmenler", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt. 66, Sayı. 1, 2008, s.4.

²⁷⁵ Oktay Uygun, "Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 20, 2003, s. 251.

²⁷⁶ Uygun, *Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi*, s. 255.

²⁷⁷ Bulut, s.77.

²⁷⁸ Dericiler, s.128.

²⁷⁹ Zira, bir süreç olarak küreselleşme, ulus-devletlerin sosyal politikalar izlemesini engelleyen bir konumdur (Uygun, *Devlet Teorisi*, s. 539). Bu süreç, devletlerin sosyal harcamalarının kısılması, "alışma hakkı, iş güvencesi ve adil ücret hakkı" gibi hakların rekabete engel olarak nitelendirilmesi ile "kemer sıkma, zelleştirme ve deregülasyon" (Bulut, s. 120-122) politikalarının etkin kılınması ile birlikte anlaşılabilir.

²⁸⁰ Dericiler, s.120-121.

²⁸¹ Bkz. Uygun, *Devlet Teorisi*, s. 542.

²⁸² Uygun, *Devlet Teorisi*, s. 542.

gerektiren boyutu, yine tek başına ulus-devlet müdahalesinin yetmeyeceğine işaret etmektedir.²⁸³ Buna, ulus-devletlerin artık klasik Westphalian egemenlik anlayışı aracılığıyla insan hakları ihlallerinden ötürü uluslararası topluma karşı sorumsuzluklarını iddia edemeyecek durumda olmalarının²⁸⁴ da eklenmesi, ulus-devlet dışında insan haklarının ve temel insan haklarından sayıldığı sürece sosyal hakların da korunmasının güçlenmesi imkanlarını düşündürmektedir. Zira, küreselleşme sürecinin “ulus devleti eriten”²⁸⁵ boyutu, ulus-devletleri uluslararası insan hakları standartlarına uyma yönünde etkilemektedir.²⁸⁶ Dolayısıyla, sosyal haklar alanında atılacak ulus-devlet dışı olumlu bir adımın da, yani, ulus-devletlerin hukuken ya da siyasal anlamda uymaları beklenen bu türden bir gelişmenin de, mevcut olumsuz küreselleşme-sosyal haklar manzarasına dair olumlu bir gelişme yaratabileceği düşünülebilir.

Burada Avrupa Birliği ile ilgili bir belirlemede de bulunulması mümkündür. Avrupa Birliği’ne üye devlet vatandaşlarının politik vatandaşlık kapsamına giren taleplerinin ulus-devletlerden sağlanması ve yeterli gelmesi söz konusu olabilirken, sosyal vatandaşlığın yalnızca ulus-devletler seviyesinde sağlanması artık mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte, küresel kapitalizmin etkisiyle hareket ve müdahale imkânlarının da azaldığını ileri sürebiliriz. Yine de, ulusal sınırların dışında da sosyal hakların varlığı ve güvencelenmesi gerekliliği kendisine bu kurguda yer bulmaktadır. Öyle ki, ulus-devletler nezdinde dahi politik haklarla, yani politik vatandaşlıkla meşruiyet temini sağlanabilir ve fakat bu yeterli görülmezken, ulusüstü alanda da sosyal hakların temin edilmesi belirli bir meşruiyet sağlayıcısı olarak konum alabilir. Örneğin Delors’a göre, “*Avrupa sosyal boyutu, bireyler ve teşebbüsler arasında adil ve mantıklı bir zeminde yeşerecek rekabete izin verir. Sosyal boyutu ihmal eden ortak piyasanın derinliğine yapılacak her müdahale, başarısız olmaya mahkûmdur.*”²⁸⁷ Dolayısıyla, bireyler ve teşebbüsler arasında yaşanacak her türlü rekabete karşın, bu rekabet neticesinde özellikle çalışan sınıfların, toplumun dezavantajlı kesimlerinin güvencelenmesine dair ulusüstü arenada da gösterilecek gayret, önem taşımaktadır.

D. REFAH DEVLETİNİN GELİŞİMİ

Sosyal haklar, sosyal politikalar ve sosyal vatandaşlık bağlamında organizasyonel bir model olarak düşünülebilecek refah devleti; kişilere ve beraberlerindeki yakınlarına minimum aylık garantisi tesis eden; olumsuz durumlarda kendileri için çöküşe neden olacak işsizlik, yaşlılık ve hastalık gibi yıkıcı sosyal sorun ve koşullarla baş edebilmelerini sağlayacak düzeyde onları destekleyen ve bunların sebep olduğu sosyal güvenlik sorununu azaltan; son olarak da,

²⁸³ Dericiler, s.120.

²⁸⁴ Bak. Bulut, s. 125.

²⁸⁵ Uygun, *Devlet Teorisi*, s. 541.

²⁸⁶ Bulut, s.124.

²⁸⁷ Aktaran Akbaş, s. 57.

toplumsal konumu veya sınıfından bağımsız şekilde tüm vatandaşlara üzerinde toplumca uzlaşmış sosyal hizmetlerden en uygun biçimde faydalanma imkânı sağlayan devlet yapılanmasıdır.²⁸⁸

Refah devleti “terimi”nin sıklıkla kullanılması 1950’li yılların sonrasına rastlar. Ayrıca, hem dayandığı prensipler hem elde ettiği boyutlar yönünden önemli bir gelişme sağlaması da bu yılların sonrasında mümkün olmuştur.²⁸⁹ Fakat terimin tarihçesi daha gerilere götürülebilir. Öyle ki terim (*etat-providence*) olarak Fransızca’da 1791 yılında kullanılmıştır.²⁹⁰ 19. Yüzyıl’ın sonlarına doğru Almanya’da *wohlfahrstaat*, Bismarck Almanyası’nda ise işçi sınıfı için sosyal güvenlik uygulamalarının ortaya çıkmasıyla beraber *sozialstaat* kavramı kullanılmıştır.²⁹¹ Özellikle, yakın öncesiyile birlikte 20. Yüzyıl’ın ikinci yarısından itibaren terim, daha ziyade egemenlerin, güçlenen çalışan sınıfların tepkisini yatıştırmak/bastırmak ve sosyal hayatı da denetim altında tutmak istemesinin bir neticesi olarak, bir formda ileri sürülmüştür. Zira bu momentin işaret ettiği konjonktürde çalışan sınıfların güçlenmelerine paralel biçimde politik ve sosyal hak taleplerini ileri sürmeleri ve bu hakları elde etmek için girişilen kitlesel mücadeleler, hem politik hem de iktisadi güçler için önemli bir tehdit olarak algılanmıştır.²⁹² Bu noktada, yukarıda sunduğumuz ve bir yandan fordist üretim tarzı neticesinde genişleyen üretim hacmine, diğer yandan da çalışan sınıfların ekonomik durumlarının konjonktürel/görel olarak gelişmesine işaret eden, aynı zamanda yine çalışan sınıfların sosyal hak mücadelelerini de içeren tarihsellik akılda tutulmalıdır. Zira güç ilişkileri yaklaşımını savunan Esping-Andersen’in de işaret ettiği üzere dönüşümün asıl aktörü toplumsal sınıflardır ve toplumsal sınıflar arasındaki çekişmenin toplumda reaksiyon yaratma gücü, refah devletinin rolüne işaret etmektedir.²⁹³ Toplumsal sınıflar arasındaki güç ilişkileri terminolojisinin akla getirdiği Marksist bakış açısı, refah devleti fikrini, kapitalizmin sorunlarına ve sınıf çatışmasına bağlar; ayrıca refah politikalarının amacını da çalışan sınıfların politik sistemle bütünleştirilmesini özel mülkiyete dokunmadan sağlamak olarak görür.²⁹⁴

Böylesi bir bağlama işaret eden İkinci Dünya Savaşı’nın ardından demokratik ve sosyal refah devletleri öne çıkmaya başlamıştır.²⁹⁵ Savaş sonrası devletin amacı iktisadi barış içinde

---

²⁸⁸ Asa Briggs’ten aktaran Peter Flora and Arnold J. Heidenheimer, “The Historical Core and Changing Boundaries of the Welfare State”, **The Development Of Welfare States in Europe and America**, Londra: Transaction, 1990, s. 29.

²⁸⁹ Meryem Koray, **Avrupa Toplum Modeli**, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2005, s. 181.

²⁹⁰ Pierre Rosanvallon, **Refah Devletinin Krizi**, Burcu Şahinli (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi, 2004, s. 119.

²⁹¹ Dericiler, s. 13.

²⁹² Koray, *Avrupa Toplum Modeli*, s. 181-182.

²⁹³ Gosta Esping-Andersen, **The Three Worlds Of Welfare Capitalism**, 1. Baskı, New Jersey: Princeton University Press, 1990, s. 16

²⁹⁴ Koray, *Avrupa Toplum Modeli*, s. 183.

²⁹⁵ Arzu Kurşun ve Cemil Rakıcı, “Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 2, 2016, s. 138.

sosyal refah ve ekonomiyi geliştirmek olacaktı.²⁹⁶ Keynezyen refah devleti anlayışının benimsendiği bu dönem de piyasanın asıl aktoru devlet olmuş, iktisadi kalkınma ortamı kamu harcamalarını karşılama konusunda kolaylık sağlamıştır.²⁹⁷ Bir diğer önemli husus da, Batı ülkelerinde refah devleti anlayışının devletin tüm vatandaşlarını kapsamasıyla ilgili İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası bir değişim göstermesi realitesidir. Fakat esas önemli olan İkinci Dünya Savaşı başlamadan oncedeki dönemle savaşın bitiminden sonraki dönemde sosyal politikalara ilişkin yaklaşımlarda ortaya çıkan gelişmelerdir.²⁹⁸ Refah devletleri, devletlerin sosyal hak tesisinin yoğun yaşandığı bir sosyal modeli tanımlamaktadır.²⁹⁹ Refah devleti modeli devletlerin iktisadi yaşamında ve politikalarının belirlenmesinde pozitif etki ile görünür olur.³⁰⁰ Örneğin sosyal refah fikrinin pratik yönlerinden biri, sosyal güvenlik ve yardım haklarını düzenlemesidir.³⁰¹

Yukarıda, sosyal politikaların, toplumsal olarak yaşayabilmenin hem etik boyutunu ortaya koyduğunu, hem de toplumsal yapıyı ahenkli bir biçimde bir arada tutmaya yaradığını belirtmiştik. Refah devleti bağlamında ele alındığında liberal yaklaşımlar, bu devlet modellerine, belirtilen etik ve pragmatik düzlemden bakar. Örneğin, gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi ve fırsat eşitliğinin temin edilmesi gibi konularda, toplumun faydasına olacağı düşünülen bir kısım müdahaleleri benimser.³⁰² Sosyal adalet düşüncesine dayanan bu müdahaleler bireylerin kendi imkanlarıyla ulaşamayacakları sı, elektrik, eğitim gibi kamu hizmetlerinden faydalanmasını sağlayacaktır.³⁰³ Temelinde sosyal hayata dair etik bir sorumluluğun mevcudiyeti fikrine dayanan bu yaklaşıma bir örnek olarak liberal fırsat eşitliği düşüncesi verilebilir. Liberal eşitlik düşüncesi, doğal durumun ortaya çıkardığı adaletsizliği aşmanın yordamını arar ve bu sebeple fırsat eşitliğini aşkın bir mekanizma ortaya koymaya ve bu mekanizmayı düzeltmeye çabalar.³⁰⁴ Boy­lelikle sosyal yaşantının her tabakasında benzer moral ve yetenek sahipleri için denk başarılar ve kültürel bir hayat mümkün olabilir. Örneğin Rawls'a göre, denk yetenek ve amaçlara sahip bireylerin beklentilerinin, onların içinde buldukları sosyal tabaka sebebiyle aşınmaması gerekir.³⁰⁵ Fırsat eşitliği kavramı bu kapsamda Rawls'a göre bireyler arasında eşit­sizlikleri ortadan kaldırmak için kritik bir araçtır;

²⁹⁶ Ayferi Göze, Sosyal Devlet Sistemi, s. 88.

²⁹⁷ İskender Gümüş, "Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci", **Journal of Political and Local Studies**, Vol: 1, Issue: 1, 2018, s. 57.

²⁹⁸ şenkal, *Sosyal Politika ve Sosyal Haklar*, s. 73.

²⁹⁹ Süleyman Özdemir, s. 140.

³⁰⁰ şenkal, *Sosyal Politika ve Sosyal Haklar*, s. 73

³⁰¹ Kurşun ve Rakıcı, s.142.

³⁰² Meryem Koray, *Avrupa Toplum Modeli*, s. 193.

³⁰³ Vecdi Aral, **Toplum ve Adaletli Yaşam**, İstanbul: Legal Yayıncılık, Aralık 2012, s. 250.

³⁰⁴ Yükselbaba, s.115.

³⁰⁵ Yükselbaba, s. 115.

ancak buna rağmen yeterli değildir.³⁰⁶ Bireylere eşit olanak fırsatı sunacak ve onları sosyal ve ekonomik bakımdan ezilmelerini engelleyecek koruyucu devlet yapısının oluşturulması adaletin bir gereğidir.³⁰⁷ Bu sebeple devletin, sosyal yaşam içindeki herkese eşit imkânlar tanıyacak eğitim sistemini kurgulaması, sosyal ayrımcılıklarla etkin şekilde mücadele etmesi, toplumun kalanından kopuşa sebep olacak ağır gelir adaletsizliği ve istihdam sorununu gidermesi, sağlık ve emeklilik halleri için sosyal güvenceler öngörmesi gibi düzenlemeler ihdas etmesi adildir.³⁰⁸

Yukarıda fırsat eşitliği üzerinden sunulan sosyal politika ve hak örnekleri, sosyal politika kapsamında benimsenen toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliklerin ortadan kaldırılması gibi bir amacı göstermektedir. Sosyo-ekonomik şartları gelişen bir toplulukta ise politik hakların kullanımında gelişme sağlanacağı ve politik vatandaşlığın da ilerlemesi kaçınılmazdır.³⁰⁹ Sosyal politika, aynı zamanda, sosyal uzlaşma ve entegrasyonu tesis ederek demokrasinin ilerlemesine hizmet etmekte, bunun yanı sıra, sisteme olan inancı sağlamak için başvurulan “konsensüs aracı” olmaktadır.³¹⁰ Diğer taraftan liberal devlet anlayışında sosyal adaletin sağlanması, toplumun huzur ve refahının tesis edilmesi demokrasinin ilerlemesiyle de paralellik arz edecektir.³¹¹ Sosyal politikaların temel fonksiyonu da bu ihtiyacı karşılamaya aracılık etmeleridir. Bireylere temel sosyal hizmetleri temin etmenin yanı sıra eğitim sistemini ve vergilendirmeyi kontrol edebilmeleri ulus devletlerin meşruiyet kazanım süreçlerinde oldukça önemli rol oynamıştır.³¹² Bu bağlamda düşünüldüğünde, sosyal hakların kabul görmesi ve pratiğe geçmesi refah devletlerinin meşruiyet tesisinde önemli rol oynar.³¹³

Refah devleti modelinin ulusal ölçekteki karşılıkları bu şekilde ortaya konulmuş olmaktadır. Ancak bunun, AB gibi ulusüstü bir ölçüğe dair anlamının neler olabileceği de tartışılmalıdır. Birlik sosyal politikaları, üye devlet yurttaşları lehine gelişkin hayat şartları ve iş koşulları tesis hedefleri doğrultusunda, işverenler ile işçiler bağlamında sosyal iletişimi arttırmak ile Birlik üyesi devletler arasında ilişkiyi, toplumsal düzlemde koordinasyonu ve entegrasyonu tesis etmek maksadıyla kurulmuştur.³¹⁴ Bu bağlamda AB'nin sosyal politika anlayışını ortaya koyan belgelerden biri olan Beyaz Kitap'ta da işgücü piyasası ve çalışma

---

³⁰⁶ John Rawls, **Bir Adalet Teorisi**, 1. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2014, s. 73.

³⁰⁷ Aral, s. 249.

³⁰⁸ Yükselbaba, s. 116.

³⁰⁹ Koray ve Topçuoğlu, *Sosyal Politika*, s. 102.

³¹⁰ Koray ve Topçuoğlu, *Sosyal Politika*, s. 102.

³¹¹ Göze, *Sosyal Devlet Sistemi*, s. 17-18.

³¹² Ateş, s. 35.

³¹³ Abdulkadir Şenkal, “Sosyal Politika ve Sosyal Vatandaşlık: Köleliten Sosyal Vatandaşlığa (Avrupa Birliği Sosyal Vatandaşlık Örneği)”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 50, 2005, s. 227.

³¹⁴ Semerci, s. 202.

şartları üzerinde durulduğu görülmektedir.³¹⁵ AB’de toplumsal güvenlik ve işgücü hedefleri Birlik üyesi devletlerarasında farklılaşmakla birlikte, iş yaşamı koşulları, takavütlük, gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi çabası, tıbbi hizmetler, yaşlılara yönelik bakım hizmetleri, sosyal yardımlar ve ayırmacılıkla mücadele alanlarında belirli standartları sağlamaktadır.³¹⁶ Dolayısıyla, AB ölçeğindeki yansımaları itibariyle refah devleti modelinin, sosyal haklar alanında ulusüstü bir siyasal örgütlenmeden kaynağını alan, bu sayede hem pekiştirilmiş, hem de üye devletlerin olası eksikliklerinin tamamlanması düşüncesinden hareketle geliştirilmeye müsait bir geleceğe işaret edebileceğinin altını çizebiliriz.

“Küresel Çağda Avrupa” adlı eserinde Anthony Giddens, Birlik’in müktesebatının yarattığı toplumsal dışlanmayı azaltmaya dair havada kalan değerlendirmelerin ilerisinde “sosyal adaleti” Lizbon konusunun merkezine almanın gerekliliğinin üzerine eğilmektedir.³¹⁷ Beyaz Kitap’ta sosyal politikalardan asıl sorumlu üye devletlerin olduğu, AB ise devletler arasında koordinasyon sağlayacaktır.³¹⁸ Pazarla ilgili hususlar ulusötesi tasarlanırken, sosyal politikaların ulusal alanla kısıtlı olarak tasarlanarak düşünülmesi sürdürülebilirlikten uzak bir politikadır.³¹⁹ Esasında Birlik, globalleşen dünyada edindiği sosyal politika tecrübeleri ve sosyal adaleti tesis etmeye yönelik ortak pratikleri sayesinde sosyal adaleti geri planda bırakmayan bir globalleşmenin ilk uygulayıcısı olmaya en yakın adaydır. Fakat bu durum benzer şekilde ulus-devletlerin önceliklerini sosyal politika konusunda kullanmaya ilişkin kararları gibi Birlik seviyesinde ve her üye devletçe benimsenmesi ve önem verilmesi gerekli bir konudur.³²⁰

Buna rağmen, Avrupa Birliği’nin, Avrupa işgücü ve sosyal politikalarıyla yalnız başına mücadele edemeyeceğini ve bu konuda bir başına sorumluluk yüklenemeyeceğini de belirtmek gerekmektedir. Üye ülkelerde sosyal hakların korunması ve piyasaların değişen koşullarına uyum göstermesi arasındaki farklılıklar kuşkusuz farklı çözüm yöntemleriyle karşılanmaktadır. Bu noktada AB’nin üye devletlerin refah politikalarını uyumlaştıran ve birleştiren çözümler üretmesigerekmektedir.³²¹ Zira Birlik’in yirmi sekiz üyesinin hepsi için müşterek ve hukuken üyeleri mecbur kılan bir toplumsal ajanda yaratamamıştır. Toplumsal politikalar, Birlik üyesi ülkelerin temel sorumluluğu olmakla birlikte; “yetki ikamesi” prensibine uyacak biçimde AB, yalnızca bir birlik programının etkin olacağı noktalarla ilgilenebilecektir. Günümüze

---

³¹⁵ Koray, *Avrupa Toplum Modeli*, s. 268.

³¹⁶ Semerci, s. 202.

³¹⁷ Semerci, s. 211.

³¹⁸ Koray, *Avrupa Toplum Modeli*, s. 268.

³¹⁹ Stephan Leibfried, “Social Policy: Left to Judges and the Markets?”, Helen Wallace vd. (der.), **The New European Union Series Policy Making in the EU** içinde, Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 244.

³²⁰ Semerci, s. 211.

³²¹ Koray, *Avrupa Toplum Modeli*, s. 388-389.

gelindiğinde de Birlik, yalnızca en düşük koşullar ve minimum hürriyetler üzerinde durmuştur. Haliyle, AB üyesi devletlerin, kıta toplumsal normatifleştirmelerinin ilerisinde normlar ve yönergeler ihdas etmeleri de mümkündür.³²²

E. TARIHSEL PERSPEKTİFTE AB’NİN SOSYAL BOYUTU

1. Genel Olarak

Avrupa Birliği gibi ulusüstü bir siyasal örgütlenme düzeyinde düşündüğümüzde ise ortak işgücü ve sosyal politika gereksinimi; Birlik’teki mevcut mali ve sosyal ayrışmaları ortadan kaldırma ve Birlik’in ortak pazar politikasının işleyişinden sağlanan faydaların tüm Birlik üyesi ülkeler ve üye ülke vatandaşları arasında paylaşımını sağlama amacı kapsamında ortaya çıkmıştır. Birlik’in sosyal politikalarının amacı, üye devletlere tabi olan tüm vatandaşların herhangi bir nedenle dışlanmadığı ve sağlıklı bir toplumsal yapıya işaret eden koşullarda, herkes için insana yaraşır bir hayat kalitesinin ve standardizasyonun sağlanmasıdır.³²³

Sosyal hakların anayasalarda yer aldığı ilk örnek ancak 1919 tarihli Weimar Anayasası’yla Almanya’da gerçekleşmiştir.³²⁴ Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasında kalan dönemde tüm parlamenter demokrasilerde çalışan sınıf için sigorta güvencesi sağlanması yasal zorunluluk hale gelmiş, 20. Yüzyıl’ın ortasından sonra ise bu alandaki fark tüm Avrupa genelinde kapanmış ve artık bu aşamanın ardından refah devleti kavramının günümüzdeki anlamı ve kapsamını taşıyabilecek doğrultuda bir gelişme sürecine girdiği görülmüştür.³²⁵

Avrupa Ortak Pazarı’nı kuran Roma Antlaşması³²⁶’nın (1957), sosyal haklara ilişkin düzenlemeleri oldukça kısıtlıdır. Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET), sosyal politikaların hedeflerini belirlemek yerine ithal mallar için ortak bir tarife, ortak tarım, ticaret ve ulaşım politikalarının belirlendiği bir içeriğe sahipti.³²⁷ Roma Antlaşması Birlik üyesi ülkelerin piyasalarının genişletilmesi ve rekabet kabiliyetlerinin artırılmasıyla çalışma hayatı şartlarının geliştirileceği ve yaşam standartlarının da yükseleceği prensiplerini barındırmaktaydı. Piyasaların bütünleşmesine ilişkin olumlu yönde bir bakış hâkimdi ve bu bütünleşmenin çalışanlar yönünden ortaya çıkarabileceği problemler ve konuyla ilgili sosyal politika tavsiyeleri öncelikli konular arasında bulunmamaktaydı.³²⁸ Bu sebeple sosyal politikalarda

³²² Semerci, s. 203.

³²³ Ercan Yaşar ve Emre Özcan, “Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikaları”, Ümit Güner (ed.), **Ekonominin AB’si**, içinde (311-357), İstanbul: Ekin Yayıncılık, 2008, s. 311.

³²⁴ Colin Storer, **Weimar Cumhuriyeti’nin Kısa Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 17.

³²⁵ Koray, *Avrupa Toplum Modeli*, s. 182.

³²⁶ **1957 tarihli Roma Antlaşması**, https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2019)

³²⁷ John McCormick, *Avrupa Birliği’ni Anlamak*, 2. Baskı, Ankara: BB101 Yayınları, 2018, s. 113.

³²⁸ Mehmet Hakan Keskin, **Mitos’tan Lizbon’a Avrupa Birliği El Kitabı**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 69.

hedefler belirlenememiş, bunun yerine koordinasyon teşviki öne çıkarılmıştır. Sosyal sorunlarla ilgili sadece on iki maddelik düzenlemenin bulunduğu Antlaşma'da piyasaların rekabet kabiliyetinin yükseltilmesi amaçlandığından işgücü piyasası ile ilgili fırsatlarını maksimize etme hedefiyle günümüzde de varlığını devam ettiren Avrupa Sosyal Fonu (ESF) teşkilatlandırılmıştır.³²⁹ Avrupa Sosyal Fonu kurulmasına karşın Konseyin karar yeter sayısı oybirliği prensibine³³⁰ dayandığından ötürü takip eden yıllarda önemli gelişmeler sağlanamamıştır. Roma Antlaşmasını izleyen birkaç yıllık dönemde toplumsal politikalar, entegrasyon sürecinin ana ajandasında yer bulamamıştır.

Her ne kadar bahsedilen dönemlerde atılımlar sekteye uğramış olsa da bölgesel düzeyli girişimler arasında şüphesiz en etkilisi ve derini Avrupa Birliği'nce gerçekleştirilen düzenlemelerdir. Bunun yanında Birlik, zayıf yönleri de olan ve üye devletler arasında tam bir entegrasyonun henüz sağlanamadığı bir sosyal politika sistemine sahiptir. Bu politika alanı süreç içerisinde inişli çıkışlı bir grafik çizmiş, erken dönemlerde sadece iktisadi entegrasyonu gerçekleştirmek için gereken alanlarla kısıtlıyken,³³¹ yenyüzyılın başlarına doğru AB'nin liberal iktisadi entegrasyon sürecinin sebep olduğu işsizlik, gelir adaletsizliği ve sosyal dışlanmayla mücadelede bağlayıcılığı bulunmayan tedbirlerin alınmasını amaçlayan bir politika anlayışına doğru gelişmiştir.³³²

Kıtanın entegrasyon süreci, temelinde “sosyal” merkezli olmayan “ekonomik” merkeze dayanan şekilde ortaya çıkmıştır. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT-1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET-1957) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'ndan (AAET-1957) meydana gelen Avrupa Topluluklarının entegrasyonun ilk yıllarında, kapsam olarak ekonomik temellere dayanmaktaydı.³³³ Siyasi entegrasyonun temellerinin iktisadi entegrasyonla atılmasını temel nedeni ise bütünlüğün zamanla kırılmaz biçimde siyasi ve toplumsal alana yayılacağına olan inançtı.³³⁴ İktisadi entegrasyon öncelikli amaç olmasına rağmen, Avrupa'nın entegrasyonunun tarihsel arka planında da toplumsal konular ve endişeler daima bulunmuştur. Her ne kadar erken dönemlerde sosyal düzenlemeler yetersiz kalsa da, 70'li yılların ardından ivme kazanmış, Maastricht Antlaşması sonrası gün yüzüne çıkmaya başlamış, Amsterdam Antlaşması'nın ardından da güçlenmiştir.³³⁵

---

³²⁹ Semerci, s. 203.

³³⁰ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 218.

³³¹ Keskin, s. 282.

³³² Erol Turan, “Avrupa Sosyal Modeli ve Türkiye'deki Sosyal Politikaların Tarihsel Bağlamda Karşılaştırmalı Analizi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:11, Yıl: 2016, s.2.

³³³ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 89.

³³⁴ Jean-Luc Mathieu, **Avrupa Birliği**, İsmail Yerguz (çev.), Ankara: Dost Yayınları, 2006, s. 11 vd.

³³⁵ Aziz Çelik, “Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Gelişimi, Kapsamı Ve Türkiye'nin Uyum Süreci-1”, **Sendikal Notlar Dergisi**, Sayı 24, 2004, s.33.

Avrupa Sosyal Politikalarının ilk evresi olarak değerlendirilen kuruluştan, 70’li yılların başlarına kadarki evrede, sosyal politikalar yalnız başına ayrı bir politika geliştirme alanı olarak değerlendirilmemiş, özel olarak iktisat politikalarının bir bölümü olarak ele alınmıştır.³³⁶ 80’li yılların ortasından itibaren ise, sosyal politikalar olmadan, işçi sınıfının ve diğer sosyal sınıfların katılımı olmaksızın, iktisadi entegrasyonun arzulanan neticeyi sağlayamayacağı düşüncesi ön plana taşınmıştır.³³⁷

Birliğin Avrupa sosyal politikalarına dair ilgisi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde refahın ilerletilmesi ve çalışma koşulları ile alım gücünün düşmesini önlemek ile çalışan oranını arttırmak yönünde kurgulanmıştır.³³⁸

1957 tarihli Roma Antlaşması’nda ise, sosyal politikalara dair detaylı ve geniş bir muhtevaya sahip olmamakla beraber 12 maddede (117-128) sosyal politikalara ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır.³³⁹ 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı vasıtasıyla adaletli, güvenli, sağlık kurallarına uygun çalışma şartları hakkı, ücret adaletinin sağlanması ve sendikalaşma hürriyeti, toplu sözleşme hürriyeti, kadınların, bakım ve eğitim çağındaki çocukların ve gençlerin lehine savunma mekanizmalarının arttırılması ve toplumsal güvence hakları başta olmak üzere birçok konu ele alınmıştır (Avrupa Sosyal Şartı, 393-400).³⁴⁰ 1969 tarihinde gerçekleşen Konsey Toplantısı’nda ilk kez topluluk seviyesinde sosyal politika belirlenmesi düşüncesi ifade bulmuş ve onay almıştır. 1972 tarihinde toplanan Paris Zirvesi’nde bir “sosyal eylem planı” kurgulanması planlanmıştır. Bu doğrultuda 1974 yılında duyurulan Sosyal Eylem Planıyla göçmen işçilerin çalışma şartlarının geliştirilmesi, tam istihdamın hedeflenmesi, çalışanların işletme içerisinde kazanılmış haklarının korunması, cinsiyetler arası iş hayatında fırsat eşitliği sağlanması,³⁴¹ toplu işçi çıkarmalara yönelik işçilerin korunmasının sağlanması ve işçilerin yönetimde söz sahibi olması hususunda amaçlar benimsenmiştir.³⁴²

Tek Avrupa Senedi’nde (1986) iş sağlığı ve güvenliği, toplumsal sınıflarla iletişim ile iktisadi ve toplumsal uyumlaşma konularında tavsiyeler bulunmaktadır. 1988 yılında da (1961’de Torino şehrinde akdedilen) Avrupa Sosyal Şartı’na ek protokol imzalanmıştır.³⁴³ Bahsedilen Protokol’de iktisadi ve sosyal entegrasyon hedefi belirlenmiştir. Sosyal politikalarla ilgili hükümleri bulunduran bir Birlik hukukunun zaruri hale getirilmesi konusunda mutabakat

---

³³⁶ Turan, s. 3.

³³⁷ Çelik, s. 34-35.

³³⁸ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 453.

³³⁹ Zeki Parlak ve Mustafa Aykaç, “AB Sosyal Politikası: Refah Devletinden Avrupa Sosyal Modeline”, **Avrupa Birliği Üzerine Yazılar**, Turgay Berksoy ve A. Kadir Işık (ed.), Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 2004, s. 324.

³⁴⁰ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 455.

³⁴¹ McCormick, *Avrupa Birliği’ni Anlamak*, 307.

³⁴² Çelik, s. 34.

³⁴³ Seyhan Erdoğan, “Avrupa Birliği ve Sosyal Politika”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 245, 2005, s. 35.

sağlanmıştır.³⁴⁴ Maastricht Antlaşması'nda (1992) Avrupa Sosyal Şartı'nda ele alınan hedeflerin yanında işgücü koşullarının, hayat ve çalışma koşullarının geliştirilmesi, daha gelişkin bir sosyal koruma mekanizması, sınıflarla diyalog, insan kaynaklarına yönelik koşulların geliştirilmesi hususlarında düzenlemeler yapılmıştır.³⁴⁵

2. Maastricht Antlaşması Öncesi Dönem

AET'nin erken dönemlerinde her ne kadar kruucu altı devlet arasındaki ekonomik ve sosyal seviyeler yakın durumda bulunsada 70'li ve 80'li yıllarda Birliğe katılan İrlanda, Yunanistan, Portekiz ve İspanya bu durumu bozmuştur.³⁴⁶ 70'li yılların erken dönemine eşlik eden işçi sınıfı tepkileriyle ve yükselen sınai gerginliklerle beraber eski politikalar terk edilerek daha yoğun müdahale öngören bir sosyal politika yaklaşımını zorunlu kılmaktaydı.³⁴⁷ Tam istihdam, gelişmiş yaşam ve çalışma koşulları ve daha sonra 1975 tarihli Eşit Ödeme Direktifi ve 1976 tarihli Eşit Muamele Direktifinde de görüleceği gibi cinsiyet eşitliği³⁴⁸ gibi hedefler koyan³⁴⁹ ilk sosyal eylem planı olan³⁵⁰ 1974 tarihli Sosyal Eylem Planı³⁵¹'nin (SEP) art alanında, 1972 tarihli Topluluk Paris Zirvesi yer almaktadır. Toplantının netice metninde, iktisadi birlik kurmakta sosyal konuların iktisat atılımlarına eş düzeyde önemli bulunduğu belirtilmiş ve böylelikle müşterek ve bağımsız bir kıta sosyal politikası ortaya çıkmaya başlamıştır³⁵² ve böylelikle Konseyin değerlendirmelerin bir cevap niteliğinde Topluluğun yürütme organı durumundaki Komisyonca 1974 yılında Sosyal Eylem Planı yayımlanmıştır.

Birliğin sosyal politikalarının ilk görünümü olan SEP neticesinde, her ne kadar plan hakkında görüş birliği sağlanmış ve sosyal politikalara aktarılan kaynak arttırılmış ve uzun vadeli işsizlikle mücadele için gençlerin eğitimine önem verilmiş olsa da birkaç sebepten ötürü Plan'ın hedefleri gereği gibi ifa edilememiştir.³⁵³ Bu sebeplerden en önemli olanları, sosyal politikaların tüm kademelerinde veto yetkisini kullanmış olan Britanya'nın AB'nin toplumsal

³⁴⁴ Berrin Ceylan Ataman, "Avrupa Birliği Sosyal Politikası, Avrupa Sosyal Fonu ve Sosyal Diyalog", Eurochamber Projesi, 2009, www.etcf.org.tr/EN/doc/kasim_2009_etcf/.../Berrin%20Ataman.ppt (Erişim tarihi: 03.05.2019).

³⁴⁵ Turan, s. 3.

³⁴⁶ McCormick, *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, s. 285.

³⁴⁷ Çelik, s. 34.

³⁴⁸ 1975 tarihli Eşit Ödeme Direktifi ve 1976 tarihli Eşit Muamele Direktifi gibi düzenlemelerle bu politikalar desteklenmek istenmiştir. Bak. McCormick, *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, s. 307, 308.

³⁴⁹ Yonca Saka, "Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Gelişimi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Sosyal Politikasına Uyumu", (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği Uzmanlığı Yeterlik Tezi, 2010), s. 20.

³⁵⁰ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 454.

³⁵¹ The 1974 Social Action Plan

³⁵² Saka, s. 19, 20.

³⁵³ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 454.

politikalarına mesafeli duruşu ve 70’li yılların ortalarında başlayan ve küresel piyasalarda ciddi bir krize sebep olan “Petrol Krizi”dir.³⁵⁴

SEP’in ortaya çıkmasını takip eden 80’li yıllar, iktisat politikalarında Keynes’i merkez alan korumacı anlayışın bırakılıp yerini devletin asgari müdahalesine ve pazar serbestisi şartlarıyla biçimlenen bir ekonomi politikası ve mali model olan neo-liberal politikalara bıraktığı dönemdir. 1983-84 yıllarından sonra tüm üye ülkeler ulusal korumacı mali stratejilerini terk ederek daha serbest ve açık mali politikaları izlemeye başlamışlardır.³⁵⁵ Bu kapsamda, sosyal politikalarda da hem ulus-devletlerde hem de uluslararası organizasyonlarda değişim ortaya çıkmış, devlet sosyal politikaların tek etkin aktörü olmayı bırakarak, çalışan sınıfın ve diğer sosyal grupların işbirliğine dayanan yeni bir anlayışa bırakmıştır.³⁵⁶ Bu gelişmelere uyumlu olarak coğrafi genişlemesini de devam ettiren Birlik’te, 80’li yıllarda Yunanistan Portekiz ve İspanya’nın üyeliğe kabulüyle birlikte “sosyal damping” tedirginliği hissedilmeye başlamıştır. Bu yıllarda Avrupa sosyal alanı fikri ilk defa Fransa cumhurbaşkanı François Mitterand tarafından ortaya atılmış ve daha sonra Jacques Delors tarafından, 1985 yılında Komisyon Başkanı olma sıfatıyla desteklenmiştir.³⁵⁷

Sosyal politikaların Birlik için ortak politika alanı olmaması sebebiyle üye devletler arasında ayrışan pratikleri birbirine benzeştirmek için somut ve kararlı adımlar atılmaya başlatılmış,³⁵⁸ 1986 yılında Birlik üyesi devletlerce akdedilen ve 1987 yılı başında yürürlüğe konan Avrupa Tek Senedi (ATS), Roma Antlaşması’na yenilikler sağlamış ve ticari ürünlerin, bireylerin, işgücünün ve mali likitidenin dolaşım serbestisini kapsayan ortak Pazar yönünde süreci hızlandıran ve yığılmaları önleyen (paranın hizmetlerin ve işletmelerin AB içerisinde en düşük işçi ücretlerinin ve sosyal güvenlik maliyetlerinin olduğu bölgelerde toplanması) bir misyonu üstlenmiştir.³⁵⁹ ATS, kıta genelinde sosyal gruplar arası iletişimin arttırılmasını ve Birlik’in ortaya konulabilmiş bir sosyal politikasının oluşmasına vergilerin uyumlulaştırılması ve kişilerin serbest dolaşımı gibi uzlaşması zor alanlarda uzlaşma sağlayarak ön ayak olmuştur.³⁶⁰ Bu gelişmelerle, asgari ücret politikası, sosyal güvenlik önlemleri, iş sağlığı ve iş güvenliği hususlarında müşterek düzenlemelere gidilmesi istekleri de yoğun biçimde gündeme gelmiştir.³⁶¹ Tek Senet, karar mekanizmasında ise kıta düzeyine yönelen gelişimini organize

---

³⁵⁴ Çelik, s. 34.

³⁵⁵ Robert Geyer, **Exploring European Social Policy**, 1. Baskı, Cambridge: Polity Press, 2000, s. 41.

³⁵⁶ Saka, s. 21.

³⁵⁷ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 454.

³⁵⁸ Ataman, s. 12.

³⁵⁹ Saka, s. 23.

³⁶⁰ Keskin, s. 96.

³⁶¹ Aziz Çelik, **AB Sosyal Politikası Uyum sürecinin Uyumsuz Alanı**, 1. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006, s. 97.

etmiş, diğer taraftan Parlamentonun (AP) gücü yükseltilirken,³⁶² ek olarak oy birliği şartının toplumsal politikaların da içinde bulunduğu belli konularda basit çoğunluğu aşan pratiklere geçiş sağlanmıştır.³⁶³ Böylelikle ATS'yle, Britanya iktidarının Birlik'in toplumsal siyaset atılımlarının genişlemesine mani olucu tavrının önüne geçilmiş ve ortak sosyal politikaların önündeki engeller kalkmaya başlamıştır.³⁶⁴ Ancak Komisyon üye devletlerin ilgisini bu yöne çekmeye çalışsa ve Britanya hükümetinin tutumu törpülenmiş olsa dahi resesyonun devam ediyor olması daha fazla siyasal direnci beraberinde getirmiştir.³⁶⁵ Sosyal şartlardaki büyük ayrımlar ve toplumsal konularda üye ülkeler arasındaki ayrışmaları göz önüne çıkaran ideolojik ve kültürel tavırlar da, Birlik'in klasik alanda sosyal politikalarda etkili adımlar atmasını zorlaştırmıştır.³⁶⁶

İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı üzerine Delors tarafından ortak pazarın toplumsal sonuçlarına daha fazla dikkat çekebilmek amacıyla çalışılmaya başlanmıştır. Ancak Batı Almanya'da Helmut Kohl hükümeti ile Yunanistan ve İspanya'da bulunan sosyalist hükümetlerce desteklense de Sosyal Şart Britanya Başbakanı Margaret Thatcher tarafından kesin olarak reddedilmekteydi. Thatcher'a göre çalışma koşulları ve sosyal imkânların Birlik düzeyinde belirlenmesi çok uygunsuzdu.³⁶⁷ Ancak Britanya'nın tutumuna rağmen diğer 11 üye ülke 1989 Strasbourg toplantısında Sosyal Şartı yürürlüğe koymuş ve metni Tek Avrupa Senedi'nin toplumsal boyutu olarak tanımlamıştır. Hukuksal açıdan emrediciliği tam manasıyla bulunmamakla beraber Birlik tarafından güvence altına alınması planlanan bir kısım hakları belirlemekteydi.³⁶⁸ Daha sonraki tarihlerde Maastricht Antlaşması'nın ek Protokolü ile Sosyal Şart'ın AB'nin normatif düzenlemeleri arasında sayılması hakkında mutabakata varılmıştır.³⁶⁹ Sosyal Şart, tür olarak niyet açıklaması vasfında ve hukuksal yönden bağlayıcı sayılmasa da, Komisyonun yeni önlemler almak maksadıyla neredeyse elli tavsiye bulunduran bir eylem planı kurgulamasına ön ayak olarak önemli politik sonuçlar ortaya çıkarmış; özellikle de iş sağlığı ve güvenliği konusunda önemli atılımlar kaydedilmesini sağlamıştır.³⁷⁰

Bu Şart'ın asıl ehemmiyeti, ilk kez toplumsal yardımları ve toplumsal güvenliği bir hürriyet kapsamında tanımlamasıdır. Ayrıca yaşlılar insanlar ve çocuklarla ilgili güvenceleri

---

³⁶² McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 116.

³⁶³ Akbaş, s. 56.

³⁶⁴ Çelik, s. 97.

³⁶⁵ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 455.

³⁶⁶ Frank McDonald, "The European Union and Employment Relationships", *European Business Review*, Vol. 12, Issue: 4, Bingley: Emerald Group Publishing, 2000, s. 208.

³⁶⁷ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 454, 455.

³⁶⁸ Erdoğan, s. 22.

³⁶⁹ Meryem Koray, *Küreselleşme Süreci ve Ulus Devlet Ekonomi Siyaset Tartışmaları*, YTÜ Stratejik Araştırma Yayınları, İstanbul, Haziran 2000, s. 87.

³⁷⁰ Akbaş, s. 60, 61.

tartışma sahasına taşınması da önemli katkılarındanır.³⁷¹ Hukuksal olarak bağlayıcılığı bulunmayan Sosyal Şart, Komisyon'a yeni önlemleri için tavsiyeler barındıran Sosyal Eylem Programı'nın ilettilmesine ilham kaynağı olması açısından gerçek anlamda kritik politik neticeler doğurmuştur.³⁷²

3. Maastricht Antlaşması Sonrası Dönem

Avrupa Birliği'ni hukuksal açıdan kuran ve isimlendiren aynı zamanda 1950'lerden günümüze AB bütünleşme sürecinde zirveye erişilen nokta olarak da değerlendirilen³⁷³ Maastricht Antlaşması veya formel ismiyle AB Antlaşması³⁷⁴, 1 Kasım 1993 tarihinde hukuken yürürlüğe konarak Birlikte iktisadi ve mali entegrasyonun yanında politik entegrasyonun da amaçlandığını deklare etmiş³⁷⁵ ve Birlik'in kurumsal yapısını da üç sütunlu yapıya getirerek değiştirmiştir.³⁷⁶ Maastricht Antlaşması'nın imza sürecindeki hükümetler arası gerçekleşen konferanslarda Komisyon, sosyal politikaları derinleştirmek, genişletmekten ve sosyal politika alanında karar alma yöntemini nitelikli oy çokluğu olarak belirlemekten yana tavır alınsa da³⁷⁷ Britanya'daki John Major hükümetince Sosyal Şart'ın Avrupa Birliği Antlaşması'nın içerisinde yer almasına engel olunmuş ve belge Antlaşma'ya ancak bir protokol olarak eklenebilmiştir.³⁷⁸

Avrupa Birliği Antlaşması, sosyal politikalar üzerine tam olarak net bir çizgi çizmemekle beraber, Birlik düzeyinde akdi temelli hukuk kuralları konulmasını kurumsallaştırmış ve bunun yanında nitelikli oy çokluğu prensibiyle³⁷⁹ kabul edilmesi mümkün olacak sosyal politikaları genişletmiş olmasından dolayı, Avrupa Birliği sosyal politikalarının gelişiminde kritik bir kilometre taşı olarak tanımlanabilir.³⁸⁰ Ancak bunun karşısında bir görüşle McCormick'in aktardığı şekilde Ward ve Guild, Maastricht Antlaşması ile sağlanan hakları “pratik yararı sınırlı olan hoş bir dokunuş” ve insanlara “daha önce sahip olmadıkları hiçbir hakkı vermeyen beyaz kâğıt üzerindeki birkaç süslü kelime” olarak tanımlamışlardır.³⁸¹

Avrupa entegrasyonunu daha ileri seviyeye taşımayı, iktisadi ve mali birlik aracılığıyla siyasi birliğe geçmeyi hedefleyen, esasında ve öncelikli olarak “sosyal” içerik bulandırmayan

---

³⁷¹ Semerci, s. 205.

³⁷² Serap Palaz, “Avrupa Birliği Sosyal Politikası”, **Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye**, Muhsin Kar ve Harun Arıkan (ed.), İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 303.

³⁷³ Keskin, s. 97.

³⁷⁴ The Maastricht Treaty, <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

³⁷⁵ Saka, s. 29.

³⁷⁶ Keskin, s. 188.

³⁷⁷ John T. Addison, “In the Beginning, There Was Social Policy: Developments in Social Policy in the European Union from 1972 through 2008”, **The Rimini Center for Economic Analysis**, Vol. 9, No. 1, 2008, s. 5.

³⁷⁸ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 455.

³⁷⁹ Keskin, s. 136.

³⁸⁰ Mesut Gülmez, **Avrupa Birliğinde Sosyal Politika**, Ankara: Türkiye-AB Sendikal Komisyonu, 2003, s. 207.

³⁸¹ Ward ve Guild'in görüşleri için bak. McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 58.

ancak daha erken tarihli metinlere kıyasla sosyal konulara daha fazla vurguda bulunduğu iddia edilen³⁸² AB Antlaşması, ATS gibi Roma Antlaşmalarına nispi güncellemeler getirmiş ve Birlik'in sosyal hedefler listesini genişletip derinleştirmiştir.³⁸³ Maastricht Antlaşması ile sosyal politikalarda arzu edilen sıçrayış yakalanamamış olsa da, ayakları yere daha iyi basan ve aşkın rekabet gücüne sahip bir AB ile mali konular ile toplumsal konular etkileşiminde bir takım yeni mekanizmaları istemeyi mümkün kılacak pek çok gelişmeyi hayata geçirmiştir.³⁸⁴ Toplumsal konulara dair endişeler Antlaşma'nın daha başlarında ortaya çıkmıştır.³⁸⁵

Roma Antlaşması'nın "Sosyal Politika" başlığını taşıyan üçüncü bölümünün başlığı, Avrupa Birliği Antlaşması'yla, "Sosyal Politika, Eğitim, Mesleksel Eğitim ve Gençlik" olarak değiştirilmiştir.³⁸⁶ 1993 tarihinde hukuken hayata geçirilen Maastricht Antlaşmasıyla iş sağlığı ve güvenliğine ek olarak, istihdam koşulları, çalışanların çalışma koşulları hakkında aydınlatılması ve bilgi alma hakkı, pazara dair imkânlar, çalışma yaşamında cinsiyetler arası eşit davranılma konusu, istihdam piyasası dışında kalan bireylerin uyumu konularında,³⁸⁷ müktesebatın onaylanmasında oy birliği yerine nitelikli oy çokluğu sistemi geçilmiştir.³⁸⁸

Maastricht Antlaşması döneminde, Sosyal Politika Antlaşması bir kısım sosyal amaçlar öngörmüştür. Bunlar istihdamı arttırmak, hayat şartlarında ve çalışma koşullarındaki aksaklıkları giderme, yeterli sosyal güvence, sınıflar arası iletişimi sağlama, sosyal dışlama ile mücadele ilkesiyle daima ve etkin işgücüne katılım seviyesi için insan gücünü artırma problemleri toplumsal amaçlar biçiminde kararlaştırılmış, bahsi geçen konularda farklılaşan milli pratikleri ve AB iktisadının gücünü devam ettirmeyi hedefleyerek, gerekli tedbirlerin alınması amaçlanmıştır.³⁸⁹ Bu konudaki kısıtlama ayrışan milli pratikler yani türülük ve rekabet gücünün devam ettirilmesidir (m. 136/2).³⁹⁰

Maastricht Antlaşması'nın ardından, Birlik'in yeni sosyal politikası, "sosyal" ve "ekonomi" terimlerinin yanında, "sosyal" ve "vatandaşlık" terimleri bağlamında da etkileşim sağlayarak, ulusal piyasanın, "vatandaşlık alanı" olmadan mümkün olamayacağını ve bu vatandaşlık sahasının da kıta sosyal sahası kurulmasıyla imkânlı kılınacağı belirlenmiştir.³⁹¹ Ancak Maastricht Antlaşması'nda yerine konulabilirlik ilkesi kapsamında, Birlik üyesi

³⁸² Ayhan Gençler ve Hasan Şenocak, "1951'den 2009'a Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Gelişimine Panoramik Bakış", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2009, Cilt 11, Sayı 1 (181-233), s. 184.

³⁸³ Akbaş, s. 67.

³⁸⁴ McCormick, *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, s. 126, 127.

³⁸⁵ Akbaş, s. 67.

³⁸⁶ Gülmez, *Avrupa Birliğinde Sosyal Politika*, s. 210.

³⁸⁷ Ayhan Gençler ve Hasan Şenocak, s. 205 vd.

³⁸⁸ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 7. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2005, s. 468.

³⁸⁹ Keskin, s. 99.

³⁹⁰ Karluk, s. 427.

³⁹¹ Gülmez, *Avrupa Birliğinde Sosyal Politika*, s 220, 221.

devletlerin milli hürriyetlerini ihlal edebilecek geniş toplumsal ajanda oluşturmaktaki çekingenliklerinin sürüyor olduğu görülmekteydi.³⁹²

Maastricht Antlaşması'nın ardından sosyal politikaların biçimlenmesi üye ülkeler için hukuken daha emredici özellik edinmiş bulunsa da henüz yetecek düzeylere ulaşamamıştı. Bahsedilen yönde Yeşil ve Beyaz Kitaplar yayımlanmıştır.³⁹³ 1993 yılı Kasım ayında yayımlanan Yeşil Kitap Birlik'in geleceğine dair problemlere işaret ederek alakalı kesimleri bu problemlerin çözümüne katkıda bulunabilecek fikir paylaşımına ve öneri geliştirmeye çağırılmaktadır.³⁹⁴ Yeşil Kitap'ta, istihdam oranının artırılması, üretim imkanlarını ve kalitesini artırılması, uyum ve toplumsal dayanışmanın desteklenmesi, sosyal dışlanma ve gelir adaletsizlikleriyle mücadele, ortak pazarın oluşturulması ve serbest dolaşımın tesis edilmesi, cinsiyet eşitliği, sınıflar arası diyalogun artırılması, sosyal ve iktisadi uyum hususları üzerinde çalışılmıştır.³⁹⁵

Avrupa Sosyal Politikası hakkında hükümler içeren Yeşil Kitap, Birlik Müktesebatını ve üzerinde daha çok çalışılması gerekli konuları belirleyerek Birlik'teki sosyal politikaların kapsamlı bir özeti oluşturmuş ve kurumlar ve sosyal gruplar Birlik'in toplumsal ajandasının daha ileriki kademesi üzerinde çalışmakta Komisyon'a destek vermeleri amacıyla devet edilmişlerdir.³⁹⁶ Yeşil Kitap, iş gücü pazarı, sosyal güvence ve dışlama, imkân eşitliliğiyle eğitim hususlarında Birlik üyesi ülkeler ile toplumsal sınıflar nezdinde benimsenebilir kriterleri ve amaçları, Birlik'in yetkileri kapsamındaki geniş bir katalogtaki konuları yineleyerek belirlemiştir.³⁹⁷

Ancak Yeşil Kitap, Beyaz Kitap gibi büyük bir etkiyi barındırmakla beraber; Beyaz Kitap gibi zorlayıcı bir niteliği bulunmamaktaydı.³⁹⁸ 1994 yılı Temmuz ayında yayımlanan Beyaz Kitap, Yeşil Kitap'a bir cevap vasfındadır. Beyaz Kitap'ta, Birlik seviyesinde sosyal politikaların geleceğini öngören somut politika tavsiyeleri bulunmaktadır. İktisadi genişleme, rekabet gücüyle istihdam hususlarını barındıran Beyaz Kitap birincilliğin iş gücü konusuna atfedilmesini gerekli olduğunu ileri sürmüştür. İşbu kapsamda, tavsiye edilen politikalar uzun

---

³⁹² Linda Hantrais, **Social Policy In The European Union**, 3. Baskı, Londra: Palgrave MacMillan, 2007, s. 12-13.

³⁹³ Ayhan Gençler ve Hasan Şenocak, s. 207.

³⁹⁴ Ceylan Ataman, s. 12.

³⁹⁵ Mehmet Rauf Kesici ve A. Selamoğlu, "Genel Hatlarıyla Avrupa İstihdam Stratejisi ve Geçirdiği Dönüşüm", **İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 2, 2005, s. 29, 30.

³⁹⁶ Ayhan Gençler ve Hasan Şenocak, s. 207.

³⁹⁷ Hantrais, s. 12, 13.

³⁹⁸ Mustafa Aykaç, **Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Muğlak Geçmiş ve Tartışmalı Gelecek**, Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri, Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak (ed.), İstanbul: Elif Kitabevi, 2002, s. 490.

vadeli istihdam sağlayan ekonomi politikaları ve iş gücü piyasasındaki yapısal sorunları çözümlenmeye yönelik etkin iş gücü piyasası politikalarıdır.³⁹⁹

Detaylı politika hedefleri ve yönergeleriyle on senelik dönemde Avrupa sosyal politikalarının yol haritasını çizen⁴⁰⁰ Beyaz Kitap, ortak bir takım değer yargıları üzerine inşa edilmiş, iktisadi ve toplumsal süreci birlikte yürütmesi gerektiği üzerinde fikir birliği kurulmuş; Avrupa Sosyal Modelini ilerletmekle birlikte daim kılmayı hedeflemiştir.⁴⁰¹ Giriş bölümünde; sosyal politikalar gelişim sürecini ilerletmekte rol alması gerektiği ve bunu geçmiş kazanımların üzerine kurarak ve geleceğe ilişkin yeni tavsiyeleri kurgulayarak yapması gerektiği belirtilmiştir. Böylelikle Avrupa halkları, iktisadi esenlik, toplumsal uyum ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonrası evrede ortaya çıkmış olan gelişkin yaşam standardının benzersiz karışımından yararlanabileceklerdir.⁴⁰²

Takip eden dönemde Britanya'da John Major hükümeti tarafından Maastricht Antlaşmasına dâhil edilmesi engellenen ve ancak Maastricht Antlaşmasının sonuna "Sosyal Bölüm" adıyla eklenebilen hükümler Tony Blair Hükümeti tarafından kabul edilerek Amsterdam Antlaşması'na dâhil edilmiş⁴⁰³ ve bu yolla hükümetler tek bir çatıda toplanarak bütün sosyal politikaları da içeren bir antlaşmada birleşebilmiştir.⁴⁰⁴ Böylelikle sosyal politikaların hem Birlik ve hem de üye ülkelerin ortak sorumluluğu olduğu teyit edilmiştir. Bir diğer önemli değişiklik Antlaşmanın "istihdam" başlığını taşıyan bir bölüm içeriyor olması ve her ne kadar salahiyyet üye devletlere bırakılmış olsa da, üye devletleri koordineli bir politika alanı haline getirmeyi öngörmektedir.⁴⁰⁵ Nitekim 16-17 Haziran 1997 tarihli Amsterdam Zirvesi'nde işgücüne münferit bölüm açılmış ve istihdam hakkında müşterek planın uygulanmaya konması kararlaştırılmıştır.⁴⁰⁶ Böylelikle, Avrupa İstihdam Stratejisiyle Birlik düzeyinde müşterek politikanın Birlik üyesi devletlerle bereaber hayata geçirilmeye başlanması Amsterdam Antlaşması ile mümkün olmuştur. Birlik'in sosyal politikaları, öncelikli olarak işgücü odaklı olduğu için çalışan sınıfın hayat ve işgücü şartlarının geliştirilmesi, çalışan ve sermayedar sınıfları bağlamında iletişim olanağı kurulması ve Birlik üyesi devletlerin toplumsal politikalarının uyumlulaştırılmasını amaçlamaktadır.⁴⁰⁷

Amsterdam Antlaşması, Birlik'te temel haklar güvencesini yaptırım yoluyla koruyan ilk metindir. Şöyle ki; ihlalci üye devletler aleyhine kimi yaptırımlar belirleyerek bu noktada

³⁹⁹ Akbaş, s. 77.

⁴⁰⁰ Hantrais, s. 13.

⁴⁰¹ Kesici ve Selamoğlu, s. 208.

⁴⁰² Akbaş, s. 77.

⁴⁰³ McCormick, s. 455, 456.

⁴⁰⁴ Kesici ve Selamoğlu, s. 208.

⁴⁰⁵ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 458.

⁴⁰⁶ Ceylan Ataman, s. 14.

⁴⁰⁷ Semerci, s. 207.

somut bir adım atmıştır.⁴⁰⁸ Bu Antlaşma, Birlik'in üç sütunlu yapısına saygı göstermekle beraber, üçüncü sütunda bulunan adalet ve içişleri konusunda işbirliğine dair kuralların önemli bir bölümünü, ilk sütunu oluşturan Avrupa Topluluğu'nun alanına nakletmiştir.⁴⁰⁹

1997 yılı Kasım ayında Birlik'in ilk işgücü zirvesi vasfında görülen Lüksemburg Zirvesi ile istihdam oranının artırılmasında Birlik üyesi devletlerin işgücü politikalarının entegrasyonu amacı doğrultusunda Ulusal Eylem Planları'nın hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır.⁴¹⁰ Lüksemburg Zirvesi'nin ardından, 98 yılında Cardiff, 1999 yılı Haziran ayında Köln, 2000 yılı Mart ayında Lizbon, Ekim ayında Stockholm, 2002 yılı Mart ayında Barselona Zirveleri ile Avrupa İstihdam Stratejisi'nin prensipleri belirlenerek, Birlik'in diğer ortak politika alanlarıyla olan ilişkileri güçlendirilmiştir.⁴¹¹

2000 yılı Mart ayındaki Lizbon Zirvesi'nde, gelecek on yıl için kıta işgücüne katılım düzeyi hedefini, istihdama katılım düzeyi en az olan devletleri kıta ortalaması düzeyine ulaştırmak şeklinde belirlemiştir.⁴¹² İstihdam problemlerinin düşük gelirlilik ve diğer toplumsal sorunların kritik sebebi konumunda bulunduğu ileri sürmüştür.⁴¹³ 2011 yılına gelinceye kadar Birlik'in dünyanın en rekabetçi coğrafyası durumuna gelmesi amaçlanmış ve istihdam sorunun çözümlenmesi de Lizbon Zirvesi hedefleri arasında yer almıştır.⁴¹⁴

Birlik'in istihdam politikalarıyla ilgili hükümler içeren 22 Temmuz 2003 tarihli Konsey kararına⁴¹⁵ göre: “Avrupa Birliği vatandaşı olan herkes, Birliğe üye ülkelerde herhangi bir hak kaybına uğramaksızın ve ücret, istihdam ve çalışma şartları konusunda ayırım yapılmaksızın çalışma hakkına sahiptir.” Birlik'in işgücü politikaları, üye devlet yurttaşlarına hiçbir ayırım gözetmeksizin işgücü piyasasına katılım imkânı sunmayı, istihdam fırsatları sağlamayı ve işgücü koşullarındaki standartları yükseltmeyi hedeflemektedir.

Nice'de 2000 yılı sonlarında Konsey, Parlamento ve Komisyonca duyurulan “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, temel hak ve özgürlüklere dair normları kapsamakta ve sosyal haklara detaylı bir biçimde yer vermektedir.⁴¹⁶ Avrupa Birliği THS, bahsedilen döneme değin AB yönünden hürriyetler ve toplumsal politikalar şablonu kuran Topluluk Antlaşmaları, Sosyal Şartlar, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarının

⁴⁰⁸ Keskin, s. 102, 105.

⁴⁰⁹ Gülmez, *Avrupa Birliğinde Sosyal Politika*, s. 225.

⁴¹⁰ Gençler ve Şenocak, s. 216.

⁴¹¹ Akbaş, s. 85.

⁴¹² Gençler ve Şenocak, s. 219.

⁴¹³ Cem Kılıç, “Türkiye’de İşsizlik ve Avrupa İstihdam Stratejisi”, *TİSK İşveren Dergisi*, Ekim 2003, s. 1.

⁴¹⁴ Semerci, s. 208.

⁴¹⁵ **Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar**, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030724m1.htm>, (Erişim Tarihi: 24.11.2019).

⁴¹⁶ Akbaş, s. 104.

yeniden benimsendiği bir döküman hükmündedir.⁴¹⁷ Şartla Birlik'in müşterek değer yargıları vasfında görülen temel hak ve hürriyetlerin korunmasını amaçlayan yönde taahhüt verilmiştir.⁴¹⁸ THS'nin hedefi, Birlik organlarının temel haklara bağlılık göstermesini mümkün kılmak, insan haklarını teminata alarak etkili biçimde güvenceyi devam ettirmektir.⁴¹⁹ Böylelikle THS'yla gelinmek istenen noktalardan biri de, Birlik'in siyasal meşruiyet konusundaki yetersizliklerinin ortadan kaldırılmasıdır.⁴²⁰

THS'nda bulunan pek çok hüküm Birlik'e üye ülkelerin anayasalarından alınmakla beraber, bazı hükümlerin karşılıkları Birlik üyesi devletlerin anayasalarının hükümleri arasında yer almamaktadır. Şart'ın ilk maddesi, Alman Anayasası'nda yer alan düzenlemeye benzer biçimde kaleme alınmıştır.⁴²¹ THS, toplumsal hürriyetler biçiminde tanımlanan hürriyetlerin önemli bir kısmına alan sağlamıştır. Bahsedilenlerle beraber THS'de bulunan tüm hürriyetler belirlenirken bağlı kılınma ve güvence sağlama konularına önem verilmiştir. Toplumsal hürriyetler belirlenirken pek çok bölümde "teminat altına alınmaktadır" ifadesi konumuna "tanıma" ve "saygı gösterme" kelimeleri tercih edilmiştir.⁴²² Yeniden, toplumsal hürriyetlerle alakalı normlarda ülkelerin erklerine atıfta bulunulmuştur.⁴²³

Devam eden dönemde, Anayasal Antlaşma konumunda Birlik üyesi devletler tarafından onaylanıp yürürlüğe konan Lizbon Antlaşmasında da Şart'ın hükümlerine değinilmişti. Fakat Şart'ın tüm hükümleri Lizbon Antlaşmasının muhtevasına dâhil edilmemiş, "*Birlik, Antlaşmalar ile aynı yasal değere sahip olan 7 Aralık 2000 tarihli Temel Haklar Şartına konu olan haklar, özgürlükler ve kuralları kabul etmektedir*" yazılarak Şart'ın hukuksal vasfını ve hukuken emrediciliğini vurgulamıştır.⁴²⁴ Dolayısıyla Şart, Lizbon Antlaşmasının yürürlük tarihi olan 1 Aralık 2009 tarihinden günümüze Birlik üyesi devletler için emredici bir metin konumunda bulunup, normları da kalan Birlik antlaşmalarının normlarıyla denk güçtedir.⁴²⁵

---

⁴¹⁷ Saka, s. 35.

⁴¹⁸ McCormick, *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, s. 130.

⁴¹⁹ McCormick, *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, s. 137.

⁴²⁰ Metin Yüksel, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 57, Sayı. 4, (2002), s. 46.

⁴²¹ Yüksel, s. 47.

⁴²² Yüksel Metin, "Avrupa Birliği'nde Temel Hakların Korunması ve Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler", *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 1, 2011, s. 132.

⁴²³ Yüksel, s. 50.

⁴²⁴ McCormick, *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, s. 137.

⁴²⁵ Saka, s. 40.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL HAKLAR SÜTUNU

I. GENEL OLARAK

Sosyal devlet fikrinin temellerinin atıldığı Avrupa kıtasında sosyal hakların kazanılması 1789 Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi gibi bir dizi mücadele ile dolu ve meşakkatli bir süreç sonunda mümkün olabilmiştir.⁴²⁶ AB düşüncesinin temellerinin atıldığı entegrasyon sürecinin ilk yıllarında sosyal politikaya dair hükümlerin kurucu antlaşmalarda görece daha az yer alması, iş gücüne katılımda adaletin sağlanması ve sosyal politika alanlarında daha yavaş bir ilerlemenin gerçekleşmesine sebep olmuştur. AB sosyal politika yapıcıları, öncelikle ekonomi entegrasyonu gerçekleştirmek için gerekli alanlarda çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.⁴²⁷ Her ne kadar II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sosyal demokrasi altın çağını yaşıyor⁴²⁸ olsa da Birlik düzeyinde incelendiğinde; ilk yıllarda sosyal haklar alanında ortak bir politika oluşturulamamasının yanında, toplumsal politikalar iktisadi stratejilerinin alt başlığı veya kısmi şeklinde değerlendirilmiştir. Fakat sosyal politikaların gelişmesinde iktisat stratejilerinin beklenen etkiyi yaratamamış olduğu gözlemlenince sosyal politikalar bağımsız olarak ele alınan bir başlık haline gelmiştir. Erken dönemlerde yavaş bir şekilde gelişen sosyal politikaların ilerleyişi, 90'lı yıllarda önemli bir ivme kazanmıştır.⁴²⁹ AB'nin ekonomik alanda ve bilhassa ortak para politikaları alanında entegrasyonunu derinleştirerek kurumsallaşması ve yeni üyeler ile genişlemesi sonucunda, sosyal politika uygulamalarını belirleme zorunluluğu da doğmuştur. Bütün bu nedenlerle, AB nezdinde müşterek toplumsal yapının kurumsallaşması düşüncesi, Birlik stratejilerinde ve liderlerin söylemlerinde yoğunlaşarak bulunmaya başlamış ve sosyal politikalar, sosyal güvenceyle iktisadi verimlilik ve uluslararası rekabet gücü bağlamında ince teraziye konumlandırılmaya çalışılmıştır.⁴³⁰

AB nezdinde ortak bir sosyal modelin kurumsallaşması düşüncesinin en güncel görünümü, Sosyal Haklar Sütunu'nda belirlemiştir. AB'nin sosyal model yaratma çabalarını görebileceğimiz Sütun, 2017 yılında İsveç'in Göteborg şehrinde yapılan Sosyal Haklar Zirvesi⁴³¹ ardından deklare edilmiştir.

II. AB'NİN SOSYAL MODEL YARATMA ÇABASI: GÖTEBORG SOSYAL HAKLAR ZİRVESİ

---

⁴²⁶ Çoban, s. 22.

⁴²⁷ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 69 vd.

⁴²⁸ Çoban, s. 22.

⁴²⁹ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 453 vd.

⁴³⁰ Emre Ataç, "AB Sosyal Boyutunun Geleceği", *IKV*, Sayı: 206, 2018, s. 3.

⁴³¹ **European Commission**, European Pillar of Social Rights, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2019).

Lizbon Antlaşmasının ortaya çıkışından 2017'ye kadarki dönem içinde amaçlanan sonuçlara yeteri kadar ulaşamadığı yönündeki tespitler genel olarak kabul görmüştür. Her ne kadar AB bir yandan dünyanın en yüksek refah seviyesine sahip sistemlerine, en gelişmiş sosyal devlet uygulamalarına ve birçok sosyal ilerlemeye ev sahipliği yapsa da bunun yanında daha önce görülmemiş düzeyde toplumsal sorunlarla mücadele etmek ve bu sorunlara uyum sağlamak ya da çözüm bulmak mecburiyetinde bulunmuştur. Bahsedilen konuda özel olarak geçtiğimiz on yılda yaşanan olumsuzlukların önemli katkıları bulunmuştur.⁴³² Genç nüfus içerisindeki istihdam oranı düşmüş, kıtanın çeşitli bölgelerinde yoksullaşma ya da yoksulluk riski dikkat çekmiştir.⁴³³ Üye ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik ayrışma derinleşmiş, işsiz nüfus ve çalışan nüfus arasındaki eşitsizlik makası da giderek açılmıştır.⁴³⁴ Aynı dönemde küresel ekonomik düzende devrimsel bir değişim olan yeni bir teknolojik gelişmenin eşliğine gelmiş ve “Endüstri 4.0” adıyla anılan 4. Endüstri Çağı gerçekleşmiştir. Birçok AB uzmanı, Avrupa toplumu ve siyaset anlayışının bu gelişmelere henüz hazır olmadığını belirtilerek, sorunun faturasının çalışan sınıfa kesileceğini vurgulamaktadır. Kısacası, son 10 yıllık dönemde Avrupa kıtasında boy gösteren gelişmeler, sosyal entegrasyonu olumsuz şekilde etkilerken, AB üyesi devletleri sosyal model tartışmalarını tekrar ele almaya zorlamıştır.

Bu bağlamda; fırsat eşitliğine, çalışma koşullarının iyileştirilmesine ve ücretlerde dengenin sağlanmasına dayalı adaletli kıta kurma fikrinde somut ve kritik gelişme kaydedilmesi gerekliliği doğmuştur. Bilindiği gibi Juncker’in başkanlığındaki Komisyon da sosyal bir Avrupa oluşturma fikrini göreve başladıkları ilk günden beri temel ilkelerinden ve önceliklerinden biri olarak dile getirmiştir. Sosyal bir Avrupa fikri 2014 yılı Temmuz ayında duyurulan ‘Siyaset İlkeleri’nde (*President Juncker's Political Guidelines*) bahsedilmiştir.⁴³⁵

Yakın biçimde Juncker de, 2017 yılı Ekiminde gerçekleştirdiği “Birliğin Durumu” başlıklı hitabında şu hususları vurgulamıştı: “Avrupa’da sosyal parçalanma ve sosyal dampinden kaçınmak istiyorsak, üye ülkeler mümkün olan en kısa sürede ve en geç Kasım ayında bir araya gelmelidir”.⁴³⁶ Başkan, yukarıda alıntılanan kısmın dışında, üye devletler arasındaki sosyal sitemler arası ayrışmanın hemen ortadan kaldırılamayacağını ancak en azından sosyal adalete ilişkin bir takım ortak ilkeler belirlenebileceğini, Avrupa Sosyal

⁴³² McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 458.

⁴³³ Çoban, s. 93.

⁴³⁴ Ataç, s. 5.

⁴³⁵ Avrupa Komisyonu, **A New Start for Europe: My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change**, 2019, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/juncker-political-guidelinespeech_en.pdf (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019).

⁴³⁶ Başkan Juncker’in konuşması, 2019, https://ec.europa.eu/cyprus/news/20171117_tr (Erişim Tarihi: 15/07/2019)

Standartlar Birliği'nin kurulması gerektiğini vurgulamıştır.⁴³⁷

Bu kapsamda Birlik yöneticileri 17 Kasım 2017'de İsveç'in Göteborg şehrinde Adil İş ve Büyüme Sosyal Zirvesi'nde (*Social Summit for Fair Jobs and Growth*) bir toplantı gerçekleştirmiştir.⁴³⁸ Birlik liderleri bu toplantıda istihdam ve genişleme dengesizliği sorunları benzeri Birlik'in çeşitli toplumsal problemlerini gündeme getirmiştir. Toplantıda katılımcılar, bunların yanı sıra, pazara erişim imkânının artırılması, işgücü ve istihdam şartlarının iyileştirilmesiyle öğretim imkanlarına ulaşım meselelerini de ele almıştır. Toplantıda Birlik'in, uzun vadede ticaretin kısıtlamalarını azaltmak ya da bitirmekle dolaşımı arttırmakla örneklenebilen global piyasalardaki rekabet gücünü yükseltmeyi sağlayacak atılımlara odaklandığı, ancak çalışma koşullarının iyileştirilmesi bakımından yetersiz kaldığı dile getirilmiş ve bu sorunun artık çözülmesi gerektiği konusunda fikir birliğine ulaşılmıştır.

Zirve neticesinde cinsiyetler arasındaki ücret adaletsizliğinin ortadan kaldırılması, eğitim imkânlarına ulaşmakta fırsat eşitliğinin sağlanması, istihdam oranının artırılması ve yoksulluk oranının düşürülmesine ilişkin temel ilkeleri belirleyen Avrupa Sosyal Haklar Sütunu (*European Pillar of Social Rights - EPSR*) duyurulmuştur.⁴³⁹

Bilineceği gibi Komisyon, 2016 yılı Martında EPSR'na dair tasarı oluşturmuş ve geri bildirim edinmek adına yılın başında yüksek mevkilerin katıldığı sempozyumlar noktalan detaylı kamuoyu araştırmasına girişilmişti. Komisyon, süreç esnasında dile getirilen önerilerden hareketle yurttaşlar için güncellenen ve etkinleştirilen hürriyetler tesis edecek yapıda EPSR üzerinde çalışılması konusunda teklifte bulunmuştu.

Fırsat eşitliğiyle işgücü piyasasına erişim, sosyal koruma ve katılım ve adil çalışma koşulları olmak üzere üç kategori olarak düzenlenen ve yirmi maddeden oluşan Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nda, cinsiyetler arasındaki ücret farkının giderilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin yaratılması, işsizlik ve yoksulluk oranlarının düşürülmesine yönelik ilkeler yer almaktadır.⁴⁴⁰

EPSR, kıta genelindeki pratiklerin çeşitliliğinden esinlenirken, Birlik hukukuyla milletlerarası hukukun gücüne dayanmaktadır. Sütun'da düzenlenen 20 ilke ve haklardan bir

---

⁴³⁷ Ataç, s. 5.

⁴³⁸ Avrupa Komisyonu, **Social Summit for Fair Jobs and Growth**, 2019, <http://www.socialsummit17.se/wpcontent/uploads/2017/11/Concluding-report-Gothenburg-summit.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019).

⁴³⁹ European Pillar of Social Rights.

⁴⁴⁰ Avrupa Komisyonu, **European Pillar of Social Rights**, 2019, https://ec.europa.eu/commission/sites/betapolitical/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf (Erişim Tarihi: Mayıs 2019).

kısmı hâlihazırda uluslararası hukuk ve AB müktesebatında düzenlenmiş bulunmaktadır. Farklı dönemlerde ve farklı metotlarla düzenlenen bu ilke ve hakları bu kez Sütun'da yeniden bir araya toplamanın yararı, bu ilke ve hakları yurttaşları lehine belirginleşen, anlaşılabilir ve açıklanan ve bunların etkin biçimde hayata geçirilmesini garanti eden yapıdadır. Önemli olarak Avrupa Sosyal Haklar Sütunu, serbest meslek sahipleri de dahil olmak üzere çalışma hayatındaki herkesin, çalışma şekline ve kıdem yılına bakılmaksızın, gerekli toplumsal korumadan yararlanması gibi güncel teknik ve sosyal gelişmelere bağlı yeni ilke ve hakları da düzenlemektedir.

III. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SOSYAL POLİTİKALARININ KİLİT BİLEŞENİ: SOSYAL HAKLAR SÜTUNU

Avrupa Birliği'nin sosyal politikaları, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nu içermekle birlikte, tümüyle aynı kapsamı karşılamamaktadır. Avrupa Sosyal Haklar Sütunu, vatandaşlara sosyal hakları politik, normatif ve araçsal yöntemlerle sağlayan temel bir metin olarak değerlendirilmelidir.⁴⁴¹

Sütun ilk olarak AB'nin, vatandaşlarının sosyal haklarına yönelik taahhüdünü yenileyen bir sembol olarak görülebilir. Avrupa tarihinde bu gibi sembollerin önemi genel olarak kabul edilirken; Sütun ulusal liderler tarafından onaylanmalı ve desteklenmeli, bunun yanında AB düzeyinde ve ulusal düzeylerde önemli girişimlerin önü açılmalıdır. Kuşkusuz, AB'nin yirmi sekiz üyesi tarafından oybirliği ile onaylanmış olması, Sütun'un ilk başta amaçlanandan çok daha geniş bir coğrafi alanda etkinlik sağlamasına olanak sunacaktır.⁴⁴² Bununla birlikte Sütun her ne kadar daha sosyal bir Avrupa fikrine açıkça karşı çıkan liderler tarafından dahi kabul edilmiş olsa da Theresa May örneğinde olduğu gibi Avrupa Birliği'nden ayrılmaya yönelik paradoksal adımlar da atılmıştır. Diğer taraftan açıkça taahhütlerine rağmen Fransa lideri Macron gibi liderlerce Sütun yalnızca sözde desteklenmektedir.⁴⁴³

Daha iyimser bir yaklaşımla ele alındığında, sosyal odaklı politikacıların Avrupa Parlamentosu, Komisyon ve AB Konseyi'nce Sütun'un kurumlararası düzeyde ilanını kullanarak ulusal karar mercilerini bir arada tutması mümkün olabilmektedir.⁴⁴⁴ Nitekim AB kurumları, en üst politik düzeyde onayladıkları ilkelere ve haklara aykırı girişimlerden sorumludur. Ayrıca AB kurumlarının, Sütun ilkelerinin uygulanmasını teşvik etmek amaçlı

---

⁴⁴¹ Rasnaca, s. 14 vd.

⁴⁴² Rasnaca, s. 17.

⁴⁴³ Rasnaca, s. 18.

⁴⁴⁴ B. Vanhercke, S. Sabato, D. Ghailani, "Conclusions: The European Pillar of Social Rights as a game changer", **Social policy in the European Union: state of play 2018** içinde (153-172), Brüksel: ETUI and OSE, 2018, s. 141.

yeni siyasi girişimler için lobi faaliyetlerinde kullanılması da mümkündür. Sütun'un, aşağıda tartışacağımız gibi, devam etmekte olan AB sosyal politika girişimlerini etkilediği ve yenilerini teşvik ettiği gerçeği, taahhütlerinin önceki yumuşak yönetim örneklerinden daha sıkı kurumsallaşabileceğini göstermektedir.

Sütun'un sosyal aktörler tarafından etkin kullanımı açısından, ona atıfta bulunacak politika yapıcılar için açık şekilde görünür olması gerekmektedir. Sütun'un 2016 yılı Mart ayındaki "ilk ön taslağı" için farklı görüşlere ve tartışmaya açık bir şekilde kamuoyuna sunulduğu ve hakkında istişarede bulunulduğu doğru olsa da, bu işlemlere ilişkin ödeneklerin büyük ölçüde Avrupa sendika hareketi ve AB düzeyindeki sosyal STK'larla sınırlı olduğu görülmektedir.⁴⁴⁵ Sütun'un ulusal düzeylerde aleniyeti veya ulusal kitle iletişim araçlarında ne ölçüde tartışıldığı hakkında ise tartışmalar mevcuttur.⁴⁴⁶

Öyleyse asıl sorulması gereken soru, Sütun'un ne tür hakları desteklediğidir. Bazı yazarlara göre Sütun, belirlediği ilkelerin ve hakların uygulanabileceği yollara işaret eden bir yapıdadır. Başka yazarlara göre ise, Sütun, AB sosyal koruma ve katılım politikalarına yeni bir "hak temelli sosyal yatırım yaklaşımı" sunmaktadır.⁴⁴⁷ Bu yaklaşım, hakların uygulanmasını önceki tarihli Sosyal Yatırım Paketi'nde (*Social Investment Package - SIP*) belirtilen fikirlerle ilişkilendirir.⁴⁴⁸ Bu durumda ise, AB için cevaplanması gereken yeni bir soru olarak "Bu sefer işlerin farklı olacağına inanmak için herhangi bir neden var mı?" sorusu ortaya çıkmaktadır. Sütun'da yer alan üç bölümde düzenlenen ilkeler ve hakkın doğrudan faaliyete geçeceğinin kabul edildiğini varsaymak iyimser bir yaklaşım mıdır?

Avrupa entegrasyon süreci incelendiğinde bu duruma şüpheyle yaklaşmak için haklı nedenlerden söz etmek mümkündür. Eleştirilerden ilki; Sütun'un 'haklar' söylemine rağmen, hangi kurumun bu hakları sağlayacağı ya da bu hakların ihlali halinde başvurulabilecek mercinin belirli olmamasına dayanan hukuksal temelli eleştirilerdir.⁴⁴⁹ Sütun, mevzuat dâhil olmak üzere çeşitli AB araçları ile uygulanacak olsa da, Komisyon, Lizbon Stratejisi ve Avrupa 2020 Stratejisinde olduğu gibi, bağlayıcı olmayan araçlarla ve daha ziyade itimat temelli bir zemine oturur görünmektedir. Bununla birlikte, bu argüman kilit bir unsura işaret etmektedir: Sütun çok hızlı bir şekilde AB sosyal politikalarının "yeniden

⁴⁴⁵ S. Sabato ve B.Vanhercke; "Towards a European Pillar of Social Rights: from a preliminary outline to a Commission Recommendation", **Social policy in the European Union: state of play 2017** içinde (73-96), B. Vanhercke, S. Sabato ve D. Bouget (ed.), Brüksel: ETUI and OSE, 2017, ss. 73-96.

⁴⁴⁶ Vanhercke, s. 158.

⁴⁴⁷ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 453.

⁴⁴⁸ Vanhercke, s. 158.

⁴⁴⁹ Sabato, s. 75.

siyasallaştırılmasına” yol açmıştır. Sabato ve Corti'ye göre, Sütun, Avrupa İstihdam Stratejisi (*European Employment Strategy - EES*), Sosyal Açık Koordinasyon Yöntemi (*Social OMC*) ve Sosyal Yatırım Paketi (*SIP*) gibi daha önce, çoğunlukla 'teknik' AB sosyal politika çerçevelerinin aksine, gerçekten 'politik' bir araçtır. Bu yumuşak yönetim araçları, ulusal ve AB sosyal politika yapımı üzerinde somut ve usule ilişkin bir etkiye sahipken, AB sosyal politikaları hakkındaki tartışmalar, sosyal aktörlerin kendi arasında oldukça uzmanlaşmış tartışmalar olma eğilimindedir.⁴⁵⁰

Bu “yeniden siyasallaşma” etkisi, Avrupa entegrasyonunun devam eden sosyalleşmesine dayanarak, AB sosyal politikalarının artık iç çember dahilinde görece olarak yalıtılmış bir konumda kalmaması sonucuna göndermede bulunmaktadır.⁴⁵¹ Şimdi ise AB'nin makroekonomik politikaları ve maliye politikaları ile ilişkilenecek ve sert siyasi tartışma ve baskı konusu olmaktadır.

Sütun'un “siyasi etkisini” açıklamak için aşağıdaki hususlardan bahsedilebilir:

- İlk olarak, politik bağlamda, Sütun, Brexit kararından sonra başlatılan Avrupa'nın geleceği konusundaki daha geniş, üst düzey politik tartışmanın bir parçası olarak AB sosyal politikalarına olan ilginin arttığı bir zamanda kabul edildi;
- İkinci olarak, ortaya çıkışında: Sütun'un içeriğinin tanımlanmasında, Komisyon Genel Sekreterliği ve Komisyon Başkanının kişisel personeli tarafından kilit rol oynanarak Avrupa Komisyonu Başkanı tarafından önerilmiştir;
- Üçüncü olarak, gelişim sürecinden bahsetmek gerekir. Komisyon'un taslağı, yukarıda açıklandığı gibi, geniş çaplı istişarelere tabi tutulmuştur. Bu süreçte, AB siyasi aktörleri, özellikle Avrupa Parlamentosu çok etkindir,⁴⁵²
- Dördüncü olarak, onay süreci: yine yukarıda açıklandığı gibi, Sütun, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi tarafından açıkça ilan edilmiş ve “Sosyal Avrupa”nın önemini açıkça ileri sürülmüştür;

---

⁴⁵⁰ B. Vanhercke, “Inside the Social Open Method of Coordination: the Hard Politics of ‘Soft’ Governance”, 2016, University of Amsterdam, Amsterdam Institute for Social Science Research (AISSR), <http://dare.uva.nl/search?metis.record.id=525946> (Erişim Tarihi: Mayıs 2019)

⁴⁵¹ J. Zeitlin ve B. Vanhercke, “Socializing the European Semester: EU social and economic policy co-ordination in crisis and beyond”, *Journal of European Public Policy*, 2017, Vol. 25(2), ss. 149-174, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13501763.2017.1363269> (Erişim Tarihi: 10.04.2019)

⁴⁵² Patrick Vesan ve F. Corti, “New tensions over Social Europe? The European Pillar of Social Rights and the Debate within the European Parliament”, *Journal Common Market Studies*, 2018, <https://doi.org/10.1111/jcms.12863> (Erişim Tarihi: 07.07.2019)

- Beşinci olarak, Sütun'da kullanılan haklara dayalı dil, Sütun'un siyasi doğasına işaret etmektedir. Sağlanan haklar iktidar kaynağı olarak anlaşılabilir ve iktidar, siyasetin anahtar bileşenlerinden biridir.

Bu siyasallaşma teorisi ve sonuçları daha fazla araştırılmalıdır; ancak Sütun, AB sosyal politikasının artık sadece yargıçlara ve piyasalara bırakılmadığı bir geleceğe doğru bir hareketi temsil edebilir.⁴⁵³ Gerçekten de, AB sosyal koruma ve katılım konularına haklara dayalı sosyal yatırım yaklaşımı ile AB politikalarının geri adım attığı görülmektedir.

IV. SOSYAL HAKLAR SÜTUNU'NUN KAPSAMI

A. Bölüm I: Fırsat Eşitliği ve İşgücü Piyasasına Erişim

Öğrenmenin en temel yapı taşı olan dil, okuryazarlık, matematik ve bilgi-iletişim teknolojileri alanlarındaki temel beceriler, çocuklardan yetişkinlere Kadar nüfusun önemli bir kesimi için bir zorluk olmaya devam etmektedir. Eğitim çıktılarının kalitesini ve alaka düzeyini arttırmak için, eğitim ve öğretim sistemlerinin işgücü piyasasına ve toplumsal ihtiyaçlara daha etkili, eşit ve duyarlı olmaları gerekir. Ekonomik araçlardan bağımsız olarak eşit erişim, temel eğitim ve temel eğitimin temel yeterliliklerinin bir temelini edinmenin, yetişkinler için yaşam boyu temel beceriler ve temel yeterlilikler kazanması için kaliteli fırsatlarla tamamlanması gerekir.⁴⁵⁴ En kritik beşeri yatırımlardan Kabul edilebilecek eğitim imkanlarının artırılması kişisel üretim kapasitelerine ve dolayısıyla refah düzeyine etki yapmaktadır.⁴⁵⁵ Yaşlı nüfus oranının artması, daha uzun çalışma ömürleri ve üçüncü ülke vatandaşlarının artan göçleri, teknolojik dönüşümlere ve hızlı değişen işgücü piyasalarına başarılı bir şekilde uyum sağlamak için, beceri geliştirme ve yaşam boyu öğrenme için ek eylemler gerektirmektedir.⁴⁵⁶ Bu noktada Sosyal Haklar Sütunu'nun ilk maddesi ile yapılan düzenleme, "*Herkes, topluma tam olarak katılmalarını ve işgücü piyasasındaki geçişleri başarıyla yönetebilmelerini sağlayacak becerileri korumak ve elde etmek için kaliteli ve kapsayıcı eğitim, öğretim ve yaşam boyu öğrenme hakkına sahiptir.*" şeklinde olmakla birlikte Temel Haklar Şartı'nın (CFREU) 14. Maddesi de şunları belirtmektedir: "*Herkesin eğitim ve mesleki ve sürekli eğitime erişim hakkı vardır. Bu hak, ücretsiz zorunlu eğitim alma olasılığını da içerir.*" Bu noktada Sütun'un getirdiği temel fark eğitim, öğrenim ve yaşam boyu öğrenme konusunda sağlanan hakların daha detaylı ve sosyal yaşantıyı da kapsayacak şekilde tanımlanmasıdır. Bu yolla daha geniş bir zemine oturtulan bu hakların kapsayıcılığının

⁴⁵³ Leibfried, s. 250.

⁴⁵⁴ Çoban, s. 102.

⁴⁵⁵ H. Akar, "Farklılaşan Refah Ölçüm Yöntemleri ve Eğitim Açısından Türkiye'nin Değerlendirilmesi", **Finans Politik&Ekonomik Yorumlar**, Cilt. 52, Sayı. 606, s. 24.

⁴⁵⁶ Çoban, s. 105.

arttırıldığını söylemek mümkündür.

AB genelinde kadınlar, istihdamda yeterince temsil edilmemekte, yarı zamanlı işlerde ve daha düşük ücretli sektörlerde fazla temsil edilmekte ve eğitim seviyesi oranları açısından erkeklerden geride kalmamalarına rağmen daha düşük saatlik ücret almaktadırlar. Kadınların işgücü piyasasına katılımlarını desteklemek, fırsat eşitliğini sağlamak için esas olmakla birlikte yaşlanan işgücü göz önünde bulundurulduğunda bunun ekonomik bir zorunluluk olduğu açıktır.⁴⁵⁷

Çocuklar ve diğer bağımlı aile üyeleri için yeterli izin ve bakım imkanlarının sağlanmasındaki güçlükler, başta kadınlar olmak üzere, birtakım işlerine devam etmekten veya istihdama yeniden katılmaktan bireyleri alıkoymaktadır.⁴⁵⁸ Kadınların işgücü piyasasına katılımının önündeki engeller arasında buna ek olarak mali engeller veya aşırı işgücü vergilendirmesi ile çalışma ve meslek alanlarındaki klişeler bulunmaktadır.⁴⁵⁹ Bu noktada 2. Madde ile Sütun düzenlemesinde “*işgücü piyasasına katılım, istihdam şartları ve kariyer ilerlemesi dâhil olmak üzere her alanda*” vurgusu ile kadın ve erkek çalışanlar arasında muamele ve fırsat eşitliği sağlanmasının ve bunun desteklenmesinin gerekliliği, çalışma şekli farklılıklarına değinilmeksizin belirlenmiştir. Devam eden paragrafta ise kadınlar ve erkeklerin eşit işe eşit ücret alma haklarının olduğu hususu açıkça belirtilmiştir.

İş yaşam dengesi konusundaki düzenleme ise; “*Ebeveynler ve bakım sorumlulukları olan kişiler, uygun ayrılma, esnek çalışma düzenlemeleri yapma ve bakım hizmetlerine erişim hakkına sahiptir. Kadınlar ve erkekler, bakım görevlerini yerine getirmek ve bunları dengeli bir şekilde kullanmalarının teşviki açısından eşit izin hakkına sahiptir.*” şeklindedir.

Müktesebatı ve AB'nin bu konudaki sosyal politikalarını anlayabilmek adına değinilmesi gereken diğer bir takım hükümler ise şu şekildedir: Temel Haklar Şartı'nın 33. Maddesine göre; “*Aile ile meslek hayatını uyumlulaştırmak için, herkesin doğumla ve anneliğe bağlı bir sebeple işten çıkarılmaya karşı korunma hakkı ile ücretli doğum izni hakkına ve bir çocuğun doğumuna veya evlat edinmesine ilişkin sebeplerle işten ayrılma hakkına sahip olması gerekmektedir.*”

Yine Temel Haklar Şartı'nın 24. maddesi ayrıca şunları ortaya koymaktadır: “*İstihdam, iş ve ücret dahil tüm alanlarda kadınlar ve erkekler arasında eşitlik sağlanmalıdır. Eşitlik*

---

⁴⁵⁷ Klaus Lörcher, ve, Isabelle Schömann, **The European Pillar of Social Rights: Critical Legal Analysis and Proposals**, 1. Baskı, Brüksel: European Trade Union Institute for Research, 2019, s. 48.

⁴⁵⁸ Çoban, s. 98.

⁴⁵⁹ Vanchercke, s. 160.

ilkesi, az temsil edilen cinsiyet lehine belirli avantajlar sağlayan önlemlerin korunmasını veya benimsenmesini engellememelidir."⁴⁶⁰ Görüldüğü üzere, AB müktesebatında Sosyal Haklar Sütunu öncesinde de birtakım düzenlemelerin mevcudiyetinden bahsedilebilmektedir. Ancak Sosyal Haklar Sütunu ile düzenlemelerin daha kapsayıcı hale getirildiği ve toparlandığı görülmektedir.

Cinsiyet, ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel tercih temelli ayrımcılık AB hukukuna aykırılık teşkil etmektedir. Bununla birlikte, bazı gruplar iş dünyasına erişimde sosyal sorunlarına ek zorluklar ile de karşılaşmaktadır. Özellikle, üçüncü ülke vatandaşları ve etnik azınlıklar istihdamda temsil edilmekte sorunlar yaşamasının yanında daha büyük bir yoksulluk ve sosyal dışlanma riski ile yaşamaktadırlar.⁴⁶¹ Becerilerin ve niteliklerin tanınmasında dil engellerini veya boşlukları içerebilecek katılımlarının önündeki engellerin de ele alınması gerekmektedir. Vatandaşlık veya etnik kökene dayalı ayrımcılık söz konusu olduğunda, bu alandaki deneyim hem ayrımcı olmayan işe alım uygulamalarının işverenleri hem de haklarının ayrımcılığına maruz kalan kişilerin farkında olmadığının göstergesidir.⁴⁶²

Bu kişilerin işgücü piyasasına katılımlarını desteklemek, fırsat eşitliğini sağlamak için esastır ve yaşlanan istihdam gücü düşünüldüğünde ekonomik bir zorunluluk olarak görülmektedir.⁴⁶³ Bu gerekliliklerin ve risklerin farkındalığıyla düzenlenen Sütun 3. Maddesi ile "*Cinsiyet, ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel yönelim ne olursa olsun, herkes istihdam, sosyal koruma, eğitim ve halka arz edilen mallara ve hizmetlere erişim konusunda eşit muamele göreme ve fırsatlara erişme hakkına sahiptir.*" şeklinde bir düzenleme içermektedir.

Devam eden paragrafta ise "*Az temsil edilen gruplar için eşit fırsatlar teşvik edilecektir.*" denilmektedir. Yine aynı yönde bir düzenleme içeren Temel Haklar Şartı'nın 21. maddesi ise; "*Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, politik veya başka herhangi bir görüş, azınlık mensubiyeti, mülkiyet, doğum, engellilik, yaş veya cinsel tercih gibi temellere dayanan herhangi bir ayrımcılık yasaklanacaktır.*" hükmünü içermektedir. Burada Sütun'un Temel Haklar Şartı'ndan öteye geçtiği noktanın ise ikinci paragrafta yeralan teşvike ilişkin düzenleme olduğu göze çarpmaktadır. Her ne kadar Temel Haklar Şartı her türlü ayrımcılığı açık bir dille yasaklamış olsa da teşvike ilişkin hüküm

⁴⁶⁰ Mehmet Rauf Kesici, "Avrupa Emek Piyasası Dinamikler ve Avrupa İstihdam Stratejisi Temelinde Türkiye'nin Uyumunu", *Çalışma ve Toplum*, Sayı. 1, 2011, s. 77.

⁴⁶¹ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 363 vd.

⁴⁶² Lörcher, s. 53.

⁴⁶³ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 391.

içermemekteydi. Ancak Sütun ile -her ne kadar mekanizma öngörülüyor olsa da- bir niyet beyanında bulunulduğu söylenebilir.

Kalıcı, tekrarlayan ve uzun süreli işsizlik, özellikle de gençler ve düşük nitelikli bireyler için, istihdama katılma ve istihdama yeniden katılma için yeterli ve hedefli desteğin sağlanması ve ayrıca istihdama katılmaya olanak sağlayacak önlemlerin alınması gerekmektedir.⁴⁶⁴ Bu noktada Sütun'un 4. Madde ile düzenlemesi "*Herkes, istihdamı veya serbest meslek beklentilerini iyileştirmek için zamanında ve isteğe bağlı olarak yardım alma hakkına sahiptir. Buna, iş arama, eğitim ve yeniden yeterlik için destek alma hakkı da dâhildir. Herkes, profesyonel geçişler sırasında sosyal koruma ve eğitim haklarını devretme hakkına sahiptir.*

Gençler işsiz kaldıktan veya eğitimden ayrıldıktan sonraki dört ay içinde sürekli eğitim, staj, stajyerlik veya iyi bir iş teklifi alma hakkına sahiptir.

İşsizler, kişisel, sürekli ve istikrarlı bir destek alma hakkına sahiptir. Uzun süreli işsizlerin en geç 18 aylık işsizlik döneminde bireysel değerlendirilme hakkı vardır.

Sütun'un yayımlanmasıyla, serbest meslek sahibi ve standartlar dışında kalan işçilerin Avrupa düzeyinde sosyal korunması konusuna da değinilmiştir."⁴⁶⁵ şeklinde olup bu düzenleme özellikle, Temel Haklar Şartı'nın eğitim hakkını belirleyen 14. Maddesi ve çocuk işçiliğinin yasaklanması ve çalışan gençlerin korunmasına ilişkin 32. Maddesi ile birlikte değerlendirilmedir. Bu bilgiler ışığında müktesabata hakim olan anlayışın, gençlerin istihdamını desteklemekle birlikte çocuk işçiliğinin önlenmesi ve gençlerin korunması noktasında bütünlük arz ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu temel metinlerin yapısı hak tesisinin ötesine geçen bir koruma ve zorlama mekanizması öngörmemektedir.

B. Bölüm II: Adil Çalışma Koşulları

Teknolojik gelişmeler ile ortaya çıkan yeni esnek istihdam biçimleri bilhassa post-fordist üretim tarzında da görüldüğü üzere, işin doğasını, hacmini veya süresini tayin etmek, işverenleri ve aynı zamanda sosyal koruma seviyesini belirlemek ve denetimli serbestlik dönemlerinde suistimalleri önlemek için ek özen gerektirmektedir.⁴⁶⁶ Merkezi olmayan, kendi kendine organize çalışma biçimleri, işçi özerkliğini artırıp iş gelişimini hızlandırabilirken; işverenler için hak bilincini ve belirsiz bilgi gerekliliklerini azaltabilecek niteliktedir.

⁴⁶⁴ Çoban, s. 92.

⁴⁶⁵ European Commission; 26 Nisan 2017 tarihli Avrupa Sosyal Haklar Sütunu hakkında Komisyon Tavsiyesi.

⁴⁶⁶ Abdulkadir Şenkal ve D. B. Sarıipek, "Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Rolü", **Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt. 14, Sayı. 2, 2007, 151.

Çalışanları istihdam koşulları hakkında bilgilendirmek için mevcut AB hükümleri, istihdam başlangıcından itibaren uygulanır nitelikte değildir ve gittikçe daha fazla ulusötesi, mobil, dijital ve sair iş organizasyonu modellerinde uygulanması zorlaşmaktadır. Açık uçlu sözleşmelerin sona ermesini düzenleyen karmaşık, masraflı ve belirsiz düzenlemeler, firmaları girişimler konusunda isteksiz hale getirmekte ve kuralların yerinde uygulanmamasına yol açmaktadır.⁴⁶⁷ Bu gibi sorunlar ve düzenleme gereklilikleri Sütun'daki yansımaları 5. Maddede şu şekilde bulmuştur:⁴⁶⁸

“İstihdam ilişkisinin türüne ve süresine bakılmaksızın, işçiler çalışma koşulları, sosyal korumaya erişim ve eğitimle ilgili olarak adil ve eşit muamele hakkına sahiptir. Açık uçlu çalışma biçimlerine geçiş sağlanacaktır.

Mevzuata ve toplu sözleşmelere uygun olarak, işverenlerin ekonomik bağlamda değişikliklere hızla uyum sağlaması için gerekli esneklik sağlanacaktır.

Kaliteli çalışma şartlarını sağlayan yenilikçi iş biçimleri teşvik edilecektir.

Girişimcilik ve serbest meslek teşvik edilecektir. Mesleki hareketlilik kolaylaştırılacaktır.

Düzensiz çalışma koşullarına yol açan istihdam ilişkileri, tipik olmayan sözleşmelerin istismar edilmesini yasaklamak da dâhil olmak üzere engellenecektir. Herhangi bir gözetim süresi, makul sürede olmalıdır.” ayrıca;

“İşçiler, çalışmaya başlarken, deneme süresi de dâhil olmak üzere, iş ilişkisinden kaynaklanan hak ve yükümlülükleri hakkında yazılı olarak bilgilendirilme hakkına sahiptir.

Herhangi bir işten çıkarmadan önce, işçiler nedenlerinden haberdar edilme ve makul bir süre bildirilme hakkına sahiptir. Etkili ve tarafsız anlaşmazlıkların çözümüne ve haksız işten çıkarılma durumunda yeterli tazminat da dâhil olmak üzere telafi hakkına sahiptirler.”

Sütun'da yer verilen hükümler dikkate alındığında görüleceği gibi değişim ve dönüşümün ucu açık bırakılmakta ve yeni şartlara uyum sağlanmasını mümkün kılacak düzenlemeler yapılması yoluna gidilmiştir. Konuya ilişkin düzenleme içeren ilk metinden ilki olan Temel Haklar Şartı'nın 30. Maddesi'nde *“Birlik yasalarına ve ulusal yasalara ve uygulamaya göre, haksız işten çıkarmalara karşı korunma hakkına sahiptir.”* düzenlemesi yer almaktadır. Bundan başka, 91/533/EEC sayılı Direktif de, hem işverenleri, çalışanları

⁴⁶⁷ Çoban, s. 93.

⁴⁶⁸ Zane Rasnaca, **Brinding the Gaps or Falling Short? The European Pillar of Social Rights and What It Can Bring to EU-Level Policymaking**, 1. Baskı, Brüksel: European Trade Union Institute, 2017, s. 27; Lörcher, s. 56 vd.

sözleşmeye veya iş ilişkisine uygulanacak koşul ve kurallar hakkında bilgilendirmekle yükümlü kılan yapısı ile hem de 2. Maddesinde düzenlendiği üzere bu yükümlülüğün "mümkün olan en kısa sürede yerine getirilmesini öngörmekle, birtakım düzenlemeleri haiz iken Sütun'a kıyasla daha dar bir içeriğe sahip gözükmektedir.⁴⁶⁹ Ancak değişen teknolojik ve ekonomik şartlar sonucu bu şartlara uyum sağlamaya elverişli düzenlemelerin gerektiği ve AB'nin normatif gücüne duyulan güven ve vatandaşlar nezdindeki kabulü açısından kapsayıcı düzenlemelerin uygunluk arz ediyor oluşu da bir veri olarak gözükmektedir.

Uygun yaşam standartları için yeterli düzeyde bulunan asgari ücret uygulaması, çalışanlar ve aileleri için insana yaraşır standartları sağlamak ve çalışma içi yoksulluk probleminin üstesinden gelmenin temel aracıdır.⁴⁷⁰ Öngörülebilir şekilde ücret artışı, istikrarlı ve huzurlu bir iş ortamı için de aranan temel unsurlardandır. Asgari ücretin düşük vasıflılar için iş bulma beklentilerini koruyacak bir seviyede belirlenmesi gerekir. Verimlilik doğrultusunda ücretlerin gelişimini sürdürmek, özellikle Euro bölgesi dahilinde rekabet gücü için çok önemli olduğunu kanıtlamış gözükmektedir.⁴⁷¹ Bundan hareketle Sütun 6. maddesinde, ücretler konusunda ilk olarak adil ücreti "*iyi bir yaşam standardı sağlayan*" olarak tanımlamış ve buna ek olarak ulusal standartlara işaret ederek her çalışan ve ailesinin sosyal ve ekonomik koşullara göre ihtiyaçlarını karşılayabileceği ve işyerinde yoksulluğun önlendiği bir yapıyı hedeflemiştir. Devam eden paragrafta ise "şeffaf ve öngörülebilir bir şekilde belirlenecek" bir ücret düzeni hüküm altına alınmıştır.

İyi işleyen bir sosyal diyalog ortamı, toplu sözleşme yapmaya yetkili özerk ve temsil kabiliyetine sahip sendikal yapıyı gerektirir. Örgütlenme yoğunluğu ve temsil edilebilirlik açısından AB genelindeki düşüşler göz önüne alındığında, sendika ve diğer STK'ların daha iyi işleyen ve etkili bir sosyal diyaloga girme kapasitelerini daha da geliştirmeleri ve onlara sağlanan imkanların artırılması gerekmektedir.⁴⁷² Sendika ve STK'ların AB düzeyinde ve ulusal düzeyde temsil gücü, ekonomik gerileme dönemlerinde istihdamı koruma çabaları da dâhil olmak üzere, ekonomik ve sosyal politikaların tasarım ve uygulamasının başarısı için çok önemlidir.⁴⁷³ Dahası, hizmet sektöründe ve dijital ekonomide olduğu gibi yeni iş örgütü biçimleri, işçilerin haklarının tanımlanmasını ve hak arama süreçlerini daha karmaşık hale getirmektedir.⁴⁷⁴ Sendika ve STK'lara, iktisat, işgücü ve toplumsal hedeflerin belirlenmesiyle pratiği hakkında danışma ortamı sağlanmasıyla diyalogun artırılması gerekmektedir. Yarı-

⁴⁶⁹ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 456.

⁴⁷⁰ Çoban, s. 96.

⁴⁷¹ Lörcher, s. 60 vd.

⁴⁷² Çoban, s. 124.

⁴⁷³ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 446.

⁴⁷⁴ Bedriye Tunçsiper ve Ömer Faruk Biçen, "Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelemesi", *Eskişehir OGÜ İİBF Dergisi*, Cilt.9, Sayı. 2, s. 25.

bağımsızlıklarına ve dayanışma hürriyetleri tanınırken, toplu sözleşme müzakerelerinde bulunmak ve akdetmek için motive edilmelidir. Şartlar oluştuğunda, sınıflar etkileşimde akdedilen antlaşmalar, AB ve üyesi ülkeler seviyesinde uygulanacak şekilde düzenlenmelidir. Bu gereklilikler karşısında Sütun'un 8. maddesinde; işçiler ve temsilcilerine, özel olarak işverenlerin devri, tekrar yapılandırılması ve birleşmeleriyle iş sözleşmelerinin kitlesel feshi konularında bilgi alma hakkı tanındığı ve uygun zamanlarda kendilerine danışılması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Diğer taraftan bu mekanizmanın iyi işleyebilmesi için sendika ve STK'ların temsil kabiliyetini arttırmak üzere teşviklerin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁷⁵

Temel Haklar Şartı'nın 12. ve 27. Maddeleri ise, sırasıyla "*Herkesin, barışçıl toplanma özgürlüğü ve her seviyede, özellikle de herkesin hakkını ilgilendiren siyasi, sendikal ve sivil konularda çıkarlarını korumak için sendikalar kurmak ve bunlara katılmak ve örgütlenme özgürlüğü hakkı vardır.*" ve "*İşçiler veya temsilcileri, uygun düzeylerde ve durumlarda Birlik hukuku ve ulusal yasa ve uygulamaların öngördüğü koşullar altında ve zamanında bilgi ve danışma alma hakkına sahip olmalıdır.*" düzenlemelerini içermektedir. Temel Haklar Şartı'nın 27. Maddesi ise: "*İşçiler ve işverenler ya da ilgili kuruluşları, Birlik yasalarına ve ulusal yasa ve uygulamalara uygun olarak, toplu iş sözleşmelerini uygun seviyelerde müzakere etme ve sonuçlandırma hakkına ve çıkar çatışmalarında grev de dâhil olmak üzere çıkarlarını savunmak için ortak harekete geçmek hakkına sahiptir.*" düzenlemesi içermektedir.

Daha az istikrarlı istihdam ilişkileri, yeni çalışma kalıpları ve yaşlanan işgücü koşulları bağlamında iş sağlığı ve güvenliği konusunda yeni zorluklar meydana gelmiştir.⁴⁷⁶ Tüm çalışanlara iş kazası ve meslek hastalıklarından korunmak adına imkânlar sağlanması, AB genelinde istihdam şeklinden bağımsız olarak güvencesizliğin ve sosyal maliyetlerin azaltılması ve aynı zamanda verimliliğin yükseltilmesi gerekmektedir. Yeniden entegrasyon ve rehabilitasyon çabalarının güçlendirilmesi, işverenlerin yeniden eğitim veya işyeri adaptasyonu için daha fazla katılımını gerektirmektedir.⁴⁷⁷ Bununla birlikte, küçük işletmeler için önleyici ve düzeltici önlemlerin alınması zorunlu ve meşakkatli olmaya devam etmektedir. Bu durum karşısında Sütun, öncelikle işçi sağlığı ve güvenliği konularında işçiler için yüksek seviyede korunma hakkını tesis etmekle düzenlemelerine başlamış,⁴⁷⁸ mesleki ihtiyaçlara göre uyarlanmış ve emek piyasasına katılım imkânlarının artmasına yönelik bir çalışma ortamının sağlanmasını ve işçilerin, kişisel bilgilerinin istihdam bağlamında

---

⁴⁷⁵ Lörcher, s. 65.

⁴⁷⁶ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 448..

⁴⁷⁷ Çoban, s. 93.

⁴⁷⁸ Tunçsiper, s. 34.

korunmasını hüküm altına almıştır.

Temel Haklar Şartı'nın 31. Maddesinde; işçilerin sağlığına, güvenliğine ve onuruna saygılı çalışma koşulları hakkı tesis edilmiş ve fakat yalnızca bu şekilde genel ve soyut bir düzenleme ile yetinilmişti. Ancak Sütun yine genel olarak ruhuna uygun şekilde Temel Haklar Şartı'na göre daha geniş bir perspektifte düzenleme yapmış ve düzenlemelerini derinleştirmiştir.

C. Bölüm III: Sosyal Koruma ve Katılım

Çocuk bakımı hizmetleri, özellikle dezavantajlı hane halkı mensuplarının bilişsel ve sosyal gelişimini iyileştirmekte hayati öneme sahiptir ve daha sonraki yaşamlarında eğitim ve işgücü piyasasına dahil olma beklentilerinin varlığı için vazgeçilmez durumdadır. Resmi çocuk bakımı aynı zamanda, özellikle kadınlar için ebeveyn istihdamını teşvikeden iş hayatı dengesi için önemli bir araçtır. Bununla birlikte, sınırlı yararlanma koşulları, erişim kısıtları, uygun fiyat ve kalite büyük engeller olmaya devam etmekte ve çocukların gelişimine yönelik politikaların başarısını engellemektedir.⁴⁷⁹ Dezavantajlı köklerden gelen çocukların bu hizmetlere erişimi de aynı şekilde daha zor olmaktadır.⁴⁸⁰ Ancak Sütun 11. maddesinde, burada özellikle dezavantajlı grupları da göz önünde bulundurarak yararlanıcı kitleyi herhangi bir kısıtlama olmadan “çocuklar” şeklinde tanımlamakta ve aşağıdaki düzenlemeleri içermektedir: “Çocuklar, uygun fiyatlı erken çocukluk eğitimi ve kaliteli bakım alma hakkına sahiptir.

Çocukların yoksulluktan korunma hakları vardır. Dezavantajlı geçmişe sahip çocuklara yönelik eşit fırsatları artırmak için özel önlemler alma hakkına sahiptir.” Konuyla ilgili düzenleme içeren Temel Haklar Şartı'nın 24. Maddesi ise; “Çocuklar, refahları için gerekli olan bu koruma ve bakım hakkına sahiptir.” şeklindedir.

Birlik üyesi ülkeler arasında sosyal ve ekonomik farklılıklar olduğu gibi aynı iş konunda çalışan işçiler ve istihdam türleri arasında⁴⁸¹ da çeşitli sosyal güvence alanları arasında farklılaşmalar bulunması politika yapım sürecinde göz önünde bulundurulmak zorunda kalmıştır. Ancak günümüzde hala sektörler arası ve aynı sektörde farklı coğrafyada çalışan Birlik vatandaşları için farklı mali haklar ve statüler tanınmaktadır. Serbest dolaşımın da etkisiyle daha hissedilir olan bu ayrıma karşı Sütun 12. Maddesinde aşağıdaki düzenlemesine başvurmuştur:

“İstihdam ilişkisinin türü ve süresine bakılmaksızın, işçiler ve benzer şartlar altındaki

⁴⁷⁹ Çoban, s. 111.

⁴⁸⁰ O. Mumcu ve E. Çağlar, “Türkiye'nin Nüfusu Zenginlik Kaynağı Olabilir mi?”, Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü, 2006, s. 5.

⁴⁸¹ Çoban, s. 96.

serbest meslek sahipleri, yeterli sosyal koruma hakkına sahiptir.”

Etkili işsizlik yardımları, iş arama, becerilere göre istihdam olanağı, işsizlik sırasında ekonomik güvenlik temin etme, yoksulluğu önleme ve ekonomik denge sağlamada etkili bir unsur olarak gözükmektedir.⁴⁸² Kimi durumlar için üye devletlerin bazılarında uygulanan katı uygunluk şartları nedeniyle işsizlik ödeneğinin kapsamı çok dar tutulmaktadır. Bazı üye devletlerde yardımların süresinin yanı sıra iş arama ve aktif desteğe katılım bakımından yardımların uygulanma süreci ve usulü endişe vericidir. Bu nedenle Sütun konuyu ele alırken 13. Maddesinde: *“İşsizlerin, kamu istihdam hizmetlerinden yeterli düzeyde desteğe, kendi katkıları ve ulusal uygunluk kurallarına uygun olarak, işgücü piyasasına yeniden entegre ve makul sürede yeterli işsizlik yardımı alma hakkı vardır. Bu tür yardımlar, istihdama hızlı dönüş için caydırıcı bir unsur teşkil etmemelidir.”* şeklindeki düzenlemesinde makul süreler boyunca yardımlardan yararlanmayı ve işgücü piyasasına yeniden entegre olmayı öne çıkarmaktadır.⁴⁸³

Temel Haklar Şartı'nın 34. maddesi ise dar bir düzenleme ile AB'nin, iş kaybı durumunda, sosyal güvenlik yardım haklarını tanıyacağını ve bu haklara saygı duyacağını düzenlemektedir. Buna ek olarak, AB Antlaşması'nın 151. Maddesi AB'nin ve üye devletlerin sosyal koruma ve dışlama ile mücadeleye yönelik hedefleri olması gerektiğini belirlemektedir.

Yoksulluk riski altında olan veya diğer geçim kaynaklarına sahip olmayan kişiler için asgari gelir, çoğu üye devlet tarafından yurttaşlarına sağlanmakla birlikte, bunun gerçekleşmediği örnekler de mevcuttur. Bununla birlikte, mevcut çalışmalar, asgari gelirden istifade edenlerin yoksulluktan kaçmalarını sağlamada yetersizlik içermektedir.⁴⁸⁴ Ayrıca düşük kapsamdaki yardımlar ve düzenlemelere erişimdeki karmaşıklık nedeniyle asgari gelir desteğinin herkes için etkin bir sonuç doğurması zorlaşmaktadır. Çalışma çağındakiler için, aktif desteğe ve sosyal hizmetlere zayıf bağlantılar ile istihdama yeniden girerken ayrışamayan yetenekler gibi sebepler işgücü piyasalarını olumsuz etkilemektedir. Yaşlılar için ise, çoğu Üye Devlet'te asgari gelir hükümleri, başka kaynakları olmayanları yoksulluktan kurtarmakta yetersizdir.⁴⁸⁵ Bu gereksinimler doğrultusunda Sütun'un düzenlemeleri yeterli düzeyde faydadan yararlanamayan herkesin, hayatın tüm bölümlerinde saygı değer hayat sürdürmeye yetecek minimum gelir elde etme hakkına sahip olduğunu düzenlemektedir. Ayrıca çalışan sınıf lehine en düşük gelirin, istihdam pazarına tekrar uyum sağlama amacına

⁴⁸² Çoban, s. 89.

⁴⁸³ Lörcher, s. 81.

⁴⁸⁴ Frazer, H., “Minimum Income Schemes in Europe”, European Commission, Brüksel, 2016, s. 6 vd.

⁴⁸⁵ Frazer, H., s. 10.

yönelen politikalarla uyum içinde olması gerektiği vurgusu da yapılmıştır.⁴⁸⁶ Sütun öncesinde asgari ücret ile ilgili düzenlemeler yine Sosyal Haklar Şartı'nın 34. Maddesi ve AB Antlaşması'nın 151. Maddesi ile genel bir düzenleme kapsamında bırakılmıştır. Sütun, düzenlemeleri ile burada da konu özeline indirgenmiş norm oluşturmakta ve geniş bir kapsamda etkin bir mekanizma öngörülmesini amaçlamaktadır.

Çalışma hayatları, birden fazla iş ve çalışma şekli, kariyer kesintileri, artan mobilizasyon ve çalışanların yaşamındaki profesyonel değişiklikler dâhil olmak üzere, daha fazla çeşitlilik arz eder hâle gelmektedir. Teknolojik değişimden ve hızla değişen işgücü piyasalarından en iyi şekilde yararlanmak, iş ve profesyonel geçişler için daha hızlı ve daha iyi bir desteğin yanı sıra, çalışma hayatı boyunca düzenli beceri kazanma desteğini de gerektirmektedir. Beceri kazanma süreci bireysel çalışanlardan, şirketlerden ve toplumdan yatırım yapılmasını gerektirmektedir.⁴⁸⁷ Emeklilik maaşları, işsizlik maaşı, sağlık sigortası veya eğitim hakkı gibi bazı sosyal koruma hakları, işleri değiştirirken her zaman kolayca devredilemez ve serbest meslek sahibi olurken değerlendirilemez veya tahakkuk ettirilmez niteliktedir.⁴⁸⁸ Buna karşılık, iş arayanların veya aktif olmayan kişilerin haklarının bir kısmı, işe yeniden başlama veya kendi işlerini kurma konusunda engel teşkil etmemelidir. Aynı zamanda bu konuda yapılan düzenlemeler iş kolu ve cinsiyetler arası dengesizliklere de sebep olmamalıdır.⁴⁸⁹ Bu ihtiyaçlardan hareketle Sütun'un 13. Madde düzenlemeleri aşağıdaki şekildedir: *“İşçiler ve emeklilik serbest meslek mensubu emeklilik maaşlarına karşılık emeklilik hakkına ve yeterli bir gelir sağlama hakkına sahiptir. Kadınlar ve erkekler emeklilik haklarını kazanmak için eşit fırsatlara sahip olmalıdır.*

Yaşlılıkta olan herkes, haysiyet içinde yaşamalarını sağlayacak kaynaklara erişim hakkına sahiptir.”

Sosyal Haklar Sütunu öncesi müktesabat incelendiğinde ise konuya ilişkin doğrudan düzenlemelerdeki eksiklik görülmekle birlikte Temel Haklar Şartı yalnızca genel hükümleri ile konuya ilişkin düzenleme yapmış bulunmaktadır.

Nüfusun yaşlanması, sağlık hizmetlerinin finansal sürdürülebilirliği ve herkes için yeterli sağlık hizmeti sağlama kabiliyeti üzerinde baskı yaratmaktadır. Örneğin, gelire göre yüksek tedavi maliyeti veya çok uzun bekleme süreleri tıbbi bakım ihtiyaçlarının karşılanmamasına yol açabilmektedir.⁴⁹⁰ Sağlık hizmetlerinin finansal sürdürülebilirliğini güvence altına alırken yüksek kaliteli bakıma evrensel erişimin sağlanması, düşük maliyetli

⁴⁸⁶ McCormick, Avrupa Birliği Siyaseti, s. 445 vd.

⁴⁸⁷ M Geoghegan-Quinn, **Population Ageing in Europe**, 1. Baskı, Brüksel: European Commission, 2014, s. 27 vd.

⁴⁸⁸ Frazer, H., s. 11.

⁴⁸⁹ Çoban, s. 92.

⁴⁹⁰ Çoban, s. 110.

hizmet sunumunun teşvik edilmesi ve sağlığın geliştirilmesinin desteklenmesi, sağlık sistemlerinin etkinliğini ve etkinliğini artırma çabalarını yoğunlaştırmayı gerektirir.⁴⁹¹ Hastalık yardımları ve/veya ücretli hastalık izni için yapılan düzenlemeler, üye devletler arasında, bekleme günleri ve kontrol mekanizmaları ile ilgili olarak büyük ölçüde değişiklik göstermektedir.⁴⁹² Yeterli bir asgari sağlık hizmetleri seviyesinin sağlanması, rehabilitasyon ve yeniden topluma kazandırmayı teşvik eder. Aynı zamanda, bu tür programların mali sürdürülebilirliğini korumak zor bir meseledir.⁴⁹³ Ancak bu kapsamda Birlik'in temel hedefleri arasında yer almakta olan herkes için uygun kalitede ve ücretlerde sağlık hizmeti sağlanması düşüncesi Sütun'da da kendine yer bulmuş “*Herkes, uygun kalitede, uygun fiyatlı, önleyici ve iyileştirici sağlık hizmetlerine zamanında erişme hakkına sahiptir.*” şeklinde düzenlenmiştir.

Konuyla ilgili Temel Haklar Şartı'nın 35. Maddesi: “*Herkesin koruyucu sağlık hizmetlerine erişme hakkı ve ulusal kanun ve uygulamaların belirlediği şartlar altında tıbbi tedaviden yararlanma hakkı vardır. Birliğin tüm politika ve faaliyetlerinin tanımlanması ve uygulanmasında üst düzey bir insan sağlığı koruması sağlanacaktır.*” şeklindedir. Konuya ilişkin bir başka düzenleme olan AB Antlaşması'nın 168. Maddesi ise tüm AB stratejilerinin ve pratiklerinin tasviri ve uygulamaya konulmasında üst düzeyde fert sağlığının korunmasının güdüleceğini belirlemiştir.⁴⁹⁴

Dünya'nın her yerinde olduğu gibi Avrupa'da da, engelli insanlar nüfusun geri kalanına oranla yoksulluk ve sosyal dışlanma riski karşısında daha korumasız durumdadır.⁴⁹⁵ İşyerlerinde yeterli erişilebilirlik eksikliği, ayrımcılık ve vergi avantajı engelleri ile karşı karşıya kalan engellilerin haklarının tasarımı, örneğin hakların tamamen işe alındığında ya da (yeniden) işe alındığında geri çekilmesi durumunda, bir takım sosyal fayda tuzakları ortaya çıkmaktadır. Destek hizmetlerinin mevcudiyeti, istihdama ve toplum yaşamına katılma kapasitesini de olumsuz da etkileyebilmektedir.⁴⁹⁶ Bu noktada Sütun ilgili düzenlemesini: “*Engelli insanlar, onurlu yaşama, işgücü piyasasına ve topluma katılmalarını sağlayacak hizmetler ve ihtiyaçlarına göre uyarlanmış bir çalışma ortamı sağlayan gelir desteği hakkına sahiptir.*” şeklinde topluma ve işgücü piyasasına katılımı vurgulayan düzenlemesi ile onurlu yaşama hedefine yönelik bir sosyal koruma öngörmektedir. Sosyal Haklar Şartı'nın yine 34. Maddesi kapsamında değerlendirilebilecek olan engellilerin durumu, tıpkı pek çok örnekte

---

⁴⁹¹ Lörcher, s. 73.

⁴⁹² Çoban, s. 109.

⁴⁹³ Lörcher, s. 75.

⁴⁹⁴ Rasnaca, s. 14.

⁴⁹⁵ Kesici, s. 80.

⁴⁹⁶ Rasnaca, s. 23 vd.

olduğu gibi Şart'a göre Sütun'da özel olarak değinilen konulardan olmuştur. Bahsedilen düzenlemesine ek olarak Şart 26. Maddesi ile; “*Birlik, engellilerin bağımsızlıklarını, sosyal ve mesleki bütünleŐmelerini ve toplum yaşamına katılımını sağlamak için tasarlanan kaynaklardan yararlanma hakkını tanır ve saygı gösterir.*” Şeklinde bir düzenleme ile engelliliğe özel olarak eđilmiŐtir; ancak işgücü piyasasına katılım ve çalışma ortamı vurgularını yapmamaktadır.⁴⁹⁷

Bu bilgilerden hareketle Sütun'un daha kapsamlı ve derinlemesine bir düzenlemeye gittiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Nüfusun yaşlanması, değişen aile yapıları ve kadınların işgücü piyasasına katılımının artması, uzun süreli bakım hizmetlerine olan talebin de artmasına sebep olmaktadır. Aile bakıcıları olarak adlandırılabilen ve genellikle kadınlardan oluşan işgücü, genellikle mevcut olmayan veya masraflı kurumsal bakım hizmetleri tarafından bırakılan boŐluđu doldurmaktadır.⁴⁹⁸ Evde temel bakım hizmetlerinden yararlanmak her ne kadar kurumsallık ve profesyonellikten uzak olsa da birçok aile için tek seçenek durumundadır. Bu nedenle mali açıdan da yüksek oranda yk getiren bu uygulamalar tercih edilmek zorunda kalmaktadır.⁴⁹⁹ Sütun'un, bu gereksinimlere de işaret eden 18. Madde düzenlemesi Őöyledir: “*Herkesin özellikle evde bakım ve toplum temelli hizmetler gibi uygun fiyatlı, kaliteli uzun vadeli bakım hizmetleri alma hakkı vardır.*” Bu noktada da Şart'ın düzenlemeleri 34. Maddesi ile kısıtlıdır.

Yeterli konut arzının bulunmaması ve konut güvensizliği, AB genelinde büyük bir endişe kaynağı olmaya devam etmekte ve bu da finansal risk alımının artması, tahliye, kira ve ipotek ödemelerinde borçlanma ve bazı u durumlarda evsizliğin artmasına neden olmaktadır. Konut sektöründe arz kısıtlamaları ve kira piyasasındaki bozulmalar bu eksikliği arttırmaktadır.⁵⁰⁰ Barınma ihtiyaının karŐılanmasındaki eksiklikler, gençlerin işgücü piyasasına giriŐinde ve yaşam planlarında da kısıtlamalara neden olmakta ve işgücü hareketliliği için bir engel olmaya devam etmektedir.⁵⁰¹ Bundan hareketle Sütun, konut yardımından yararlanmanın kapsamını “*ihtiyacı olanlar*” olarak belirlemiŐ, tahliye koşullarını ise zorlaŐtırmayı ve tahliyeye karşı desteği öngören aşağıdaki düzenlemelere gitmiŐtir:

a. İhtiyacı olanlar için sosyal konut veya nitelikli konut yardımı sağlanacaktır.

b. Korunmasız insanlar zorla tahliyeye karşı uygun yardım ve korunma hakkına sahiptir.

⁴⁹⁷ Lörcher, s. 86.

⁴⁹⁸ oban, s. 111 vd.

⁴⁹⁹ Lörcher, s. 87.

⁵⁰⁰ Lörcher, s. 78.

⁵⁰¹ Rasnaca, s. 12.

c. *Sosyal bütünleşmeyi arttırmak için evsizlere yeterli barınak ve hizmetler sağlanacaktır.*” Bu konuda Temel Haklar Şartı: “*Toplumsal dışlanma ve yoksullukla mücadele etmek için, Birlik, yeterli kaynağa sahip olmayanlara iyi bir yaşam sağlamak için [...]konut yardımı hakkını tanır ve saygı gösterir...*” düzenlemelerini içermektedir.

Genişbant, ulaştırma, enerji (elektrik ve ısıtma gibi) gibi temel hizmetler ve insanların topluma tam olarak dahil olmalarını sağlamanın yanı sıra istihdama erişimde eşit fırsatlar sağlamak için finansal hizmetler (banka hesapları gibi), İhtiyacı olan herkes tarafından her zaman erişilebilir değildir. Erişimin önündeki engeller arasında ekonomik engeller, altyapı eksikliği veya engelli kişilerin erişilebilirlik gereksinimlerinin karşılamaması sayılabilir.⁵⁰² Konuya ilişkin düzenleme Sütun’da 20. Maddenin “*Herkes, su, sağlık, enerji, ulaşım, finansal hizmetler ve dijital iletişim dâhil olmak üzere kaliteli hizmetlere erişme hakkına sahiptir. Bu tür hizmetlere erişim ihtiyacı olanlara destek sağlanacaktır.*” hükmü ile giderilmek istenmiştir.

Temel Haklar Şartı’nın 36. Maddesi: “genel ekonomik çıkar hizmetlerine erişim” hakkında şu düzenlemeyi içermektedir: “*Birlik, Birliğin sosyal ve bölgesel uyumunu teşvik etmek amacıyla, Antlaşmalara uygun olarak, ulusal yasa ve uygulamalarda öngörüldüğü gibi genel ekonomik çıkar hizmetlerine erişim tanır ve saygı gösterir.*” Görüldüğü gibi Sütun burada Birliğin sosyal ve bölgesel uyumunun ve ulusal yasa ve uygulamaların ötesinde daha kapsayıcı ve daha garantör nitelikte bir düzenlemeye giderek bu hakkı herkes için tanımlamış ve erişme hakkına sahip olduğunu belirtmiştir.

V. SÜTUN’UN YAPISINA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRMELER VE MEŞRUIYET

Sosyal sisteminin ciddi bir risk altında bulunduğu düşünülen bugünlerde, Avrupa Birliği’nin sosyal politikaları konu edinen bir zirve toplantısı ve ESPR’nu duyurması hiç kuşkusuz kritik bir ehemmiyet taşımaktadır. Hatırlanacağı gibi, Komisyon, 2017 yılı Nisan ayında Birlik sosyal politikalarının hangi zafiyetlerinin bulunduğu ve aksayan yönlerinin hangileri olduğuna dair tavsiyelerin değerlendirildiği “*Reflection Paper on the Social Dimension of Europe*” başlığını taşıyan bir belge yayımlamıştı.⁵⁰³ Bu düşünce belgesi ve yukarıda açıklananlar göz önünde bulundurulduğunda, AB’nin sosyal boyutunun görünümü hakkında fikir sahibi olunabilir.

⁵⁰² Lörcher, s. 85.

⁵⁰³ Avrupa Komisyonu, Reflection Paper on the Social Dimension of Europe, 2017, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-social-dimensioneurope_en.pdf, (Erişim Tarihi: Ocak 2018)

Belge’de Birlik üyesi her devletin temel olarak aynı amacı taşıdığı ve fırsat eşitliği zemininde daha adil bir sosyal yapı inşa etmenin arzulandığı üzerinde durulmaktadır. Cinsiyet, etnik köken, soy bağı veya benzer hiçbir ayrımın hizmet veya fırsatlara erişim imkânını törpülememesinin gerekli olduğu vurgusu dile getirilmektedir. Ancak buna rağmen kıtanın, mevcut sosyal sorunlara da sebebiyet veren yoğun bir sosyal çeşitlilik sergiliyor oluşu üzerinde de durulmuştur. Bilindiği gibi kıtanın farklı devletlerinde farklı deneyimler yaşanmış ve farklı metotlar uygulanagelmıştır. Günümüzde hala 28 üye devlet arasında eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetlere ulaşım ve çalışma koşullarına ilişkin olarak ücretler ve sosyal güvencelere ilişkin büyük ayrışmalar mevcuttur.⁵⁰⁴ Bu ayrışma durumu, Birlik düzeyinde sosyal politikaları ortak politika alanları arasında saymayı zorlaştırmaktadır ve bu nedenlerle ortak sosyal politikalara ilişkin adımlar, asgari düzeylerde seyretmektedir. Fakat Belge’de, Birlik için bir taraftan iktisadi ve parasal entegrasyonun derinleşmesi sağlanmaya çalışılırken, diğer taraftan sosyal politikalar ve sosyal entegrasyon yönündeki amaçlardan vazgeçilmemesi önerilmektedir.

Belge’de ikinci olarak ise 2008 yılında ABD merkezli olarak ortaya çıkan ve dünya geneline yayılan krizin, Avrupa ülkelerini de derinden etkilediği ve üye devletler arasında zaten var olan ayrışmayı derinleştirdiğinden söz edilmiştir. Bu etkiyi somut bir örnek ile açıklamak gerekirse; son yıllarda ekonomik krizinin daha yoğun hissedildiği İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi devletlerde, Avrupa Merkez Bankası (AMB) ve AB Konseyi’nce izlenen politikaların da etkisiyle AB’ye olan tepkinin tırmanması dikkate alınmalıdır. Belge’ye göre bu olaylar, Birlik’in sosyal pazar iktisadi ve hiçbir üyenin arkada kalmaması ve tüm nesillerin evvelki kuşaklardan daha yüksek refah içinde yaşamasını sağlama vaadini yerine getirebileceğine ilişkin kuşku uyandırmıştır.⁵⁰⁵ Kıtanın ekonomik yapısının daha kapsayıcı ve rekabetçi duruma getirilmesinin ve sosyal ayrışmaların azaltılmasının kısa vadede kolay olmayacağı vurgulanmaktadır.

Benzer biçimde Belge’de krizden günümüze kıtada genç işsizlik oranının giderek arttığına ve işsizler için sağlanan sosyal korumanın da yeterli olmadığına değinilmektedir. Bu durumun büyük bir sosyal tehlike yarattığı ve kıtanın sosyal refah yapısının büyük ölçüde endişe verdiği değinilmektedir. Belge’de 40’lı yılların ortalarından günümüze kadarki dönemde ilk defa, çağdaşımız 25-35 yaş aralığının önceki kuşağa kıyasla daha düşük bir refah seviyesinde yaşıyor olmalarının önemli bir tehlikeyi işaret ettiği not edilmektedir. Belge’de kıtanın, günümüze kadarki en yüksek eğitim seviyesine sahip neslini yitirmeyi ve bir önceki nesilden

⁵⁰⁴ **Avrupa Komisyonu**, “*Reflection Paper on the Social Dimension of Europe*”, 2017, s. 10 vd.

⁵⁰⁵ **Avrupa Komisyonu**, *Reflection Paper on the Social Dimension of Europe*, s. 15, 16.

geri kalma durumunun kıta geleceğini mahvetmesini kabullenemeyeceği kaydedilmektedir. Bu yönde hem Komisyon'dan hem de AB İstatistik Kurumu'ndan (EUROSTAT) edinilen verilere göre, mümkün olan en çabuk ve etkin biçimde harekete geçilmesi gerektiği görülmektedir. EUROSTAT'ın güncel verilerine göre, 2016 yılında Birlik'te %23,4'lük bir oran, yani 115 milyonluk bir nüfus yoksulluk içinde yaşamak zorunda kalmaktadır.⁵⁰⁶ Cinsiyetler arası ücretlerdeki fark da son yıllarda önemli düzeyde artmaktadır. Birlik'teki kadınların benzer vasıflardaki erkek meslektaşlarından yaklaşık olarak %16 oranında daha az kazanyor oldukları ve bu farkın son yıllarda azalmadığı bilinmektedir.⁵⁰⁷

Belge'de ayrıca, 2030 yılına gelinceye kadar kıta nüfusunun dünyanın en yaşlı nüfusu olacağı belirtilmektedir. Kıtanın yaş ortalamasının hızla arttığı ve ortalama yaşam süresinin tarihi bir şekilde yükseldiğine değinilmektedir. Belge'de bu durumun, sağlık harcamalarından konut politikalarına, konut politikalarından sigorta sistemine kadar bütüncül olarak Birlik'in genel sosyal politikalarında bir etki yaratacağı belirtilmektedir. Birlik'in 28 üyesi için, emekli aylıklarına dayalı harcamaların, 2030 yılına gelindiğinde toplam gayrisafi yurt içi hasılanın onda birini aşacağı, sağlık hizmetleri için yapılan harcamaların ise on beşte birlik oranı aşacağı ve ayrıca uzun süreli bakım hizmetleri için gayrisafi yurt içi hasılanın %2,4'üne ulaşan harcama kalemlerinden söz edilmektedir.⁵⁰⁸

Belge'de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin vizyonda ise, yavaş bir gelişimin mümkün olacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Belge'de benzer biçimde, işgücü piyasasında, iktisadi ve politik karar pozisyonlarında da cinsiyetler arası eşit temsil sorununun çözümünde uzun bir vakit alacağı belirtilmektedir. Belge'de iş dünyasına kadınların katılımının eskiye nazaran yoğunlaştığının, ancak gerçek manada cinsiyet eşitliği hedefine erişmek için hala engellerin var olduğuna değinilmektedir. Belge'de ayrıca Kıta'da gelecek yıllarda kır nüfusunun azalması ve kentlere yönelimin artmasının yaşanacağı ve buna bağlı kentleşme problemlerinin meydana geleceğine işaret edilmektedir. Bu durumun yaratacağı önemli etkiler kamu harcamalarında hissedilecek ve refahın dağıtımı ve sosyal adaletin sağlanmasında güçlükler yaşanacaktır.

Son olarak teknolojik gelişmelere ve taleplere bağlı olarak bir eğitim

---

⁵⁰⁶ Eurostat, Downward trend in the share of persons at risk of poverty or social exclusion in the EU but still over 115 million people in this situation, 2018,

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9310033/3-16102018-BP-EN.pdf/16a1ad62-3af6-439e-ab9b-3729edd7b775> (Erişim Tarihi: Ocak 2019).

⁵⁰⁷ Eurostat, Gender pay gap statistics - Statistics Explained, 2019, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Gender_pay_gap_statistics, (Erişim Tarihi: 10.06.2019)

⁵⁰⁸ **Avrupa Komisyonu**, "Reflection Paper on the Social Dimension of Europe", s. 15.

modernizasyonundan bahsedilmektedir. Belge'ye göre dijitalleşmenin, gelişen teknolojinin ve değişen işgücü taleplerinin olası bir neticesi olarak eğitim sisteminde değişiklikler gerekecektir. Disiplinler arası yaklaşımların yanı sıra meslek içi eğitim ve yaşam boyu öğrenme bireylerce daha yoğun talep görecek ve piyasa bireyleri buna zorlayacaktır. Ayrıca iş dünyasında değişen koşulların, koşullara eşlik edebilecek yeni birtakım sosyal hakların kurgulanması zorunluluğuna sebep olacağı belirtilmektedir.⁵⁰⁹

Özetle bahsi geçen sorunlar dikkate alındığında, Göteborg'da toplanan Zirve kıtanın sosyal standartlarının iyileştirmesi amacına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Ancak sosyal haklar ve iş hayatı koşulları hususlarında üye devletler arasındaki ayrışmalar ve ortak hareket etme konusunda zorluklar yaşanabileceği geçmiş tecrübeler ile sabit bir gerçektir. Her ne kadar üye devletlerce farklı deneyimlere sahip olunsu ve farklı modeller uygulanıyor olsa da, Birlik'in temel aldığı değerler gereği üye devletlerin vatandaşlarına mümkün olan en yüksek refahı sağlaması ve haklardan eşit yararlanma imkanını sunması gerekliliği açıktır. Bu konudaki noksanlıklar, tıpkı 2008 Krizi sonrası oluşan ortamda ve Euro Krizi sonrası Yunanistan'ın tutumlarında görüldüğü üzere Birlik'in temel aldığı değerlerin ve bir kısım üyeler tarafından Birlik üyeliğinin sorgulanmasına sebep olmaktadır. Hem politik tepkilerin önüne geçilebilmesi hem de serbest dolaşımın mümkün olduğu kıta şartlarında sosyal sorunlar ve maliyetlerin önüne geçilebilmesi adına sosyal hakların korunmasının sağlanması Birlik için bugünün ve geleceğin bir zaruretidir.

Avrupa parlamentosu'na bağlı İstihdam ve Sosyal İşler Komitesi'nin Sosyal Haklar Sütunu'na Dair Rapor'da sosyal hakların geliştirmesinin meşruiyete sağlayacağı katkılardan bahsedilmektedir.

*Sosyal hakların gelişimi ve Avrupa entegrasyonu sürecinin başarısına dair: İstihdam ve Sosyal İşler Komitesi tarafından Sütun henüz ilan edilmeden önce hazırlanan, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu Hakkında Rapor*⁵¹⁰ başlıklı raporda, Birliğin, belirsiz yaşam beklentileri, işsizlik, büyüyen eşitsizlikler ve fırsat eksiklikleri gibi konuların özellikle genç insanlarda giderek artan biçimde yarattığı hayal kırıklıklarını ve endişeleri süratle ve görünür biçimde gidermesi gerektiğinden bahsedilmekte, Sosyal Haklar Sütunu ve atılması gereken adımlar hakkında tartışmanın, insanların Avrupa entegrasyonu sürecini sahiplenmelerini geliştireceğinden bahsedilmektedir.⁵¹¹ Yine aynı raporda, Birliğin sosyal piyasa ekonomisi ile

⁵⁰⁹ **Avrupa Komisyonu**, “*Reflection Paper on the Social Dimension of Europe*”, s. 17 vd.

⁵¹⁰ Bkz. “*Report on a Pillar of European Pillar of Social Rights*”, s.5.

⁵¹¹ Bkz. “*Report on a Pillar of European Pillar of Social Rights*”, Committee on Employment and Social Affairs, 2016, s.8. (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0391_EN.pdf) Çevrimiçi: 24.11.2019.

iç içe geçmiş, insanları güçlendiren ve sürdürülebilir bir refah sağlayan, dayanışmaya, sosyal adalete ve fırsat eşitliğine dayanan yüksek bir üretkenliğe, zenginliklerin adil dağıldığı, kuşaklararası dayanışmaya sahip ve hukukun üstünlüğünü, ayrımcılık yapmamayı, toplumsal cinsiyet eşitliklerini, evrensel ve yüksek nitelikte eğitim sistemlerini amaçlayan bir Avrupa Sosyal Modeli geliştirmeye ihtiyaç duyduğu belirtiliyor.⁵¹²

Meşruiyete dair: Yine Rapor'da, Sütun'un Avrupa'da yaşayan insanları, yaşamları üzerinde hâkimiyetlerini sağlayacakları daha güçlü araçlarla donatacağı; yaşamları boyunca karşılırlarına çıkacak çeşitli sosyal riskleri hafifleterek amaçlarını gerçekleştirmelerini ve onurlu bir yaşam sürmelerini mümkün kılacağı; yüksek derecede rekabetçi bir sosyal piyasa ekonomisi ortamında, tam istihdamı ve sosyal gelişmeyi de amaçlayan bir biçimde piyasaları paylaşılan bir refah, iyilik ve sürdürülebilir gelişme için çalışmaya yönelteceği gibi hususlardan bahsedilmiş ve sonunda Sütun'un Avrupa Birliği'nin meşruiyetini de geliştireceği ifade edilmiştir.⁵¹³

Daha sosyal bir AB'den yana olanlar için Avrupa'da yeni ve toplumsal kaygılı bir entegrasyon döneminin başlangıcını kutlamak için henüz çok erken olsa da, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun başlatılması umut verici bir gelişme olarak görülmelidir. Planlanan yasama önlemleriyle uygulanması halinde milyonlarca Avrupalı'nın sosyal durumunu önemli ölçüde iyileştirme ve AB'nin sosyal imajına iyi gelme ve potansiyel olarak tartışılan “sosyal yer değiştirme” nin bir boyutunu ele alma kapasitesine sahiptir. Bununla birlikte, ulusal ve Birlik yasama sürecinin son on yılda AB'de en önemli sosyal kararların alındığı iki alanda yerinden edilmesini çözmektedir: iç pazar ve Avrupa ekonomik yönetimi. Bunun için, AB, iç pazar, bütçe dengesi ve sosyal adaletin vatandaşlara, çalışanlara ve işletmelere fayda sağlayan tartışmalı olmayan, apolitik konular olarak sunulmadığı daha zor ve öz-eleştirel bir uygulama yapmak zorunda kalacaktır. Avrupa entegrasyonunda sosyo-ekonomik sorunların bu kadar açık bir şekilde politikleştirilmesi olmaksızın, AB'yi on yıldan fazla bir süredir rahatsız eden sosyal ve ekonomik huzursuzluğun tamamen azalması muhtemel değildir.

Sosyal ihtiyaçlar ve gerçeklerin ardından Sütun'un akıllara getirdiği soru ise, onun hukuki niteliği ile ilgilidir. Dar anlamda yirmi hak ve ilke kümesinden oluşan Sütun, bağlayıcı olmayan bir yumuşak hukuk (*soft law*) örneğidir. Bağlayıcı olmayışı ise onun hukuksal değerine hâlel getirmek zorunda değildir. Başka deyişle, bağlayıcı olmayışı, Sütun'un hukuksal niteliğini yumuşak ya da esnek hukuk olarak belirlenebilecek bir hale getirirse de, bu

⁵¹² Bkz. “Report on a Pillar of European Pillar of Social Rights”, s.8.

⁵¹³ Bkz. “Report on a Pillar of European Pillar of Social Rights”, s.13.

durum Sütun'u normatif anlamda tümüyle değersiz kılmamaktadır. Bunun gerekçesi üzerine düşünüldüğünde, söz konusu bağlayıcı olmamanın aslında hukuk mantığı ve sistematığı içinde bir anlamının olduğundan söz edilebilir. Bu anlama göre bireylere doğrudan haklar tanısaydı ve buna Sütun'un bağlayıcılık kesbetmesi özelliği de eklenseydi, müktesabata dahil olan ve ilişkili konularda düzenlemeler yapan diğer normlarla ortaya çıkabilecek çelişkiler birtakım hukuki problemler yaratabilme potansiyeline sahip olacaktı. Dolayısıyla, Sütun'un bağlayıcılık kesbetmeyişi, hukuksal anlamda değersizliğiyle değil, bir üst ilkeler manzumesi olarak konumlandırılmaya çalışılmasıyla ilişkilendirmek gerekmektedir. Zira Komisyon'un da belirttiği gibi, Sütun'un hukuki niteliği göz önüne alındığında, doğrudan uygulanabilir olmayışı ve fakat uygun düzeylerde ayrı hukuksal düzenlemeler ile eylemliliğe kavuşturulabiliyor olması⁵¹⁴ özel olarak vurgulanmalıdır. Böylelikle Sütun'un hukuksal niteliğinin, yani yumuşak hukuk oluşunun, onun eylemliliğe kavuşmasına engel olmadığını, bilakis bunu amaçladığını görmek ve bunun da Sütun'un hukuksal değerine atıfta bulunduğunu düşünmek iyice mümkün hale gelmektedir.

Böylece, Sosyal Haklar Sütunu'nun AB'nin siyasal meşruiyetine etkisini konu alan ve somut olarak "AB'nin siyasal meşruiyetinin temininde sosyal politikaların, sosyal hakların ve Sosyal Haklar Sütunu'nun rolü ve etkisi ne olabilir?" sorusunu yanıtlamaya çalışan araştırmanın yanıt kabilinden sunacağı çıktıların derli toplu bir biçimde ortaya konulmasına çalışılabilir. Bunun için ve yukarıdakileri de kapsayıcı bir tarzda, net biçimde ifade etmek üzere, aşağıdaki açıklamalara yer verilebileceğini düşünüyoruz.

Her ne kadar bağlayıcı bir hukuk metni olmasa da, yani yumuşak hukuk özelliği gösterse de Sütun, bir hukuk metnidir. Modern hukuka ilişkin olarak çalışmada vurguladığımız tespit ise modern toplumlarda hukukun siyasal meşruiyetin teminini sağlayan en önemli araç olduğuna ilişkindir. Bu iki bilgiyi bir arada düşünürsek, Sütun'un, AB'nin siyasal meşruiyetini temin etmede rolü olabilecek önemli bir hukuk metni olarak nitelendirilmesinden bahsedilebilecektir. Bu anlamda Sütun'un, AB'nin siyasal meşruiyet açığını gidermek bakımından uygun araçlardan biri olduğunu düşünebiliriz. Bununla beraber, Sütun'un yukarıdaki paragrafta belirtilen meşruiyet açığını gidermesinin nasıl gerçekleşebileceğine dair bir açıklamaya yer verilebilir. Burada akla, çalışmanın ilk bölümünde faydacı bir felsefi çerçeveden hareketle oluşturulan "girdi-çıkıtı" meşruiyeti bahsi gelmelidir. Hatırlanacak olursa orada, siyasal meşruiyetin sağlanması, halkın ancak kendisine yarar sağlayan politikalara destek vereceği önermesinden hareketle faydacılıkla

---

⁵¹⁴ Garben, s. 219.

ilişkilendirilmiş ve bu sayede bir sosyal meşruiyet temininin mümkün olduğuna işaret edilmişti. Aynı zamanda, halkın taleplerinin, kendi menfaatleri için siyasal sisteme girdiler olarak dahil olduğu ve sistem tarafından karşılandığı ölçüde bu girdilerin, çıktılara dönüştüğü de belirtilmişti. Ardından, yararlı sonuçlar olarak da nitelendirilebilecek olan bu çıktıların halk nezdinde sistemin benimsenmesine yol açabileceği ve böylece sistemin dinamik bir meşruiyet ağına sahip olmasının sağlanabileceği vurgulanmıştı. İşte Sütun aracılığıyla siyasal meşruiyetin sağlanmasında da benzeri bir işleyişin cari olabileceğinden bahsedilebilir. Bu bağlamda, Göteborg Zirvesi sonucunda deklare edilen ilkelerin, Avrupa halkının, özellikle çalışan kesimlerin, kadınların, çocukların, engellilerin ve sair grupların yararına olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu ilkelerin, üye ülkelerin iç hukuklarına yansımaları ve Birlik müktesebatını da etkilemesi olasılığı ise yararlı sonuçlar olarak görülebilecek çıktılara hukuksal açıdan örnek oluşturacaktır. Böylece halkın yararına olan, halkın talep edeceği girdilerin somut çıktılara dönüşmesinin nasıl'ı ortaya konulmuş olmaktadır. Buna ilaveten belirtilebilir ki, sosyal politikalar ve sosyal haklar ile ilgili somut çıktıları görmesi, halkın Birlik'i benimsemesi ve onun varlığı ile sürdürülebilirliğini istemesine neden olabilecektir. Burada, örnek olarak, Temel Haklar Şartı'nın hazırlanış yöntemleri itibarıyla katılımcı ve şeffaf olmasının Birlik'in yurttaşları ile arasındaki bağlılığı geliştireceğine ya da "demokratik meşruiyet sorununa" dair bir çözüm olabileceğine ilişkin görüş⁵¹⁵ önem taşımaktadır. Ayrıca, Avrupa'nın Geleceğine İlişkin Konvansiyon sürecinde Temel Haklar Şartı'nın konvansiyon sonrası ortaya çıkacak olan anayasa metnine dahil edilmesinin hem metnin anayasal niteliğini arttıracığına, hem de halkın bütünleşmeye vereceği desteği temin edeceğine dair görüşü⁵¹⁶ de burada anmak uygundur. Bu iki görüşteki ortak yan, Birlik vatandaşlarının kendilerini doğrudan ilgilendiren konulardaki gelişmeler ve ilerlemeler karşısında Birlik'e karşı olumlu bir bakış açısı geliştirecekleri fikridir. Bu olumlu bakış açılarının, özel olarak sosyal politikalar ve haklar alanındaki gelişmelere de karşılık oluşturacağını ve halkın Birlik'i isteyip benimsemesine katkı sunacağını düşünmek mümkündür. Böylece, bu son sayılan gelişmeleri barındıran Sütun'un, AB'nin siyasal meşruiyet ihtiyacını dinamik bir tarzda karşılama potansiyelinden ve bunu konsolide etmesinden bahsetmenin önü açılmış olmaktadır.

---

⁵¹⁵ Sanem Baykal Koca, "Temel Haklar", Belgin Akçay ve Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik (ed.), **Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği: Serbest Dolaşım ve Politikalar** içinde, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2012, ss. 402-403.

⁵¹⁶ Açıkmeşe, s.41.

SONUÇ

Bu çalışma, “AB’nin siyasal meşruiyetinin temininde sosyal politikaların, sosyal hakların ve Sosyal Haklar Sütunu’nun rolü ve etkisi ne olabilir?” şeklindeki temel bir sorunun yanıtlanması amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın bu kısmında, söz konusu sorunun yanıtına ve soruyla birlikte gündeme gelen diğer hususlara dair ulaşılan sonuçlara yer verilecektir.

Öncelikle, siyasal anlamda meşruiyet sorununun nasıl ortaya konulduğuna değinerek bu çıktılar sunulmaya başlanabilir. Çalışmada meşruiyet sorununun, siyaset biliminin iktidar ile ilgili tartışmalarının temelinde yer alan bir konuyu teşkil ettiğine işaret edilmiştir. Meşruiyet, siyasal iktidarın hem varlık nedeni, hem de sürdürülebilirliğini sağlayan kural ve eylemlerine uyulmasını temin eden bir dayanak olarak tespit edilmiştir. Meşruiyet kavramını ortaya koyarken, ona dair farklı yaklaşımlar ve tipolojiler de ayırt edilmiştir. Bu, gerek özellikle modernitede siyasal iktidarın meşruiyet arayışının topluma yayılması konusundaki farklı yaklaşımları, gerekse meşruiyet tipolojilerinin değerlendirilmesindeki farklılıkları göstermiştir. Çalışma açısından daha çok ilgili görünen bu tipolojilerdir ve bunlardan özellikle Locke ile birlikte anılan “Bireyci-Sınırlayıcı Meşruiyet” kategorisi ön plana çıkmaktadır. Zira, Locke ile temellenen bu kategori, sosyal hakların da kendisine dâhil edilebileceği bireysel hak ve özgürlüklere yaptığı vurgusu ve devleti sınırlandırmak üzerine tesis edilen kurgusu ile çalışma için önem arz etmiştir. Burada, Locke’un temsil ettiği anlayışın, daha geniş bir biçimde ele alırsak klasik liberalizmin devleti sınırlayan yaklaşımının, devlete ve devlet örneğinden hareketle siyasal örgütlenmelere pozitif yükümlülükler yükleyen bir bağlamda ele alınması çelişkili görünebilir. Ancak, çalışmada güdülen kaygı, daha ziyade sosyal hakları bireysel haklar yelpazesine dâhil etmekle ilgili olduğundan, Locke örneğine de bireyi devlet karşısında güçlendirilmiş haklarıyla birlikte konuşlandırmada göreceği teorik işlevden ötürü yer verilmiştir.

Siyasal meşruiyetin anlamının ne olduğu ve meşruiyet tipolojilerinin ortaya nasıl konulabileceği gibi sorulara verilen yanıtlar, belirli bir tarihselliğe değinilmesini gerektirmiştir. Bu tarihsellik, aslında, kapitalist paradigmadaki siyasal meşruiyete neden gerek duyulduğuna dair fikir verdiği için önemlidir. Burada varılan sonuç, siyasal meşruiyetin, modern dünyada, bilhassa burjuva sınıfının düşünsel ve iktisadi ihtiyaçlarıyla birlikte örülmüş olduğu tespitidir. Siyasal meşruiyet, bu anlamda, 1648 Westphalia Barışı’nın ardından Avrupa’nın batısında sistemik bir varlığa kavuşmaya başlamıştır ve bu tarihsel kesit, ulus-devletlerin güçlenmesi sürecini anlatmaktadır. Ulus-devletlerin güçlenmesi ve kurumsallaşması ise bu devletlerin uyruğu ve aynı zamanda hak sahibi vatandaşları olan

bireylerin karar alma mekanizmalarına göstereceği rızanın ve muvafakatin de aranması sonucunu doğurmuştur. Bu ihtiyaç, çalışmada, ideolojik olarak liberal fikir dünyasının bir gereği olarak tespit edilmiştir. Yine çalışmada, liberalizmin bireyci ekseninde yükselen temel ilkelerinin gözetilmesi, garanti edilmesi ve gerektiğinde bu ilkelerin aksine davranışların yaptırımılandırılması için ortaya konulan hukuk devleti ülküsünden de bahsedilmiştir. Hukuk devleti ülküsü, aynı zamanda, toplumun kendisinin de hukuksal bir tasarım üzerinden tarifleniyor olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, hukukun ve hukuka uygunluğun kendisinin bir meşruiyet aracı olarak konumlandırılması söz konusu olmuş ve bunun, modern siyasal meşruiyetin kendisini nasıl gösterdiğine bir örnek olması düşünülmüştür.

Siyasal meşruiyetin köklerinin ve izlerinin ulusal düzlemde soruşturulması, AB ulusüstü bir siyasal örgütlenme olduğundan, ulusal sınırları aşan bir düzlemde de devam ettirilmek durumundadır. Çalışmada bu husus bir ulusüstü siyasal örgütlenme biçimi olarak AB'nin bir meşruiyet gereksiniminin olup olmadığını tartışılması suretiyle ele alınmıştır. Bu noktada bazı görüşlerin AB'nin demokratik meşruiyet sorununu yapay bulup reddettikleri, bazı görüşlerin ise bölüşümcü politikalar konusunda yetkisi olmadığından bahisle AB için bir meşruiyet tartışmasının gerekli olmadığını savundukları görülmüştür. Çalışmada bu tartışma, AB'nin siyasal niteliğinin ayırıcı bir noktadan hareketle tespit edilmesi ve meşruiyet gereksiniminin olup olmadığının da bu nokta ile birlikte düşünülmesiyle ele alınmaya çalışılmıştır. Söz konusu ayırıcı nokta, çalışmada iktidar yoğunlaşması olarak belirlenmiştir. Modern dünyanın en tipik siyasal örgütlenme modeli olan ulus-devletlerin belirli bir iktidar yoğunlaşmasına işaret ettiği teşhisine dayanan bu belirleme, AB'nin de muhatapları üzerinde belirli karar verme mekanizmalarını haiz, belirli yönetici bileşenlere sahip, arzu edilen sonuçların elde edilebilmesi için etki üreten bir iktidar yoğunlaşması olduğu bilgisinden hareketle, AB'nin de meşruiyet gereksinimi olduğu tespitine varmıştır. Öte yandan, devlet olsun olmasın, meşruiyet aramayan bir iktidar tipinin var olamaması ya da varlığını uzun süre idame ettirememesi de söz konusudur. Bu nedenle, AB'nin hem varlık bulmasında hem de varlığını idame ettirmesinde de siyasal meşruiyete ihtiyaç duyduğu, duyacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Genelde herhangi bir siyasal örgütlenmenin, özelde ise bir siyasal örgütlenme olarak AB'nin, hem varlığı hem de varlığını idamesi için meşruiyete gereksinim duymasının, bu gereksinim karşılanmadığı müddetçe, bir meşruiyet açığına da sebebiyet verdiği çalışmanın tespitlerindedir. Bu tespit, söz konusu açığın nasıl giderilebileceğine dair tartışmaların da yapılmasına yol açmıştır. Bu açık, genel olarak AB'nin siyasal meşruiyet sorunu olarak

adlandırılmış, bu sorunun işaret ettiği meşruiyet açığı ise kurumsal, demokratik ve sosyal meşruiyet sorunları olarak adlandırılan alt ayrımlara tabi tutulmuştur. Bunlardan sosyal meşruiyet sorunu, çalışmanın konusu Sosyal Haklar Sütunu olduğu, yani esas itibariyle toplumsal alanla ilgili olduğu için, daha fazla öne çıkmıştır. Çalışmanın bu konuyla ilgili temel argümanı, sosyal meşruiyetin sağlanmasının, yani halkın desteğinin elde edilmesinin onlara çeşitli faydalar sağlayan siyasaların sunulmasından geçtiği yönündedir. Halkın yalnızca kendisine yarar sağlayan bir siyasaya destek vereceğini ileri süren bu argüman, Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecinin tümünde karşımıza çıkan zihniyetin faydacı zihniyet olduğu belirlemesi ile birlikte düşünüldüğünde, sosyal meşruiyetin sağlanmasının çalışma bağlamında en önemli yolu olarak teşhis edilmiştir. Bu, Avrupalıların ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlarının çözülmesi, bunların güvencelenmiş yollarla sağlanması gibi sonuçları doğuracak politikaların, toplumsal anlamda meşruiyeti sağlayacağını ifade etmektedir.

Çalışmada, AB'nin meşruiyet açığının sosyal meşruiyet üzerinden temin edilmesi ve bunun da faydacı bir çerçevede tariflenmesi söz konusudur. Ancak bir de bunun işleyişine dair açıklamada bulunulması çalışma için önemli görülmüştür. Bu noktada, AB de bir siyasal örgütlenme olduğu için, siyasal örgütlenmelerin sistematik işleyişine dair bir açıklama modelinden istifade edilmiştir. Söz konusu model, “girdi-çıkıtı” mekanizması ve meşruiyeti olarak tespit edilmiştir. Bu tespit, söz konusu modelin faydacı bakış açısına uygunluğuna dayanmaktadır. Zira “girdi-çıkıtı” mekanizması ve bu mekanizma yordamıyla elde edilen meşruiyet, “girdi”den anlaşılan vatandaşların talepleri olduğu ve “çıkıtı” da bu talepler doğrultusunda siyasal iktidarın kararlar almasını ifade ettiği müddetçe, faydacı bakış açısının barındırdığı “halkın yalnızca kendisine yarar sağlayan bir siyasaya destek vereceği” argümanına denk düşmektedir. Öyle ki, halkın talepleri genel olarak kendisine yarar sağlayacak konularla ilgilidir ve halka yarar sağlayacak bu taleplerin karşılanmasının siyasal iktidarların kullandığı enstrümanlar aracılığıyla temin edilmesi de halkın yararına. Çalışmada bu mekanizma ve mekanizma sayesinde sağlanacak meşruiyet, dinamik bir işleyiş üzerinden ortaya konulmaya gayret edilmiştir. Bu dinamik işleyiş, talep olarak girdilerin yararlı sonuçlar olarak çıkıtlara dönüşmesinin, sistemin halk nezdinde benimsenmesi neticesini doğuracağına işaret etmektedir. Zira bu şekilde benimsenen bir sistem halktan destek bulacak ve halkın sisteme uyması sağlanacak, bu destek ve uyma ise halkın sistemi meşru kabul etmesi anlamına gelecektir. Bu mekanizma, netice itibariyle, sosyal meşruiyetin de temin edilmesi demek olacaktır. Tüm bu işleyiş, çalışmada, AB'nin meşruiyet açığına getirilebilecek olası bir çözüm modeli olarak sunulmuştur.

Çalışmanın kuramsal zemini bu şekilde oluşturulduktan sonra, görece daha somut bir biçimde, AB'nin siyasal meşruiyetinin tesisinde sosyal politika ve sosyal hakların yerine bakılmıştır. Sosyal politika ve sosyal haklar, çalışmada, sosyal vatandaşlık kavramı aracılığıyla birbirlerine bağlanmıştır. Zira sosyal vatandaşlık kavramı, içerdiği vatandaşlık ifadesiyle, hem birtakım haklara hem de birtakım yükümlülüklerle sahip bir insan tipini ayırt etmektedir. Buradaki yükümlülükler vurgusu muhatap olunacak politikalara, böylelikle de sosyal politikalara, haklar vurgusu ise sosyal haklara işaret etmektedir. Sosyal vatandaşlığa yapılan bu vurgu, yalnızca sosyal politikalar ile sosyal haklar arasındaki bağın kurulmasına yaramasından da kaynaklanmamaktadır. Sosyal vatandaşlık kavramının anlamına bakıldığında görülen ekonomik açıdan refah sahibi olmak, güvenlik hakkından yararlanmak, toplumsal zenginliklerin tümünü paylaşma hakkına sahip olmak ve toplumsal alanda cari bulunan standartlara uygun, çağdaş, saygın ve modern bir hayat sürmek gibi unsurlar, aynı zamanda sosyal politikaların ve hakların da kapsamına dâhildir. Böylelikle, sosyal vatandaşlık kavramı sayesinde sosyal politika ve hakların yeni bir vatandaşlık tipolojisi içinde dahi kendisine yer bulacak önemde oldukları belirtilmiş olmaktadır. Sosyal vatandaşlık kavramı, sosyal politikaları ve sosyal hakları konumlandırmaya yaramanın yanı sıra onların kavranması açısından da önemlidir. Bu kavrayış, sosyal vatandaşlık kavramının varlık bulma ve gelişme koşulları ortaya konulduğunda daha da açık hale gelmektedir. Çalışmada bu açıklık, sosyal hakların ortaya çıkışına dair tarihsellik sunularak sağlanmaya çalışılmıştır. Görülmüştür ki, sosyal politikaların ve hakların 20. yüzyılda gündeme gelmesi, özellikle yüzyılın ikinci yarısının aşağı yukarı ilk 20-25 yıllık dönemindeki sosyal politikalarla, örneğin ücret artışları, özlük haklarının genişlemesi, sosyal güvence politikalarıyla söz konusu olmuş ve bir kazanım görüntüsü sergilemiştir.

Sosyal hakların ve politikaların varlık bulma ve gelişme koşullarına dair sunulan perspektif, refah devletinin de tartışmaya katılması ile görece zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar ulusal sınırlar içinde bir örnek olsa da, refah devletinin, AB gibi ulusötesi bir ölçüğe hitap eden siyasal örgütlenmeler için bir model oluşturduğuna işaret edilmiştir. Refah devletinde sosyal haklar alanındaki gelişmeler, AB sosyal politikalarının da, üye ülke vatandaşları için daha yüksek yaşam standartları ve çalışma şartları sağlayabileceğine örnek olarak sunulmuştur.

Refah devleti modelinin AB için bir örnek oluşturabileceğinden bahsedilmesi ve bu yapılırken AB'de gözetilen sosyal politikalarla benzeşen yanlara yapılan vurgunun ardından, AB müktesebatında ne tür sosyal hakların ve politikaların yer aldığına ve bunların nasıl vücut

bulduğuna ilişkin açıklamalara çalışmada yer verilmiştir. Bunun için çalışmada, AB sosyal haklar müktesebatını oluşturan aşamalar tarihsel olarak sunulmuştur. Bu tarihçenin incelenmesinden çıkan sonuç, Avrupa Ekonomi Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'ndan bu yana AB sosyal haklar müktesebatının gelişim gösterdiği ve bilhassa Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları ile güçlendirildiği yönündedir. Bunlarla beraber, 1974 Sosyal Eylem Planı'ndan İngiltere dışındaki üye devletler tarafından onaylanan İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı'na, yani Sosyal Şart'a kadar; Sosyal Politika Protokolü ve Antlaşması'ndan Yeşil ve Beyaz Kitaplara kadar; Nice Antlaşması ve AB Temel Haklar Şartı'ndan ve Lizbon Antlaşması'na kadar pek çok gelişmeye de çalışmada yer verilmiş ve AB sosyal haklar müktesebatının anılan örneklerden hareketle ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bilhassa 90'lı yıllardan sonra bu alandaki gelişmelerin önemli bir ivme kazandığı ise tespit edilebilir haldedir. Çalışmanın esas problematiğini oluşturan Sosyal Haklar Sütunu, böylesi bir ivmelenme sürecinin son, yani en güncel aşamasını oluşturmaktadır.

Çalışmada Sütun'un, öncelikle, onu var kılan Göteborg Zirvesi'ne değinerek incelenmesine çalışılmıştır. Zirve, Lizbon Antlaşması'nda amaçlanan sonuçlara yeteri kadar ulaşamadığı yönünde genel olarak kabul edilen tespitlere dayanılarak toplanmıştır ve aynı zamanda Birlik'te daha önce görülmemiş toplumsal sorunlara tanık olduğu ve bunlara çözümlerin arandığı bir aşamada gerçekleştirilmiştir. Zirve'nin maksadı, fırsat eşitliğine, çalışma koşullarının iyileştirilmesine, ücretlerde adil bir dengenin sağlanmasına dayanan yeni bir Avrupa inşa etmektir ve bu Avrupa sosyal bir Avrupa olarak düşünülmüştür. Zirve'nin ardından ise bu maksatlara atıfta bulunan Sosyal Haklar Sütunu ortaya çıkmıştır.

Sütun'un sistematik biçimde incelenmesi neticesinde, her biri kendi alt ayrımlarına sahip olan üç bölümden oluştuğu ve bu bölümlerin de “Fırsat Eşitliği ve İşgücü Piyasasına Erişim”, “Adil Çalışma Koşulları” ve “Sosyal Koruma ve Katılım” şeklinde düzenlendiği görülmektedir. Söz konusu bölümlerin alt ayrımlarında yapılan düzenlemelerde ise gerek konu gerekse süjeler açısından içeriğin geniş tutulduğu fark edilmektedir. Gerçekten de Sütun'da eğitim öğretim hakkından cinsiyet eşitliği çerçevesinde iş yaşam dengesinin kurulmasına; istihdama etkin destekten güvenli ve uyumlu istihdam koşullarına; ücretlerin asgari yaşama standartlarını temin edecek biçimde düzenlenmesinden çalışan sınıfların katılımını koşullayan bir toplumsal diyalogun öngörülmesine ve hatta barınma ihtiyacının karşılanmasına... kadar varan ilkesel düzenlemeler mevcuttur. Konu açısından zenginliğe işaret eden bu içeriğin yanı sıra kadınların, çocukların ve gençlerin de sosyal haklar ve politikaların lehdarı olacak biçimde Sütun'da kendisine yer bulması, Sütun'un süjeler yahut ilgililer açısından da geniş bir

yelpazeyi barındırdığını göstermektedir. Bu yelpaze ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel yönelim gibi nedenlerle ayrımcılığa uğrama riskini taşıyan ilgililere değin genişletilebilecek vaziyette gözükmektedir.

Tüm bu açıklamaların ardından, çalışmanın yapılmasını motive eden temel sorunun yanıtı verilebilir. Sütun'un, AB'nin siyasal meşruiyetine nasıl bir etkisinin olabileceğine yönelik soruya verilen yanıt, çalışmada, iki boyut üzerinden sunulmaya çalışılmıştır. Bunlardan ilki Sütun'un bir hukuk metni olmasına işaret etmiş ve meşruiyet ile ilgi buradan kurulmuştur. İkinci boyut ise Sütun'un, siyasal sistemler için geçerli olan "girdi-çıkıtı" mekanizması açısından ele alınmasına yöneliktir. Başka deyişle, bu boyutta, Sütun'un söz konusu mekanizma aracılığıyla elde edilecek meşruiyetle ilişkisinin ne olabileceği ve bu ilişkinin de AB için ne tür bir anlam içerebileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İlk boyut açısından bakıldığında kritik önemde görünen argüman, modern dünyada siyasal meşruiyeti temin eden en önemli unsurun hukuk olduğu kabulüdür. Bu anlamda hukuk, modern öncesi toplumlarda meşruiyeti sağlayan kişi ya da kurumların yerine geçerek, siyasal meşruiyetin temininde tekelci bir pozisyona sahip olmuştur. Bu nedenle Sütun'un, AB'nin siyasal meşruiyeti ile ilişkisi de, öncelikle, onun bir hukuk metni olmasıyla ilgilidir. Çalışmanın bu açıdan vardığı sonuç, Sütun'un bir hukuk metni oluşu ve hukukun da modern toplumda siyasal meşruiyeti temin eden başat kurum oluşu verilerinden hareketle, AB'nin siyasal meşruiyetinin sağlanmasında yahut pekiştirilerek sürdürülmesinde önemli bir rol oynayabileceği yönünde olmuştur. Öyle ki, bu açıdan Sütun'un bağlayıcılık kesbetmiyor oluşu, yani yumuşak hukuk kategorisine girmesi dahi anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Zira bağlayıcı olmasa da normatif özellikteki bir metin, muhataplarının davranışlarını etkileme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla, Sütun'la beraber AB'nin, siyasal meşruiyetinin temin edilmesi açısından bir hukuksal materyale daha sahip hale geldiğini belirtmek mümkündür.

İkinci boyut, Sütun'un siyasal sistemler için geçerli olan "girdi-çıkıtı" mekanizması ve bu mekanizma aracılığıyla elde edilecek meşruiyetle ilişkisinin ne olabileceğine ilişkindir. Bu boyuttan bakıldığında tespit edilen ilk husus, Sütun'un içerdiği konular itibariyle Avrupa halklarının taleplerinin bir girdi olarak sisteme dahil olduğunu gösterdiği yönündedir. İkinci husus ise hem Sütun'un kendisinin, hem de dolaylı olarak sağlayabileceği olası "yararlı sonuçlar"ın sistemin "çıkıtı"larını oluşturduğu ve oluşturabileceği yönündedir. Çalışmada, bu yararlı sonuçların, yani "çıkıtı"ların halkla buluştuğu ve halkın ihtiyaçlarına cevap verdiği oranda halkın sistemi ve onun işleyişini benimsemesine yol açacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sayede de bir meşruiyet algısının varlık bulacağı düşünülmektedir. Hatta bu benimsemenin,

sisteme yeni bir “girdi” yahut destek olarak dâhil olması, sistemin dinamik bir yapı içerisindeki varlığını, böylelikle canlılığını sağlayacak, aynı zamanda dinamizmi içeren bir istikrara da sahip olması anlamına gelecektir. Böylece bu ikinci boyuttan hareketle varılan netice, Sütun sayesinde hem AB’nin siyasal meşruiyet açığının giderilmesi açısından bir adım daha atılmış olacağı, hem de bu adım sayesinde AB’nin meşruiyetinin yeniden üretilerek sürdürülmesinin mümkün olacağı yönünde olmuştur. Bu ise, her siyasal sistemin varmayı amaçladığı ileri sürülebilecek olan, homo-statik bir yapıya dinamik bir şekilde sahip olma istencinin AB için gerçekleşme olasılıklarından biri olarak gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkmeşe, Sinem Akgül. “Avrupa Birliği’nde Demokratik Meşruiyet Sorunu”. **Avrupa Çalışmaları Dergisi**. Cilt: 2 No: 4, 2003, ss. 23-45.
- Adaoğlu, Hacer Soykan. “Küreselleşme ve Egemenlik Kavramının Değişmesine Yol Açan Etmenler”. **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**. Cilt. 66, Sayı. 1, 2008, ss. 3-22.
- Addisson, John T. “In the Beginning, There Was Social Policy: Developments in Social Policy in the European Union from 1972 through 2008”, **The Rimini Center for Economic Analysis**. Vol. 9, No. 1, 2008, ss. 1-27.
- Akal, Cemal Bâli. “Machiavelli, Makyavelizm ve Meşruiyet Sorunu”, Cemal Bâli Akal (Haz.). **Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite** içinde. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2014. ss. 26-42.
- Akal, Cemal Bâli. **Yasa ve Kılıç**. 2. Baskı. Ankara: Engin Yayıncılık, 1995.
- Akbaş, Dilek. “Avrupa Birliği Sosyal Politikası”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Trakya Üniversitesi SBE, 2009.
- Aral, Vecdi. **Toplum ve Adaletli Yaşam**. İstanbul: Legal Yayıncılık, Aralık 2012.
- Ateş, Davut. “Ulus Devletin Siyasal Meşruiyeti: Küreselleşmenin Yansımaları”, **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Güz 2007, ss. 32-55.
- Ataç, Emre. **AB Sosyal Boyutunun Geleceği**. 1. Baskı. İstanbul: IKV, Sayı: 206, 2018.
- Ataman, Berrin Ceylan. “Avrupa Birliği Sosyal Politikası, Avrupa Sosyal Fonu ve Sosyal Diyalog”, *Eurochamber Projesi*. 2009, www.etcf.org.tr/EN/doc/kasim_2009_etcf/.../Berrin%20Ataman.ppt (Erişim tarihi: 03.05.2019).
- Ataman, Berrin Ceylan. “Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Temel Prensipleri ve Avrupa İstihdam Stratejisi”, **Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikası**. Berrin Ceylan Ataman (der.), Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2005, ss. 1-22.

Avrupa Komisyonu. “Reflection Paper on the Social Dimension of Europe”. 2017.

Ayaz, Erhan. “Avrupa Birliği Anayasalaşma S¼reci ve Lizbon Antlaşması’nın Demokrasi Açığı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt. 11, Sayı. 55, şubat 2018, ss. 213-224.

Aydınlı, Halil İbrahim ve Veysel Ayhan. “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması”. **C.Ü İ.İ.B.F Dergisi**. Cilt.5, Sayı.1, 2004.

Aykaç, Mustafa. “Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Muğlak Geçmiş ve Tartışmalı Gelecek”, Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak (ed.), **T¼m Y¼nleriyle T¼rkiye-AB İlişkileri** içinde, İstanbul: Elif Kitabevi, 2002.

Baykal, Sanem. “Avrupa Birliğinin Geleceği: Meşruiyet Sorunu, Anayasalaşma S¼reci ve B¼t¼nleřmenin Nihai Hedefi Üzerine”. **Uluslararası İlişkiler Dergisi**. Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, ss. 119-153.

Beetham, David ve Christopher Lord. **The Legitimation of Power**. 1. Baskı, London: Palgrave, 1991.

Beetham, David ve Kevin Boyle. **Demokrasinin Temelleri**. Vahit Bıçak (çev.). Ankara: Liberte Yayınları, 1998.

Bentham, Jeremy. **Yasamanın İlkeleri**. Barkın Asal (çev.). İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2017.

Bodin, Jean. **The Six Bookes of a Common Weale**. Richard Knolles (çev.). Londra: Impensis G. Bishop, 1606.

Boedeltje, Mijke ve Juul Cornips. “Input and output legitimacy in interactive governance”, **NIG Annual Work Conference 2004**. Rotterdam, 19 Ekim 2004, ss. 1-23.

Boyraz, Hacı Mehmet, Oğuz G¼ng¼rmez ve Furkan Onur Kavukçu. **Aşırı Sağ ve Brexit’in G¼lgesinde 2019 Avrupa Parlamentosu Seçimleri**. İstanbul: Seta Yayınları, 2019.

Bulgan, Birden G¼ng¼ren. **Georg Jellinek’in Hak ve Devlet Kuramı**. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, Aralık 2017.

Bulut, Nihat. **Sanayi Devriminden K¼reselleřmeye: Sosyal Haklar**. 1. Baskı. İstanbul: On

- İki Levha Yayınları, Haziran 2009.
- Cassirer, Ernst. **Devlet Efsanesi**. Necla Arat (çev.), İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Cohen, Ronald. "Introduction", Ronald/TOLAND, D. Judith (Ed.). **State Formation and Political Legitimacy** içinde. Oxford: Transaction Books, 1988, ss. 1-36.
- Cipriani, Roberto. "The Sociology of Legitimation". **Current Sociology**. 5/2, Yıl: 1987.
- Çağlar, Ahmet Burak. "Politikanın Bilimselleştirilmesi: David Easton ve Siyaset Biliminde Yöntem Tartışmaları". **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Uludağ Üniversitesi SBE, 2018.
- Çakmak, Cenap. **Avrupa Birliği Hukuku**. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayınları, Şubat 2017.
- Çam, Esat. **Siyaset Bilimine Giriş**. 9. Basım. İstanbul: Der Yayınları, 2005.
- Çebi, Sezgin Seymen. **Sosyal Adalet: Tarihsel ve Kuramsal Bir Bakış**, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, Ekim 2012.
- Çelik, Aziz. **AB Sosyal Politikası Uyum sürecinin Uyumsuz Alanı**. 1. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.
- Çelik, Aziz. "Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Gelişimi, Kapsamı ve Türkiye'nin Uyum Süreci-1". **Sendikal Notlar Dergisi**. Sayı 24, 2004, ss. 1-22.
- Çetin, Halis. "Egemenlik ve Hukuk İlişkisi Üzerine". **C.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**. Cilt: 3, Sayı: 2, 2002. ss. 1-16.
- Çetin, Halis. "Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. Cilt: 58, Sayı: 3, Yıl: 2003, s. 61-88.
- Çetin, Halis. "Siyasal İktidar ve Meşruiyet: Meşruiyetin Tipolojisi, Fonksiyonları ve Araçları", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Gazi Üniversitesi SBE, 2001.
- Çoban, Mustafa Necati. **Demokrasi ve Refah: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme**. 1. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 2019.
- Dalton, Russell J.. "Political support in advanced industrial societies", Pippa Norris (ed.), **Critical Citizens: Global Support for Democratic Government** içinde. Oxford:

- Oxford University Press, 1999, ss. 57-77.
- Dean, Hartley. "Social Policy and Human Rights: Re-thinking the Engagement". **Social Policy & Society**. Vol. 7: (1), 2008, ss. 1-12.
- Decker, Frank. "Governance Beyond the Nation State: Reflections on the Democratic Deficit of the EU", **Journal of European Public Policy**. Vol. 9, No. 2, Nisan 2002, ss. 256-272.
- Demirel, Arzu. "Euro Krizi ve Avrupa Birliğinin Demokratik Meşruiyeti". **Avrupa Çalışmaları Dergisi**. Cilt: 16, No: 2, 2017, ss. 25-64.
- Dericiler, Özge Yücel. **Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri: Refah Devletinin Krizi Ekseninde Bir İnceleme**. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayınları, Aralık 2014.
- Dinçkol, Abdullah. "Siyasal Sistem Kuramı Çerçevesinde Kamu Yönetimi Alt Sistemi (Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı)". **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**. Sayı: 6, 2004, ss. 61-93.
- Dursun, Davut. **Siyaset Bilimi**. 9. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, Ekim 2018.
- Dülger, Muzaffer. "John Stuart Mill'de Bireysel ve Toplumsal Fayda", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE, 2014.
- Easton, David. **A System Analysis of Political Life**. New York: John Wiley and Sons, 1965.
- Ercan, Bilge. "Avrupa Bütünleşmesinde Avrupa Sosyal Politikası'nın Rolü ve Avrupa Vatandaşlığı İlişkisi". **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Erdoğan, Mustafa. **Anayasa Hukuku**. 5. Baskı. Ankara: Orion Kitabevi, Ocak 2009.
- Erdoğan, Mustafa. **Liberal Toplum Liberal Siyaset**. 2. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi, Ekim 1998.
- Erdoğan, Seyhan. "Avrupa Birliği ve Sosyal Politika". **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 245, 2005, ss. 33-45.
- Erözden, Ozan. "Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet", Cemal Bâli Akal (Haz.), **Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite** içinde, Ankara: Dost Kitabevi

- Yayınları, 2014. ss. 63-80.
- Erözden, Ozan. **Ulus Devlet**. 2. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, Ocak 2008.
- Esping-Andersen, Gosta. **The Three Worlds Of Welfare Capitalism**. 1. Baskı. New Jersey: Princeton University Press, 1990.
- European Commission. European Pillar of Social Rights. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2019).
- European Parliament. 2019 European election results. 2019. <https://election-results.eu/turnout/> (Erişim Tarihi: 24.11.2019).
- EUROSTAT. “Downward trend in the share of persons at risk of poverty or social exclusion in the EU but still over 115 million people in this situation”. 2018.
- EUROSTAT. “Gender pay gap statistics - Statistics Explained”. 2019.
- Falk, Richard. “The Decline of Citizenship in an Era of Globalization”. **Citizenship Studies**. Vol: 4, No: 1, 2000, ss. 5-17.
- Flora, Peter and Arnold J. Heidenheimer. “The Historical Core and Changing Boundaries of the Welfare State”. **The Development Of Welfare States in Europe and America**. Londra: Transaction, 1990, ss. 17-34.
- Foweraker Joe and Todd Landman. **Citizenship Rights and Social Movements**. 1. Baskı. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Friedrich, Carl. **Sınırlı Devlet**. 2. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları, 2014.
- Garben, Sacha. “The European Pillar of Social Rights: Effectively Addressing Displacement?”. **European Constitutional Law Review**. Vol. 14, 2018, ss. 210-230.
- Gençler, Ayhan ve Hasan Şenocak. “1951’den 2009’a Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Gelişimine Panoramik Bakış”. **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Haziran 2009, Cilt 11, Sayı 1, ss. 181-233.
- Geyer, Robert. **Exploring European Social Policy**. 1. Baskı. Cambridge: Polity Press, 2000.
- Gooby, Peter Taylor. “Welfare State Regimes and Welfare Citizenship”. **Journal of**

- European Social Policy**. Vol. 1(2), 1991, ss. 93-105.
- Gönenç, Levent. **Prospects for Constitutionalism in Post-Communist Countries Law in Eastern Europe Law**. 1. Baskı. Londra: Martinus Nijhoff Publishers, 2002.
- Göymen, Yalçın ve Gökhan Demir. “Yapısalcılıktan İlişkiselliğe Poulantzas’ın Devlet Kuramı”. **Alternatif Politika**. Cilt 9, Sayı 1, 2017, ss. 35-60.
- Göze, Ayferi. **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**. 17. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2017.
- Göze, Ayferi. **Sosyal Devlet Sistemi**. 1. Baskı. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976.
- Gülmez, Mesut. **Avrupa Birliğinde Sosyal Politika**. Ankara: Türkiye-AB Sendikal Komisyonu, 2003.
- Gülmez, Mesut. **Uluslararası Sosyal Politika**. 1. Baskı. Ankara: TODAİE Yayıncılık, Mayıs 2000.
- Gümüş, İskender. “Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci”. **Journal of Political and Local Studies**. Vol: 1, Issue: 1, 2018. ss. 33-66.
- Güneş, Ahmet Mithat. **Avrupa Birliği Hukukuna Giriş**. 4. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2019.
- Güneş, Ahmet Mithat. “Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. Cilt. 12, Sayı. 1-2, 2012. ss. 739-772.
- Güriz, Adnan. **Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk**. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No. 184, 1963.
- Güriz, Adnan. **Hukuk Felsefesi**. 8. Baskı. Ankara: A.Ü.H.F Yayınları, 1987.
- Güven, Hasan Sami. **Sosyal Politikanın Temelleri**. 2. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1997.
- Hantrais, Linda. **Social Policy In The European Union**. 3. Baskı. Londra: Palgrave MacMillan, 2007.
- Harris, John. “State Social Work and Social Citizenship in Britain: From Clientelism to Consumerism”. **British Journal of Social Work**. Vol. 29, 1999, ss. 915-937.

- Heywood, Andrew. **Siyaset Teorisine Giriş**. 8. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları, 2000.
- Hirsch, Joachim. **Materyalist Devlet Teorisi**. Levent Bakaç (çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık, 2011.
- Hobbes, Thomas. **Leviathan**. 1. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Hobsbawm, Eric. **Kısa 20. Yüzyıl, Aşırılıklar Çağı: 1914-1991**. Yavuz Alogan (çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996.
- Horeth, Marcus. “No Way Out for the Beast? The Unsolved Legitimacy Problem of European Governance”. **Journal of European Public Policy**. Vol. 6, No. 2, Haziran 1999, ss. 249, 268.
- Işıқтаç, Yasemin. **Hukuk Felsefesi**. 4. Baskı. İstanbul: Filiz Kitapevi, 2015.
- Işıқтаç, Yasemin. **Hukuk Felsefesi**. 5. Baskı. İstanbul: Filiz Kitapevi, 2018.
- Kalaycıoğlu, Ersin. **Çağdaş Siyasal Bilim: Teori Olgu ve Süreçler**. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 1984.
- Karakehya, Hakan. “Sosyal Hakların Toplumsal Düzenin Devamlılığına Etkisi”. **SİHUS IV**. 13-14 Kasım 2014. ss. 191-209.
- Kapani, Münci. **Kamu Hürriyetleri**. 7. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2013.
- Karluk, Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye**. 7. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2005.
- Kesici, Mehmet Rauf. “Avrupa Emek Piyasası Dinamikler ve Avrupa İstihdam Stratejisi Temelinde Türkiye'nin Uyumu”. **Çalışma ve Toplum**. Sayı. 1, 2011, ss. 25-51.
- Keskin, Mehmet Hakan. **Mitos'tan Lizbon'a Avrupa Birliği El Kitabı**. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Kılıç, Cem. “Türkiye’de İşsizlik ve Avrupa İstihdam Stratejisi”, **TİSK İşveren Dergisi**, Ekim 2003, ss. 1-23.
- Kırval, Levent. **Avrupa Birliği Nereye Koşuyor?**. 1. Baskı. İstanbul: Derin Yayınları, 2011.
- Koca, Sanem Baykal. “Temel Haklar”, Belgin Akçay ve Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik (ed.). **Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği: Serbest Dolaşım ve Politikalar** içinde. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2012, ss. 383-412.

- Koloş, Umut. **Foucault, İktidar ve Hukuk: Modern Hukukun Soybilimi**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, Ekim 2016.
- Koray, Meryem. **Avrupa Toplum Modeli**. 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2005.
- Koray, Meryem. “Küreselleşme Süreci ve Ulus Devlet Ekonomi Siyaset Tartışmaları”. **YTÜ Stratejik Araştırma Yayınları**. İstanbul, Haziran 2000.
- Koray, Meryem. “Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak”. **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Cilt. 4, Sayı. 15, 2007. ss. 19-55.
- Koray, Meryem ve Hülya Alev. “Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliliği”, Yasemin Özdek (ed.), **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları** içinde, Ankara: TODAİE Yayınları, 2002.
- Koray, Meryem ve Alper Topçuğlu. **Sosyal Politika**. 5. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2018.
- Kurşun, Arzu ve Cemil Rakıcı. “Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi”. **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**. Cilt: 2 Sayı: 2, 2016. ss. 135-156.
- Küçükali, Rıdvan ve Hasibe Akbaş. “Bir Haklılaştırma Zemini Olarak Doğal Hukuk”, **MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt. 3, Nisan 2016, ss. 64-73.
- Leibfried, Stephan. “Social Policy: Left to Judges and the Markets?”, Helen Wallace vd. (der.). **The New European Union Series Policy Making in the EU** içinde. Oxford: Oxford University Press, 2005, ss. 253-281.
- Lipset, Seymour Martin. “Political Man”. **The Social Basis of Politics**, New York: Doubleday, 1959.
- Lipson, Leslie. **Politika Biliminin Temel Sorunları**. Tuncer Karamustafaoğlu (çev.). Ankara: Birlik Yayıncılık, 1986.
- Locke, John. **Second Treatise Of Government**. 1. Baskı. İstanbul: Gece Kitaplığı, 2017.
- Lodge, Juliet. “Transparency and Democratic Legitimacy”, **Journal of Common Market Studies**. Vol. 32, Nu. 3, (Eylül 1994), ss. 330-342.
- Lörcher, Klaus ve Isabelle Schömann. **The European Pillar of Social Rights: Critical Legal Analysis and Proposals**. 1. Baskı. Brüksel: European Trade Union Institute for

- Research, 2019.
- Machiavelli, Niccolò. **Prens**. 1. Baskı. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Marshall, Thomas Humphrey. **Class, Citizenship and Social Development**. USA: Anchor Books. 1965.
- Martin, Gaston. **1848 Devrimi**. Sevim Belli (çev.), Ankara: Anadolu Yayınları, 1967.
- Mathieu, Jean-Luc. **Avrupa Birliği**. İsmail Yerguz (çev.). Ankara: Dost Yayınları, 2006.
- McDonald, Frank. "The European Union and Employment Relationships". **European Business Review**. Vol. 12, Issue: 4, Bingley: Emerald Group Publishing, 2000.
- Mcgrath, Susan. "The Practice of Social Citizenship: Lessons From the Canadian Centre for Victims of Torture", The Canadian Centre for Victims Of Torture, 2015, Vol. 5, Issue 6, www.ccvvt.org/.../The%20ConnectionDECEMBER2015.pdf (Erişim Tarihi: 16/07/2019).
- McCormick, John. **Avrupa Birliği'ni Anlamak**. 2. Baskı. Ankara: BB101 Yayınları, 2018.
- McCormick, John. **Avrupa Birliği Siyaseti**. 1. Baskı. Ankara: Adres Yayınları, 2015.
- Metin, Yüksel. "Avrupa Birliği'nde Temel Hakların Korunması ve Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler". **S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 1, 2011, ss. 125-158.
- Mill, John Stuart. **Faydacılık**. Şahap Nazmi Coşkunlar (çev.). Ankara: Milli Eğitim Yayınları, 1946.
- Morgenthau, Hans. **Politics Among Nations**. New York: McGraw Hill, 1992.
- Mumcu, Onur ve Esen Çağlar. "Türkiye'nin Nüfusu Zenginlik Kaynağı Olabilir mi?". **Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü**. 2006.
- Neunreither, Karlheinz. "The Democratic Deficit of the European Union: Towards Closer Cooperation between the European Parliament and the National Parliaments". **Government and Opposition**. Mart 2014, ss. 299-314.
- Okan, Oya. **Batı Düşüncesinde Liberalizm ve Tarihi Koşulları**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001.

- Oktaý, Cemil. **Siyaset Bilimi İncelemeleri**. 1. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.
- Özcan, Mehmet Tefvik. **Modern Toplum ve Hukuk Devleti**. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, Temmuz 2008.
- Özdemir, Haluk. **Avrupa Mantığı**, 2. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015.
- Özdemir, Süleyman. **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**. 1. Baskı. İstanbul: İTO Yayınları, 2007.
- Özkan, İrem Burcu. “19. Yüzyıldan Günümüze Hukuki ve Siyasi Bir Kavram Olarak Vatandaşlığın Dönüşümü”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Özkazanç, Alev. “Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. Cilt: 64, Sayı: 1, Yıl: 2009. ss. 247-274.
- Öztürk, Namık Kemal ve Ahmet Şenol Ok. “Siyasal Meşruiyet Düşüncesinin Evrimi”. **Türk İdare Dergisi**. Sayı: 484, 2017, s. 271-307.
- Palaz, Serap. “Avrupa Birliği Sosyal Politikası”, Muhsin Kar ve Harun Arıkan (ed.). **Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye**. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2003.
- Parlak, Zeki ve Mustafa Aykaç. “AB Sosyal Politikası: Refah Devletinden Avrupa Sosyal Modeline”, Turgay Berksoy ve Abdulkadir Kadir Işık (ed.). **Avrupa Birliği Üzerine Yazılar** içinde. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 2004, ss. 323-352.
- Poggi, Gianfranco. **Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım**. 5. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Powell, Martin. “The Hidden History of Social Citizenship”. **Citizenship Studies**. Vol. 6, No: 3, 2002, ss. 229-244.
- Rasnaca, Zane. **Brinding the Gaps or Falling Short? The European Pillar of Social Rights and What It Can Bring to EU-Level Policymaking**. 1. Baskı, Brüksel: European Trade Union Institute, 2017.
- Rawls, John. **Bir Adalet Teorisi**. 1. Baskı. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2014.
- Rosanvallon, Pierre. **Refah Devletinin Krizi**. Burcu Şahinli (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi, 2004.

Russell, Bertrand. **Batı Felsefesi Tarihi**. 2. Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 1983.

Sabato, Sebastiano ve Bart Vanhercke. “Towards a European Pillar of Social Rights: from a preliminary outline to a Commission Recommendation”, Bart Vanhercke, Sebastiano Sabato ve Denis Bouget (ed.). **Social policy in the European Union: state of play 2017** içinde. Brüksel: ETUI and OSE, 2017, ss. 73-96.

Sahahikan, William. **Felsefe Tarihi**. Aziz Yardımlı (çev.). İstanbul: İdea Yayınları, 1995.

Saka, Yonca. “Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Gelişimi ve Türkiye’nin Avrupa Birliği Sosyal Politikasına Uyumu”, **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi**. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği Uzmanlığı Yeterlik Tezi, 2010.

Sander, Oral. **Siyasi Tarih**. 20. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2010.

Sarıpek, Doğa Başar. “Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık”. **Çalışma ve Toplum**. Sayı: 2, Yıl: 2006, ss. 67-95.

Scharpf, Fritz W., Gary Marks, Philippe C. Schmitter and Wolfgang Streeck. **Governance in the European Union**. 2. Baskı. Londra: SAGE Publications, 1998.

Schmitter, Philippe C.. “Imagining the Future of the Euro-Polity wiht the Help of New Concepts”, Fritz W. Scharpf, Gary Marks, Philippe C. Schmitter and Wolfgang Streeck (haz.), **Governance in the European Union** içinde, 2. Baskı, Londra: SAGE Publications, 1998. ss. 121-150.

Semerci, Pınar Uyan. “Avrupa Birliği ve Sosyal Politika”, Ayhan Kaya, Senem Aydın-Düzgit, Yaprak Gürsoy, Özge Onursal (Der.). **Avrupa Birliği’ne Giriş, Tarih, Kurumlar ve Politikalar** içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, ss. 201-212.

Storer, Colin. **Weimar Cumhuriyeti’nin Kısa Tarihi**. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Şenkal, Abdülkadir. **Küreselleşme Sürecinde ‘Sosyal Politika’**. 3. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2011.

Şenkal, Abdülkadir. “Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramlaştırılması Arayışı”. **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt:9, Sayı:17, Yıl: 2012, ss. 63-80.

- Şenkal, Abdulkadir. “Sosyal Politika ve Sosyal Vatandaşlık: Kölelilten Sosyal Vatandaşlığa (Avrupa Birliği Sosyal Vatandaşlık Örneği)”. **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 50, 2005, ss. 225-258.
- Şişman, Yener. **Sosyal Politika ve İş Hukuku**. 1. Baskı. Eskişehir: AÜ Yayınları, 2002.
- Talas, Cahit. **Sosyal Politika**. Yenilenmiş 3. Baskı. Birinci Kitap, Ankara: Sevinç Matbaası, 1967.
- Tanör, Bülent. **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**. 1. Baskı. İstanbul: May Yayınları, Şubat 1978.
- Taşkın, Yüksel. “Siyaset Nedir?”, Yüksel Taşkın (ed.). **Siyaset** içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, ss. 19-49.
- Teschke, Benno. **1648 Söylencesi: Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu**. Bülent Şimşek (çev.). İstanbul: Can Yayınları, 2017.
- Tokol, Aysen. **Uluslararası Sosyal Politika**. 1. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi, Eylül 1995.
- Tunçsiper, Bedriye ve Ömer Faruk Biçen. “Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelemesi”. **Eskişehir OGÜ İİBF Dergisi**. Cilt.9, Sayı. 2, ss. 25-45.
- Turan, Erol. “Avrupa Sosyal Modeli ve Türkiye’deki Sosyal Politikaların Tarihsel Bağlamda Karşılaştırmalı Analizi”. **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi**. Sayı:11, Yıl: 2016, ss. 1-17.
- Uygun, Oktay. **Devlet Teorisi**. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2014.
- Uygun, Oktay. “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”. **Anayasa Yargısı Dergisi**. Cilt: 20, 2003. ss. 250-284.
- Vanhercke, Bart, Sebastiano Sabato ve Dalila Ghailani. “Conclusions: The European Pillar of Social Rights as a game changer”, Vancherche (ed.). **Social policy in the European Union: state of play 2018** içinde. Brüksel: ETUI and OSE, 2018, s. 153-172.
- Vesan, Patrick ve Francesco Corti. “New tensions over Social Europe? The European Pillar of Social Rights and the Debate within the European Parliament”. *Journal Common Market Studies*. 2018, <https://doi.org/10.1111/jcms.12863> (Erişim Tarihi: 07.07.2019).

- Weber, Max. **Sosyolojinin Temel Kavramları**. 3. Baskı. İstanbul: Yarı Yayınları, 2012.
- Weiler, Joseph H.H., Ulrich R. Haltern ve Franz Christian Mayer. “European democracy and its critique”, **West European Politics**. Vol. 18, Nu. 3, 1995, ss. 4-39.
- Wessels, Wolfgang and Udo Diedrichs. “A New Kind of Legitimacy for a New Kind of Parliament - The Evolution of the European Parliament”, **European Integration Papers**. Vol. 1, No. 6, Mart 2002, ss. 46-66.
- Yaşar, Ercan ve Emre Özcan. “Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikaları”, Ümit Güner (ed.), **Ekonominin AB’si** içinde. İstanbul: Ekin Yayıncılık, 2008, ss. 311-357.
- Yiğit, Dilek. “Avrupa Komisyonu’nun Meşruiyeti ve Siyasi Sorumluluğu”. **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**. Cilt 21, Sayı 2, 2013. ss. 73-98.
- Yiğit, Verda. “1648 Vestefalya Barışından 1815 Viyana Kongresine Kadarki Dönemde Uluslararası Sistemin Dönüşümü”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Kadir Has Üniversitesi SBE, 2008.
- Yolcuoğlu, İsmet Galip. “Türkiye’de Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi”. **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt. 23, Sayı 2, Ekim 2012. ss. 145-158.
- Yücekök, Ahmet Naki. **Siyasetin Toplumsal Tabanı**. 1. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1987.
- Yüksel, Metin. “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. Cilt. 57, Sayı. 4, 2002, ss. 35-63.
- Yükselbaba, Ülker. **Liberal Dağıtıcı Adalet Tartışmaları: Bentham, Mill, Rawls, Dworkin ve Nozick**. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2016.
- Zeitlin, Jonathan ve Bart Vanhercke. **Socializing the European Semester: EU social and economic policy co-ordination in crisis and beyond**. 1. Baskı, Journal of European Public Policy, Vol. 25(2), 2017.
- Zweifel, Thomas D.. “Who is without sin cast the first stone: the EU's democratic deficit in comparison”. **Journal of European Public Policy**, Vol. 9, Nu. 5, 2002. ss. 812-840.